

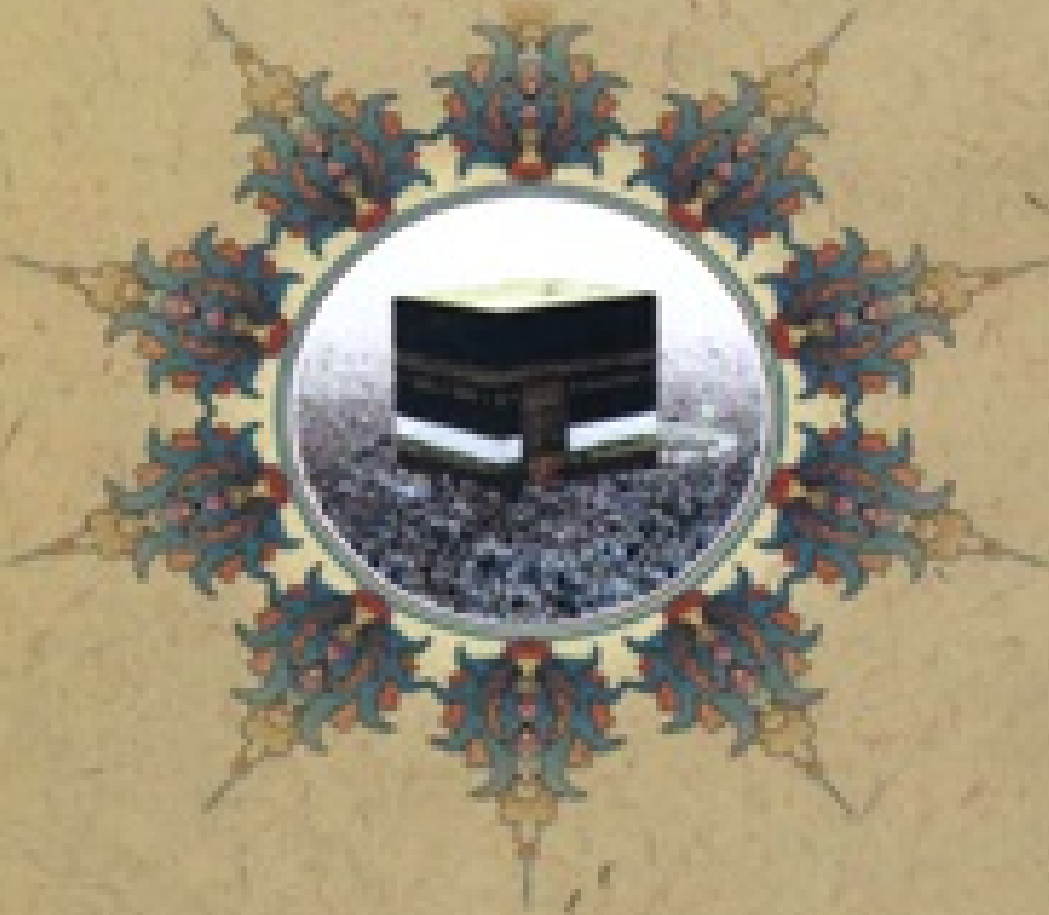
مرکز تحقیقات رولیند امرقنیه اسلام

حوزه نمایندگی ولی فقیه امور حج و زیارت (پ)

www.Ghaemiyeh.com

www.Hajj.ir

دوسرا
احکام و مشائخ حج

مؤلف: علامہ مولانا محمد رفیع الرحمن صاحب دہلی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دروس احکام و مناسک حج

نویسنده:

مرکز تحقیقات حج

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۰	دروس احکام و مناسک حج
۲۰	مشخصات کتاب
۲۰	اشاره
۲۱	مقدمه
۲۳	بخش اول: احکام عمومی
۲۳	اشاره
۲۴	جلسه اول: وجوب شناخت احکام فقهی دین
۲۴	۱- تقسیم احکام:
۲۵	۲- وجوب شناخت احکام دین
۲۷	جلسه دوم: تقلید
۲۷	۱- معنای تقلید
۲۷	۲- وجوب تقلید؛ برای افراد غیر مجتهد و محتاط
۲۸	۳- شرایط مرجع تقلید
۲۹	۴- راه شناخت مرجع تقلید
۲۹	۵- راه‌های دستیابی به فتاوی مرجع تقلید
۳۰	۶- بقاء بر تقلید
۳۰	۷- عدول از مجتهدی به مجتهد دیگر
۳۲	جلسه سوم: وضو (۱)
۳۲	۱- چگونگی وضو
۳۲	۲- اعمال وضو
۳۳	۳- شرایط آب وضو
۳۳	۴- شرایط اعضای وضو

- ۳۴ ۵- شرایط وضوگیرنده
- ۳۴ ۶- رعایت ترتیب و موالات در وضو
- ۳۵ ۷- وضوی جبیره‌ای
- ۳۷ جلسه چهارم: وضو (۲)
- ۳۷ ۱- چیزهایی که باید برای آنها وضو گرفت مانند
- ۳۸ ۲- مبطلات وضو
- ۳۸ ۳- مواردی که وضو گرفتن مستحب است
- ۳۹ جلسه پنجم: غُسل
- ۳۹ اشاره
- ۳۹ ۱- انواع غسل (به‌لحاظ انجام دادن)
- ۴۰ ۲- غسل‌های واجب (جنابت- مس میت)
- ۴۱ ۳- شرایط صحیح بودن غسل
- ۴۲ ۴- کارهایی که بر فرد جنب حرام است
- ۴۴ جلسه ششم: تیمم
- ۴۴ ۱- مواردی که به‌جای وضو و غسل باید تیمم کرد
- ۴۴ ۲- چگونگی تیمم
- ۴۵ ۳- چیزهایی که تیمم بر آنها صحیح است
- ۴۵ ۴- شرایط صحیح بودن تیمم
- ۴۵ ۵- احکام تیمم:
- ۴۷ جلسه هفتم: نماز (۱)
- ۴۷ ۱- اهمیت نماز
- ۴۸ ۲- مقدمات نماز
- ۴۸ ۳- پوشش در نماز (آقایان و بانوان)
- ۴۸ ۴- مکان نمازگزار

- ۴۹ ۵- قبله
- ۵۰ ۶- نماز در مسجدالحرام
- ۵۰ ۷- لباس نمازگزار
- ۵۲ جلسه هشتم: نماز (۲)
- ۵۲ ۱- واجبات نماز
- ۵۳ ۲- فرق بین رکن و غیر رکن
- ۵۳ ۳- نمازهای واجب
- ۵۳ ۴- نمازهای مستحب
- ۵۷ جلسه نهم: نماز (۳)
- ۵۷ ۱- مبطلات نماز
- ۵۷ ۲- شکایات نماز
- ۶۰ ۳- نماز احتیاط
- ۶۱ ۴- سجده سهو
- ۶۱ ۵- مستحبات نماز
- ۶۴ ۶- مکروهات نماز
- ۶۵ جلسه دهم: نماز جماعت
- ۶۵ ۱- اهمیت نماز جماعت
- ۶۶ ۲- شرایط نماز جماعت
- ۶۶ ۳- شرایط امام جماعت
- ۶۶ ۴- وظیفه مأوموم در نماز جماعت
- ۶۶ ۵- چگونگی پیوستن به نماز جماعت
- ۶۸ ۶- نماز جماعت با اهل سنت
- ۶۹ ۷- نماز جماعت به صورت استادهای در مسجدالحرام
- ۷۰ ۸- خواندن نماز جماعت در هتلها و محل اسکان زائران در مکه و مدینه

- جلسه یازدهم: خمس ۷۱
- ۱- وجوب خمس ۷۱
- ۲- چیزهایی که خمس به آنها تعلق می‌گیرد ۷۱
- ۳- احکام خمس ۷۲
- ۴- مصرف خمس ۷۲
- ۵- چگونگی قرار دادن سال خمسی ۷۳
- ۶- چه چیزهایی خمس ندارد ۷۶
- ۷- خمس فیش‌های ثبت‌نامی حج و مسائل مربوط به آن ۷۶
- جلسه دوازدهم: زکات ۷۷
- اشاره ۷۷
- ۱- زکات بر نه چیز تعلق می‌گیرد ۷۸
- ۲- موارد زکات و نصاب هر یک ۷۸
- ۳- احکام زکات ۷۹
- ۴- مصرف زکات ۸۰
- ۵- چند روایت در زمینه اهمیت روایت ۸۱
- جلسه سیزدهم: نجاسات ۸۲
- ۱- یازده چیز از نجاسات شمرده می‌شود ۸۲
- ۲- چیز پاک چگونه نجس می‌شود؟ ۸۴
- ۳- چگونه چیز نجس پاک می‌شود ۸۵
- ۴- مسائل مربوط به طهارت و نجاست در مسجدالحرام و منازل محل اسکان زائران ۸۵
- جلسه چهارم: مطهرات ۸۶
- ۱- مطهرات ۸۶
- ۲- اقسام آب‌ها ۸۶
- ۳- چگونگی پاک شدن نجاست با آب ۸۸

- ۴- آب‌های لوله‌کشی و پاک شدن چیز نجس با آنها ۸۹
- ۵- پرهیز از وسواس ۹۰
- جلسه پانزدهم: نماز مسافر ۹۱
- ۱- قصر و اتمام ۹۱
- ۲- شرایط سفر و شکسته شدن نماز ۹۱
- ۳- قصد دهر روز و مسائل مربوط به آن ۹۲
- ۴- نماز در مکه و مدینه و در مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله ۹۳
- ۵- حکم نماز قبل از رفتن به عرفات ۹۴
- جلسه شانزدهم: نماز قضا ۹۵
- اشاره ۹۵
- ۱- آیا رعایت ترتیب در قضا کردن نمازها لازم است؟ ۹۵
- ۲- در دو مورد بجا آوردن قضای نماز واجب است: ۹۵
- ۳- نماز قضای پدر ۹۶
- ۴- خواندن نماز قضا به جماعت ۹۷
- ۵- نماز قضا در سفر و چگونگی آن ۹۷
- ۶- زائران و نمازهای قضا ۹۸
- جلسه هفدهم: احکام قرآن ۹۹
- ۱- احکام قرآن ۹۹
- ۲- لمس خطوط قرآن ۹۹
- ۳- نوشتن چیزی روی صفحات قرآن ۱۰۰
- ۴- آداب تلاوت قرآن ۱۰۰
- ۵- رعایت احترام قرآن ۱۰۱
- جلسه هیجدهم: احکام مسجد ۱۰۲
- ۱- احکام مسجد ۱۰۲

- ۱۰۳ ۲- احکام نجس شدن مسجد
- ۱۰۳ ۳- خوابیدن در مسجد
- ۱۰۳ ۴- آداب حضور در مسجد
- ۱۰۵ ۵- رعایت نکردن نظافت در مسجد
- ۱۰۶ ۶- مسأله طهارت و نجاست در مسجد الحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله
- ۱۰۶ ۷- رعایت طهارت و نجاست در مواقف و مشاعر
- ۱۰۷ جلسه نوزدهم: احکام خرید و فروش
- ۱۰۷ ۱- احکام خرید و فروش
- ۱۰۸ ۲- چگونگی فسخ معامله
- ۱۰۹ ۳- خیار عیب
- ۱۱۰ ۴- خیار غبن
- ۱۱۰ ۵- اقاله
- ۱۱۱ ۶- مجهول المالک
- ۱۱۲ جلسه بیستم: لقطه حرم
- ۱۱۲ ۱- اشیاء پیدا شده در محدوده حرم
- ۱۱۳ ۲- اشیاء پیدا شده در مکه و مدینه
- ۱۱۳ ۳- گم شدن کفش‌ها و کفش‌های بجای مانده
- ۱۱۵ جلسه بیست و یکم: احکام خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها
- ۱۱۵ اشاره
- ۱۱۵ ۱- خوردن چیزی که برای انسان ضرر دارد
- ۱۱۵ ۲- خوردن خاک، تربت
- ۱۱۶ ۳- خوردن چیز نجس
- ۱۱۷ ۴- چیزهایی که موقع غذا خوردن مستحب است:
- ۱۱۷ ۵- مکروهات

- ۱۱۸ ۶- مستحبات آب آشامیدن
- ۱۱۸ ۷- مکروهات آب آشامیدن
- ۱۱۹ جلسه بیست و دوم: احکام نذر
- ۱۱۹ ۱- معنای نذر
- ۱۱۹ ۲- چگونگی نذر شرعی
- ۱۲۰ ۳- شرایط نذر کننده
- ۱۲۰ ۴- نذر زن بدون اجازه شوهر
- ۱۲۰ ۵- نذر فرزند بدون اجازه پدر
- ۱۲۰ ۶- نذر برای کار حرام یا مکروه
- ۱۲۰ ۷- نذر برای ترک کار واجب یا مستحب
- ۱۲۱ ۸- چگونگی عمل به نذر
- ۱۲۱ ۹- نذر مدّت دار
- ۱۲۱ ۱۰- نذورات نسبت به حرمها و اماکن دینی
- ۱۲۳ جلسه بیست و سوم: احکام قسم خوردن
- ۱۲۳ ۱- قسم شرعی
- ۱۲۳ ۲- شرایط قسم
- ۱۲۴ ۳- قسم بدون اجازه پدر
- ۱۲۴ ۴- کفاره عمل نکردن به قسم
- ۱۲۴ قسم اخباری
- ۱۲۵ جلسه بیست و چهارم: امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۲۵ اشاره
- ۱۲۵ ۱- اهمیت امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۲۶ ۲- تعریف معروف و منکر
- ۱۲۶ ۳- وجوب امر به معروف و نهی از منکر

- ۴- مراتب امر بمعروف و نهی از منکر ۱۲۶
- ۵- شرایط امر بمعروف و نهی از منکر ۱۲۷
- ۶- وظیفه زائران در رابطه با تخلفات رفتاری موسم ۱۲۸
- جلسه بیست و پنجم: احکام نماز جمعه ۱۲۹
- ۱- اهمیت نماز جمعه ۱۲۹
- ۲- شرایط صحیح بودن نماز جمعه ۱۲۹
- ۳- واجبات نماز جمعه ۱۳۰
- ۴- مستحبات نماز جمعه ۱۳۰
- ۵- وظیفه نمازگزاران جمعه ۱۳۰
- ۶- آداب روز جمعه ۱۳۱
- جلسه ویژه خواهران: اقسام غسل ۱۳۲
- ۱- غسل حیض ۱۳۲
- ۲- غسل استحاضه و اقسام آن- قلیله- متوسطه- کثیره ۱۳۵
- ۳- وظایف مستحاضه نسبت به نماز و طواف ۱۳۵
- ۴- وظایف بانوان هنگام حیض و نفاس در رابطه با نماز- روزه و طواف ۱۳۶
- بخش دوم: مناسک عمره و حج ۱۳۸
- اشاره ۱۳۸
- جلسه اول: آمادگی برای سفر ۱۳۹
- اشاره ۱۳۹
- ۱- لوازم مورد نیاز برای احرام ۱۳۹
- ۲- تصحیح نماز ۱۴۱
- ۳- حسابرسی اموال ۱۴۲
- ۴- شرایط استطاعت ۱۴۲
- ۵- نیابت ۱۴۳

- ۱۴۴ جلسه دوم: عمره و حج تمتع
- ۱۴۴ ۱- معنای حج و عمره
- ۱۴۴ ۲- چرا حج تمتع به این نام نامیده می‌شود؟
- ۱۴۵ ۳- فهرست اعمال عمره و حج
- ۱۴۵ ۴- فهرست اعمال حج تمتع
- ۱۴۷ جلسه سوم: احرام عمره تمتع
- ۱۴۷ اشاره
- ۱۴۷ ۱- پیش از احرام
- ۱۴۷ ۲- هنگام احرام (واجبات، مستحبات)
- ۱۴۸ ۳- مکان احرام
- ۱۴۸ ۴- محرمات احرام
- ۱۵۱ جلسه چهارم: طواف عمره تمتع (۱)
- ۱۵۱ اشاره
- ۱۵۱ ۱- شرایط طواف کننده
- ۱۵۲ ۲- واجبات طواف
- ۱۵۴ جلسه پنجم: طواف عمره تمتع (۲)
- ۱۵۷ جلسه ششم: نماز طواف
- ۱۵۷ اشاره
- ۱۵۷ ۱- کیفیت نماز طواف
- ۱۵۷ ۲- مکان نماز طواف
- ۱۵۸ ۳- زمان نماز طواف
- ۱۵۸ ۴- شک در نماز طواف
- ۱۵۹ ۵- وظیفه کسانی که نمازشان صحیح نیست
- ۱۵۹ ۶- مستحبات نماز طواف

- ۱۶۰ جلسه هفتم: سعی صفا و مروه
- ۱۶۰ اشاره
- ۱۶۰ ۱- زمان سعی
- ۱۶۰ ۲- مستحبات بین طواف و سعی
- ۱۶۱ ۳- واجبات سعی
- ۱۶۲ ۴- احکام سعی
- ۱۶۲ ۵- مستحبات سعی
- ۱۶۳ جلسه هشتم: تقصیر- از تقصیر تا احرام حج
- ۱۶۳ اشاره
- ۱۶۳ ۱- زمان تقصیر
- ۱۶۳ ۲- مکان تقصیر
- ۱۶۴ ۳- احکام تقصیر
- ۱۶۴ ۴- از تقصیر عمره تمتع تا احرام حج
- ۱۶۶ جلسه نهم: احرام حج تمتع
- ۱۶۶ اشاره
- ۱۶۶ ۱- واجبات احرام
- ۱۶۷ ۲- زمان احرام
- ۱۶۷ ۳- مکان احرام
- ۱۶۸ ۴- مستحبات احرام
- ۱۶۹ ۵- محرّمات احرام
- ۱۷۰ جلسه دهم: وقوف در عرفات
- ۱۷۰ اشاره
- ۱۷۰ ۱- معنای وقوف
- ۱۷۰ ۲- زمان وقوف

- ۱۷۱ ۳- مکان وقوف
- ۱۷۱ ۴- اقسام وقوف
- ۱۷۱ ۵- ترک وقوف
- ۱۷۲ ۶- مستحبات وقوف
- ۱۷۲ ۷- آداب روز عرفه
- ۱۷۲ ۸- برنامه‌های روز عرفه
- ۱۷۴ جلسه یازدهم: وقوف در مشعرالحرام
- ۱۷۴ اشاره
- ۱۷۴ ۱- زمان وقوف
- ۱۷۵ ۲- مکان وقوف
- ۱۷۵ ۳- اقسام وقوف
- ۱۷۵ ۴- کوچ از مشعرالحرام
- ۱۷۶ ۵- وظیفه بانوان و معذوران
- ۱۷۶ ۶- واجبات و مستحبات وقوف
- ۱۷۶ ۷- شرایط سنگریزه‌ها
- ۱۷۸ جلسه دوازدهم: واجبات منی (۱)
- ۱۷۸ اشاره
- ۱۷۸ ۱- رمی جمره عقبه
- ۱۷۹ ۲- واجبات رمی
- ۱۷۹ ۳- مستحبات رمی
- ۱۸۱ جلسه سیزدهم: واجبات منی (۲)
- ۱۸۱ اشاره
- ۱۸۱ ۱- حیوان‌هایی که می‌توان ذبح کرد
- ۱۸۲ ۲- زمان قربانی

- ۱۸۲ ۳- شرایط قربانی
- ۱۸۳ ۴- نیابت در قربانی
- ۱۸۳ ۵- مکان قربانی
- ۱۸۳ ۶- مصرف قربانی
- ۱۸۴ جلسه چهاردهم: واجبات منی (۳)
- ۱۸۴ اشاره
- ۱۸۴ ۱- افراد موظف به حلق
- ۱۸۵ ۲- افراد موظف به تقصیر [۳۱]
- ۱۸۵ ۳- زمان حلق یا تقصیر
- ۱۸۵ ۴- مکان حلق یا تقصیر
- ۱۸۵ ۵- مستحبات حلق یا تقصیر
- ۱۸۶ ۶- مستحبات روز عید
- ۱۸۶ ۷- مستحبات منی
- ۱۸۸ جلسه پانزدهم: واجبات منی (۴)
- ۱۸۸ اشاره
- ۱۸۸ ۱- تعریف بیتوته
- ۱۸۸ ۲- زمان بیتوته
- ۱۸۹ ۳- مکان بیتوته
- ۱۸۹ ۴- کسانی که بیتوته بر آنها واجب نیست
- ۱۸۹ ۵- ترک بیتوته
- ۱۹۰ ۶- محاسبه نیمه‌شب برای بیتوته
- ۱۹۱ جلسه شانزدهم: واجبات منی (۵)
- ۱۹۱ اشاره
- ۱۹۱ ۱- واجبات رمی

- ۱۹۱ ۲- زمان رمی
- ۱۹۱ ۳- رمی شبانه
- ۱۹۲ ۴- ترتیب رمی
- ۱۹۲ ۵- شکایات رمی
- ۱۹۲ ۶- مستحبات رمی جمرات
- ۱۹۳ ۷- کوچ از منی
- ۱۹۴ جلسه هفدهم: اعمال پس از منی
- ۱۹۴ اشاره
- ۱۹۴ ۱- اعمال مکه و ترتیب آنها
- ۱۹۴ ۲- زمان اعمال مکه
- ۱۹۵ ۳- کیفیت اعمال مکه
- ۱۹۵ ۴- طواف نساء
- ۱۹۵ ۵- مراحل خروج از احرام
- ۱۹۶ ۶- فاصله بین اعمال
- ۱۹۶ ۷- تقدیم اعمال پس از منی بر وقوف
- ۱۹۸ جلسه هجدهم: محرمات احرام (۱)
- ۱۹۸ اشاره
- ۱۹۸ ۱- تقسیم محرمات احرام
- ۱۹۸ ۲- تقسیمی دیگر برای محرمات احرام
- ۱۹۹ ۳- محرمات ویژه آقایان
- ۱۹۹ توضیح محرمات مخصوص آقایان
- ۲۰۰ توضیح محرمات مخصوص بانوان
- ۲۰۲ جلسه نوزدهم: محرمات مشترک احرام
- ۲۰۲ اشاره

- ۱- استفاده از بوی خوش ۲۰۲
- ۲- نگاه در آینه ۲۰۲
- ۳- زدودن مو از بدن ۲۰۳
- ۴- کرم زدن و روغن مالیدن به بدن ۲۰۳
- ۵- سرمه کشیدن به چشم ۲۰۳
- ۶- انگشتر به دست کردن برای زینت ۲۰۳
- ۷- جدال: ۲۰۴
- ۸- فسوق: ۲۰۴
- ۹- بیرون آوردن خون از بدن ۲۰۴
- ۱۰- کشتن جانوران بدن ۲۰۴
- ۱۱- ناخن گرفتن ۲۰۵
- ۱۲- کشیدن دندان ۲۰۵
- ۱۳- کندن درخت و گیاه حرم ۲۰۵
- ۱۴- شکار ۲۰۵
- ۱۵- عقد کردن زن برای خود یا دیگری ۲۰۵
- ۱۶- لذت‌های جنسی ۲۰۶
- ۱۷- استمناء ۲۰۶
- جلسه بیستم: کفارات محرمات احرام ۲۰۷
- اشاره ۲۰۷
- ۱- ارتکاب سهوی محرمات احرام ۲۰۷
- ۲- برخی از محرماتی که ممکن است اتفاق بیفتد و کفاره آنها ۲۰۷
- ۳- سقوط حرمت و وجوب کفاره ۲۰۸
- ۴- شرایط حیوانی که به‌عنوان کفاره ذبح می‌شود ۲۰۹
- ۵- محل ذبح کفاره ۲۰۹

- ۶- مصرف كفاره ۲۰۹
- جلسه بیست و یکم: احکام متفرقه عمره و حج ۲۱۰
- اشاره ۲۱۰
- ۱- وظیفه معذوران ۲۱۰
- ۲- فراموشی برخی از اعمال و حکم اعاده یا قضای آنها ۲۱۲
- ۳- مستحبات مکه ۲۱۳
- جلسه بیست و دوم: عمره مفرده ۲۱۴
- اشاره ۲۱۴
- ۱- تعریف عمره مفرده ۲۱۴
- ۲- زمان عمره مفرده ۲۱۴
- ۳- اعمال عمره مفرده ۲۱۵
- ۴- تفاوت‌های عمره تمتع با عمره مفرده ۲۱۵
- ۵- استطاعت عمره مفرده (وجوب یا استحباب) ۲۱۶
- ۶- عمره مفرده تکراری و فاصله دو عمره ۲۱۶
- پی نوشتها ۲۱۶
- درباره مرکز ۲۱۹

دروس احکام و مناسک حج

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: دروس احکام و مناسک حج / معاونت آموزش و پژوهش بعثه مقام معظم رهبری.

مشخصات نشر: تهران: نشر مشعر، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری: ۲۱۶ ص.

شابک: ۲۵۰۰۰ ریال ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۲۵۰-۹

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: چاپ سوم.

موضوع: حج

شناسه افزوده: بعثه مقام معظم رهبری در امور حج و زیارت. معاونت آموزش و پژوهش

رده بندی کنگره: ۱۳۸۷ ۴۶۶/BP۱۸۸/۸

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۵۷

شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۸۰۴۸۱

ص: ۱

اشاره

مقدمه

یکی از مباحث اساسی و مورد نیاز زائران بیت الله الحرام، احکام دین و مناسک عمره و حج است. بر اساس این نیاز بخشی از فرصت روحانیان معظم کاروانها نیز باید به آموزش این مسائل اختصاص یابد، چرا که درستی و نادرستی اعمال آنان بسته به آگاهی آنها و مطابقت اعمالشان با احکام شرعی است.

نوشته حاضر، یکی از متون آموزشی حج تمتع است که به موضوع احکام عمومی و مناسک حج پرداخته و بر اساس سرفصل‌های مصوّب که پیشتر منتشر گردیده تدوین شده است. جهت استفاده بهتر از این نوشته نکات ذیل یادآوری می‌شود:

۱- این مجموعه در دو بخش تدوین شده که بخش اول حاوی احکام عمومی مورد نیاز زائران و بخش دوم، احکام اختصاصی و مناسک حج است.

۲- چون این اثر اولین تجربه در این راستاست و بر اساس سرفصل‌های از پیش تنظیم شده تدوین گشته، حجم برخی از دروس بیش از فرصت یک جلسه و برخی دیگر کمتر از آن است، لذا روحانیون معظم مطالب مورد نیاز باقی مانده

ص: ۲۰

را در جلسه بعد استفاده خواهند کرد.

۳- چون فعلاً فرصت پرداختن به فتاوی همه مراجع معظم تقلید نبود، لذا این نوشته بیشتر به احکام عمومی و اتفاقی پرداخته و در برخی از موارد نیز به تفاوت فتاوی مراجع اشاره شده است. امید است در آینده بتوانیم با رفع کاستی‌های آن تفاوت فتاوا را نیز در آن لحاظ کنیم.

۴- در پایان ضمن آرزوی موفقیت برای تمام عالمان متعهدی که خالصانه در راه رشد و تعالی فکری و فرهنگی جامعه به ویژه زائران بیت الله الحرام تلاش می‌کنند این کار را بی‌عیب و نقص نمی‌دانیم، و نظرات اصلاحی و تکمیلی عزیزان را بر دیده منت می‌نهیم.

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

حوزه علمیه قم - پاییز ۱۳۸۵ ه. ش.

محمدحسین فلاح‌زاده

ص: ۲۱

بخش اول: احکام عمومی

اشاره

جلسه اول: وجوب شناخت احکام فقهی دین

۱- تقسیم احکام:

هرکاری که انسان انجام می‌دهد، در اسلام دارای حکم خاصی است که عبارت است از:

* واجب: عملی که انجام آن لازم است و ترک آن عذاب دارد؛ مانند نماز و روزه.

* حرام: عملی که ترک آن لازم است و انجامش عذاب دارد؛ مانند دروغ و ظلم.

* مستحب: عملی که انجام آن نیکو است و ثواب دارد، ولی ترک آن هم عذاب ندارد؛ مانند نماز شب و صدقه.

* مکروه: عملی که ترک آن نیکو است و ثواب دارد، ولی انجامش عذاب ندارد؛ مانند فوت کردن به غذا و خوردن غذای داغ.

ص: ۲۴

* مباح: عملی که انجام و ترک آن مساوی است، نه عذابی دارد و نه ثوابی؛ مانند راه رفتن، نشستن. (۱)

۲- وجوب شناخت احکام دین

بر همه مکلفان لازم است احکام مورد نیاز خود را یاد بگیرند تا بتوانند به وظایف خود عمل کنند و سعادت دنیا و آخرت را کسب کنند.

از آن جا که همه مردم نمی توانند در تشخیص و استخراج احکام الهی از منابع آن، تخصص لازم را به دست آورند و تنها افراد اندکی به این امر موفق می شوند، دیگران برای شناخت احکام دین و وظیفه خود به آنان مراجعه می کنند.

مجتهد و فقیه

شخصی که با بهره گیری از علوم و دانش های لازم، به حدی رسیده است که می تواند وظایف و تکالیف دینی را از منابع آن استخراج کند، «مجتهد» یا «فقیه» نامیده می شود.

مرجع تقلید

مجتهد و فقیه‌ای که مردم در مسائل و احکام دینی از او پیروی می کنند، «مرجع تقلید» نام دارد.

مرجع تقلید، مسائل دینی را با استفاده از وحی الهی (قرآن) و سنت معصومین علیهم السلام (روایات) به ما می رساند و با خصوصیات خاصی که دارد، سخنی از روی خواسته و سلیقه خود نمی گوید؛ بلکه آنچه را که از قرآن و روایات فهمیده، بازگو می کند. بنابراین، تقلید و پیروی از مجتهد، اطاعت از شخص نیست؛ بلکه

ص: ۲۵

اطاعت از احکام خداست که توسط مرجع تقلید به دست ما رسیده، و بالاتر این که، اطاعت از پیامبران نیز اطاعت از شخص نیست؛ بلکه اطاعت از فرمان خدا و وحی است.

ص: ۲۶

جلسه دوم: تقلید**۱- معنای تقلید**

تقلید به معنای پیروی کردن و دنباله‌روی است و در این جا پیروی از «فقیه» می‌باشد؛ یعنی انسان کارهای خود را مطابق فتوای مجتهد انجام دهد.

۲- وجوب تقلید؛ برای افراد غیر مجتهد و محتاط

- * کسی که مجتهد نیست و نمی‌تواند احکام و دستورهای الهی را به دست آورد باید از مجتهد تقلید کند.
- * وظیفه اکثر مردم در احکام دین، تقلید است چون افراد کمی هستند که بتوانند در احکام، اجتهاد کنند.
- * به مجتهدی که دیگران از او تقلید می‌کنند «مرجع تقلید» می‌گویند.

۳- شرایط مرجع تقلید

- * مجتهدی که انسان از او تقلید می کند بنابر احتیاط واجب باید دانش فقهی او از سایر مجتهدین زمان خود بیشتر باشد.
- * شخص عادل در مرتبه‌ای از تقوا قرار دارد که در پی انجام واجبات و پرهیز از گناهان است و نشانه عدالت آن است که گناهان کبیره (۱) را انجام نمی دهد و گناه صغیره را تکرار نمی کند.
- * کسی که تازه به سن بلوغ رسیده است، یا تاکنون تقلید نمی کرده، باید مجتهدی را مرجع تقلید خود قرار دهد که زنده باشد و نمی تواند از مجتهدی که فوت کرده است تقلید کند.
- * کسی که از مجتهدی تقلید می کند، اگر مرجع تقلیدش از دنیا برود، می تواند با اجازه مجتهد زنده، بر تقلید وی باقی بماند.
- * کسی که بر تقلید میت باقی مانده است در مسائلی که میت در آنها فتوا ندارد و همچنین مسائل جدید؛ مانند جنگ و صلح و ... باید از مجتهد زنده تقلید کند.
- * مجتهدی که انسان از او تقلید می کند، باید پیرو مذهب جعفری؛ یعنی شیعه دوازده امامی باشد، پس شیعیان نمی توانند در احکام، به فتوای علمای غیر دوازده امامی عمل کنند.
- * اسلام وظیفه زن و مرد را متناسب با طبیعت و چگونگی خلقت وی قرار داده است، برداشتن مسؤولیت بسیار خطیر و سنگین مرجعیت، از دوش بانوان، نادیده گرفتن حق آنها نیست؛ چون در اسلام بانوان نیز می توانند در علوم اسلامی تا اجتهاد پیش بروند و احکام خدا را از منابع آن (قرآن و روایات) استخراج کنند

۱- . گناه کبیره، گناه بزرگ است که بر آن وعده عذاب و آتش داده شده است؛ مانند: دروغ و تهمت، غیر آن را گناه صغیره گویند.

ص: ۲۸

و از کسی تقلید نکنند.

* اعلم کسی است که در استخراج احکام (از قرآن و روایات) از مجتهدان دیگر استادتر باشد.

۴- راه شناخت مرجع تقلید

۱- بر مکلف واجب است که جهت شناختن مجتهد اعلم جستجو کند.

۲- انسان در تقلید مستقل است و تابع دیگران نمی‌باشد، مثلاً زن در این مسأله تابع شوهر نیست و هر کس را دارای شرایط تشخیص داد از او تقلید می‌کند هر چند شوهرش مقلد مجتهد دیگری باشد.

۳- انسان می‌تواند از یکی از راه‌های زیر، مجتهد و اعلم را تشخیص دهد:

* خود انسان یقین کند، مثل آن‌که از اهل علم باشد و بتواند مجتهد و اعلم را بشناسد.

* دو نفر عالم عادل که می‌توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند، مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند.

* عده‌ای از اهل علم که می‌توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند و از گفته آنان اطمینان پیدا می‌شود، مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند.

۵- راه‌های دستیابی به فتاوی مرجع تقلید

* شنیدن از خود مجتهد.

* شنیدن از دو نفر یا یک نفر عادل.

* شنیدن از یک نفر مورد اطمینان و راستگو.

* دیدن در رساله مجتهد.

ص: ۲۹

- ۱- اگر مجتهد اعلم در مسأله‌ای فتوا نداشته باشد، مقلد می‌تواند به مجتهد دیگری که در آن مسأله فتوا دارد رجوع کند و بنا بر احتیاط واجب باید مجتهدی که به فتوایش رجوع می‌شود از دیگران اعلم باشد.
- ۲- اگر فتوای مجتهد در مسأله‌ای عوض شود، مقلد باید به فتوای جدید عمل کند و عمل کردن به فتوای گذشته جایز نیست.

۶- بقاء بر تقلید

- ۱- بقای بر تقلید میت اشکال ندارد، یعنی کسی که در زمان حیات مجتهدی به فتوایش یا بعضی از آنها عمل کرده باشد، می‌تواند بر تقلید او باقی بماند، حتی در مسائلی که در زمان حیات آن مجتهد به آنها عمل نکرده نیز می‌تواند از وی تقلید کند؛ مثلاً در زمان حیات او به حج نرفته و اکنون پس از مرگ او به حج می‌رود، می‌تواند مناسک حج را مطابق فتوای او عمل کند.
- ۲- بقای بر تقلید میت باید با اجازه مجتهد زنده باشد؛ یعنی چنانچه به فتوای مجتهد زنده بقای بر تقلید میت جایز باشد می‌تواند همچنان از او تقلید کند.
- ۳- کسی که بر تقلید میت باقی مانده است، در مسائلی که میت فتوا نداده و همچنین در مسائل جدید باید از مجتهد زنده تقلید کند.

۷- عدول از مجتهدی به مجتهد دیگر

- * عدول از غیر اعلم به اعلم بنا بر احتیاط، واجب است.
- * عدول از مساوی به مساوی هستند، جایز نیست، در صورتی که به فتوای آن مجتهد عمل کرده باشد.
- * عدول از اعلم به غیر اعلم، جایز نیست.

ص: ۳۰

- * عدول از مجتهدی که مدتی از او تقلید می کرده و اکنون معلوم شده است که اهلیت فتوا نداشته، واجب است.
- * عدول از مجتهدی که یکی از شرایط مرجعیت را از دست داده، مثلاً دیوانه شده یا فراموشی به او دست داده، به مجتهد جامع الشرایط، واجب است.
- * عدول از مجتهدی که تاکنون از او تقلید می کرده و اکنون از دنیا رفته است به مجتهد زنده جایز بلکه احتیاط مستحب است.
- * عدول از مجتهد زنده به مجتهد مرده بنا بر احتیاط واجب (۱) جایز نیست.
- هرچند قبلاً از او تقلید می کرده و پس از مرگ وی به مجتهد زنده رجوع کرده است.

۱- . برخی از مراجع تقلید، عدول از مجتهد زنده به مجتهد زنده مساوی را جایز می دانند.

ص: ۳۱

جلسه سوم: وضو (۱)**۱- چگونگی وضو**

انسان باید در وضو ابتدا صورت را بشوید و سپس دست راست و بعد از آن دست چپ را. بعد از شستن این اعضا، باید با رطوبت کف دست، سر را مسح کند؛ یعنی دست را بر آن بکشد و سپس پای راست و در آخر پای چپ را مسح کند.

۲- اعمال وضو

(۱)

نمایش تصویر

۱- . برخی از مراجع تقلید، مسح روی پا تا آخر آن را لازم می دانند.

۳- شرایط آب وضو

- ۱- وضو با آب نجس و مضاف باطل است، خواه انسان بداند آن آب نجس یا مضاف است یا نداند، یا فراموش کرده باشد.
- ۲- آب وضو باید مباح باشد، بنابراین در موارد زیر وضو باطل است:
 - * وضو گرفتن با آبی که صاحب آن راضی نیست (راضی نبودن او معلوم است)
 - * آبی که معلوم نیست صاحب آن راضی است یا نه.
 - * آبی که وقف افراد خاصی است، مانند حوض برخی از مدارس و وضوخانه بعضی از هتل‌ها و مسافرخانه‌ها و ...
- ۳- وضو گرفتن از نهرهای بزرگ، گرچه انسان نداند صاحبان آنها راضی هستند یا نه اشکال ندارد، اما اگر صاحبان آن از وضو گرفتن جلوگیری کنند، احتیاط واجب آن است که وضو نگیرند.
- ۴- اگر آب وضو در ظرف غصبی باشد و با آن وضو بگیرد باطل است.
- ۵- وضو گرفتن از آب‌های داخل مسجد الحرام و مسجد النبی صلی الله علیه و آله که مخصوص نوشیدن است جایز نیست.

۴- شرایط اعضای وضو

- ۱- اعضای وضو در موقع شستن و مسح باید پاک باشد.
- ۲- اگر چیزی بر اعضای وضو باشد (اعضای شستن) که از رسیدن آب به آن جلوگیری کند، یا بر اعضای مسح است، هرچند از رسیدن آب جلوگیری نکند، برای وضو باید برطرف شود.
- ۳- خطوط قلم خودکار و لکه‌های رنگ و چربی و کِرِم در صورتی که رنگ

ص: ۳۳

بدون جرم باشد، مانع وضو نیست، ولی اگر جرم داشته باشد (روی پوست را گرفته) باید برطرف شود.

۵- شرایط وضوگیرنده

- ۱- کسی که می‌داند اگر وضو بگیرد مریض می‌شود و یا می‌ترسد که مریض شود، باید تیمم کند و اگر وضو بگیرد باطل است. ولی اگر نداند که آب برای او ضرر دارد و وضو بگیرد و بعد بفهمد که ضرر داشته، وضویش صحیح است.
- ۲- وضو، باید به قصد قربت انجام شود، یعنی برای انجام فرمان خداوند عالم وضو بگیرد.
- ۳- لازم نیست نیت را به زبان آورد، یا از قلب خود بگذراند، بلکه همین مقدار که می‌داند وضو می‌گیرد کافی است، به طوری که اگر از او پرسند، چه می‌کنی؟ بگوید وضو می‌گیرم.

۶- رعایت ترتیب و موالات در وضو

ترتیب

کارهای وضو بدین ترتیب باید انجام شود:

- * شستن صورت
- * شستن دست راست
- * شستن دست چپ
- * مسح سر
- * مسح پای راست

ص: ۳۴

* مسح پای چپ

اگر ترتیب اعمال وضو به هم بخورد وضو باطل است، حتی اگر پای چپ و راست را همزمان (۱) مسح کند.
مُوالات

۱- موالات یعنی؛ پشت سر هم انجام دادن و فاصله نینداختن بین اعمال وضو.

۲- اگر بین کارهای وضو به قدری فاصله شود که وقتی می‌خواهد جایی را بشوید یا مسح کند رطوبت جاهایی که پیش از آن شسته یا مسح کرده، خشک شده باشد، وضو باطل است.

۷- وضوی جبیره‌ای

تعریف جبیره: دوايي که بر زخم می‌زنند و چیزی که با آن زخم را می‌بندند، «جبیره» نام دارد.

۱- شخصی که بر اعضای وضویش، زخم یا شکستگی است؛ اگر بتواند به‌طور معمول وضو بگیرد، باید به‌طور معمول وضو بگیرد.
مثلاً؛

الف: روی زخم باز است و آب برای آن ضرر ندارد.

ب: روی زخم بسته است ولی باز کردن آن امکان دارد و آب ضرر ندارد.

۲- چنانچه زخم بر صورت یا دست‌هاست و روی آن باز است و آب ریختن روی آن ضرر دارد، اگر اطراف آن را بشوید کافی است.

۳- اگر زخم یا شکستگی در جلوی سر یا روی پاها است (محل مسح) و

۱- . به فتوای برخی از مراجع تقلید مسح همزمان پاها اشکال ندارد.

ص: ۳۵

روی آن باز است، چنانچه نتواند آن را مسح کند، باید پارچه پاکی روی آن بگذارد و روی پارچه را با تری آب وضو که در دست مانده، مسح کند.

کیفیت انجام وضوی جبیره‌ای

در وضوی جبیره‌ای، باید جاهایی که شستن یا مسح آن امکان دارد به‌طور معمول بشوید یا مسح کنید، و مواردی که امکان ندارد، دست تر بر جبیره بکشد.

ص: ۳۶

جلسه چهارم: وضو (۲)

۱- چیزهایی که باید برای آنها وضو گرفت مانند

نمایش تصویر

ص: ۳۷

۲- مبطلات وضو

- ۱- خارج شدن ادرار یا مدفوع از انسان.
- ۲- خارج شدن باد معده و روده از مخرج غائط.
- ۳- خواب، چنانچه گوش نشنود و چشم نبیند.
- ۴- چیزهایی که عقل را از بین می برد؛ مانند دیوانگی، مستی، بیهوشی.
- ۵- استحاضه زنان.
- ۶- آن چه سبب غسل شود؛ مانند جنابت و مسّ میت.

۳- مواردی که وضو گرفتن مستحب است

- * برای نماز میت.
- * رفتن به مسجد و حرم امامان.
- * خواندن قرآن.
- * همراه داشتن قرآن.
- * خوابیدن.
- * رساندن جایی از بدن به جلد یا حاشیه قرآن.
- * زیارت اهل قبور.

ص: ۳۸

جلسه پنجم: غسل**اشاره**

در غسل باید تمام بدن و سر و گردن شسته شود، خواه غسل واجب باشد مانند جنابت، و یا مستحب، مانند غسل جمعه، به عبارت دیگر تمام غسل‌ها در انجام فرقی ندارند مگر در نیت.

۱- انواع غسل (به لحاظ انجام دادن)

غسل را به دو صورت می‌توان انجام داد: «ترتیبی» و «ارتماسی».

در غسل ترتیبی، ابتدا سر و گردن شسته می‌شود، سپس نیمه راست بدن و بعد از آن نیمه چپ.

در غسل ارتماسی، تمام بدن یک‌باره در آب قرار می‌گیرد. پس در غسل ارتماسی باید آب به قدری باشد که انسان بتواند تمام بدن را زیر آب ببرد.

ص: ۳۹

نمایش تصویر

۲- غسل‌های واجب (جنابت- مسّ میت)

غسل جنابت

چگونه انسان جنب می‌شود؟

نمایش تصویر

ص: ۴۰

غسل مسّ میت

۱- اگر کسی جایی از بدن خود را به بدن انسان مرده‌ای که سرد شده و غسلش نداده‌اند برساند، باید غسل مسّ میت کند.

۲- در این موارد مسّ بدن انسان مرده سبب غسل نمی‌باشد:

* انسانی که در میدان نبرد به شهادت رسیده است، در صورتی که در میدان جان دهد.

* مرده‌ای که بدنش گرم است و هنوز سرد نشده است.

* مرده‌ای که غسلش داده‌اند.

۳- غسل مسّ میت را باید مانند غسل جنابت انجام دهند، ولی کسی که غسل مسّ میت کرده، اگر بخواهد نماز بخواند، باید وضو

هم بگیرد. (۱) ۴- اگر چند میت را مسّ کند یا یک میت را چند بار مسّ نماید، یک غسل کافی است.

۵- برای کسی که بعد از مسّ میت غسل نکرده است، توقف در مساجد و خواندن سوره‌هایی که سجده واجب دارد مانعی ندارد،

ولی برای نماز و مانند آن باید غسل کند و وضو بگیرد.

۳- شرایط صحیح بودن غسل

۱- تمام شرطهایی که برای صحیح بودن وضو گفته شد، در صحیح بودن غسل هم شرط است، به جز موالات و همچنین لازم نیست

بدن را از بالا به پایین بشوید.

۱- . به فتوای برخی از مراجع معظّم تقلید با غسل واجب، مثل غسل مسّ میت نیز می‌توان نماز خواند و وضو لازم نیست.

ص: ۴۱

- ۲- کسی که چند غسل بر او واجب است، می‌تواند به نیت همه آنها یک غسل به‌جا آورد.
- ۳- کسی که غسل جنابت کرده، نباید برای نماز وضو بگیرد، ولی با غسل‌های دیگر نمی‌شود نماز خواند و باید وضو هم بگیرد. (۱)
- ۴- در غسل ارتماسی باید تمام بدن پاک باشد، ولی در غسل ترتیبی پاک بودن تمام بدن لازم نیست و اگر هر قسمتی را پیش از غسل دادن همان قسمت، تطهیر کند کافی است.
- ۵- غسل جبیره‌ای مثل وضوی جبیره‌ای است، ولی بنا بر احتیاط واجب باید آن را ترتیبی به‌جا آورد.
- ۶- کسی که روزه واجب گرفته، نمی‌تواند در حال روزه غسل ارتماسی انجام دهد، چون روزه‌دار نباید تمام سر را در آب فرو برد، ولی اگر از روی فراموشی غسل ارتماسی کند صحیح است.
- ۷- در غسل لازم نیست تمام بدن با دست شسته شود، و چنانچه با نیت غسل، آب به تمام بدن برسد کافی است.

۴- کارهایی که بر فرد جنب حرام است

- * رساندن جایی از بدن به خط قرآن، اسم خداوند و بنا بر احتیاط واجب اسامی پیامبران و ائمه و حضرت زهرا علیهم السلام.
- * رفتن به مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله هرچند از یک در داخل شود و از در دیگر بیرون رود.

۱- . به فتوای برخی از مراجع تقلید با غسل‌های واجب و برخی از غسل‌های مستحب نیز می‌توان نماز خواند و نیاز به وضو نیست.

ص: ۴۲

* توقف در مساجد.

* گذاشتن چیزی در مسجد هرچند از بیرون مسجد باشد.

* خواندن سوره‌هایی از قرآن که سجده واجب دارد، حتی یک حرف از آن.

* توقف در حرم امامان علیهم السلام بنا بر احتیاط واجب.

سوره‌های سجده دار قرآن:

- سوره شماره ۳۲ (سوره سجده)

- سوره شماره ۴۱ (سوره فصلت)

- سوره شماره ۵۳ (سوره نجم)

- سوره شماره ۹۶ (عَلَق)

* اگر جنب از یک در مسجد وارد شود و از در دیگر خارج شود (عبور بدون توقف) مانع ندارد، به جز مسجد الحرام و مسجد النبی

که عبور هم جایز نیست.

* اگر شخصی در خانه‌اش مکانی را برای نماز قرار دهد و همچنین نمازخانه مؤسسه‌ها و ادارات، حکم مسجد ندارد.

ص: ۴۳

جلسه ششم: تیمم**۱- مواردی که به جای وضو و غسل باید تیمم کرد**

- ۱- اگر آب نباشد؛
- ۲- دست‌رسی به آب نباشد؛
- ۳- آب برای بدن ضرر داشته باشد؛
- ۴- وقت کافی برای غسل یا وضو نباشد.

۲- چگونگی تیمم

- ۱- زدن کف دودست با هم بر چیزی که تیمم بر آن صحیح است.
- ۲- کشیدن هر دودست بر تمام پیشانی و دو طرف آن، از جایی که موی سر روییده است، تا روی ابروها و بالای بینی.
- ۳- کشیدن کف دست چپ بر تمام پشت دست راست.
- ۴- کشیدن کف دست راست بر تمام پشت دست چپ. (۱)

۱- . به فتوای برخی از فقها در تیمم بدل از غسل، یک بار باید دست بر زمین بزند و بر پیشانی بکشد و بار دیگر بر زمین بزند و بر دستها بکشد.

ص: ۴۴

یادآوری: تمام کارهای تیمم باید با قصد تیمم و برای اطاعت از دستور الهی انجام شود، و همچنین باید معلوم کند که تیمم به جای وضو است یا غسل.

۳- چیزهایی که تیمم بر آنها صحیح است

* خاک

* ریگ

* اقسام سنگ‌ها مانند: سنگ سیاه، سنگ مرمر، سنگ گچ (قبل از پخته شدن)، سنگ آهک (قبل از پخته شدن)
* گل پخته مانند: آجر، کوزه.

۴- شرایط صحیح بودن تیمم

* اعضای تیمم، یعنی پیشانی و دست‌ها پاک باشد.

* پیشانی و پشت دست‌ها را از بالا به پایین مسح کند.

* چیزی که بر آن تیمم می‌کند پاک و مباح باشد.

* ترتیب را رعایت کند.

* موالات را رعایت کند.

* چیزی بین دست و پیشانی و همچنین کف دست و پشت دست در هنگام مسح فاصله نباشد.

۵- احکام تیمم:

۱- تیممی که به جای وضو است با تیممی که به جای غسل است فرقی ندارد مگر در نیت.

ص: ۴۵

- ۲- کسی که به جای وضو تیمم کرده است، اگر یکی از چیزهایی که وضو را باطل می کند از او سر بزند تیممش باطل می شود.
- ۳- کسی که به جای غسل تیمم کرده است هر گاه یکی از اسباب غسل، مثل جنابت یا مس میت پیش آید تیممش باطل می شود.
- ۴- تیمم در صورتی صحیح است که نتواند وضو بگیرد، یا غسل کند، بنابراین اگر بدون عذر تیمم کند، صحیح نیست و اگر عذر داشته باشد و برطرف شود، مثلاً آب نداشته و آب پیدا کند، تیمم او باطل می شود.
- ۵- اگر به جای غسل جنابت تیمم کند، لازم نیست برای نماز وضو بگیرد، ولی اگر به جای غسل های دیگر تیمم کند، با آن تیمم نمی تواند نماز بخواند و باید برای نماز وضو بگیرد و اگر نتواند وضو بگیرد، باید تیمم دیگری به جای وضو انجام دهد.

جلسه هفتم: نماز (۱)**۱- اهمیت نماز**

نماز، بهترین حالت بندگی خداست و در میان اعمال واجب، دارای اهمیت ویژه‌ای است. نماز، دستور خداوند بزرگ برای انسان‌های پاک و وارسته است و نمازخواندن، اطاعت فرمان اوست. نماز، بهترین شیوه ارتباط با خالق یکتا و جلوه‌ای از عبادت انسان در پیشگاه اوست. نماز، مانند نهر آبی است که نمازگزار، روزی پنج مرتبه خود را در آن شست و شو می‌دهد. و نمازگزار، بنده خالص خداست که با نماز، ارتباطی خالصانه با پروردگار خویش برقرار می‌کند و نماز به او آرامش روح می‌بخشد تا در جریان‌های زندگی، با امید به فردایی روشن، به تلاش پردازد.

ص: ۴۷

۲- مقدمات نماز

برای نماز خواندن آمادگی لازم است. مسائلی که به عنوان آمادگی برای نماز پیش از نماز باید مراعات شود، «مقدمات نماز» نام دارد. مسائل مربوط به نماز را به سه دسته تقسیم کرده‌اند: الف) مقدمات؛ ب) مقارنات؛ ج) خلل و احکام متفرقه.

۳- پوشش در نماز (آقایان و بانوان)

۱- مردان باید عورت را بپوشانند و بهتر است از ناف تا زانو را بپوشانند.

۲- زنان باید تمام بدن را بپوشانند به جز:

* دست‌ها تا مچ؛

* پاها تا مچ؛

* صورت به مقداری که در وضو باید شسته شود.

۳- بر زنان پوشاندن دست‌ها و پاها و صورت به مقداری که در مسأله پیش گفته شد در نماز واجب نیست، گرچه پوشاندن آن هم مانع ندارد ولی از نگاه نامحرم پاها را باید بپوشانند.

۴- مکان نماز گزار

مکانی که انسان در آن نماز می‌خواند باید دارای شرایط زیر باشد:

* مباح باشد (غصبی نباشد).

* ثابت باشد (مانند اتومبیل در حال حرکت نباشد).

* تنگ و سقف آن کوتاه نباشد تا بتواند قیام و رکوع و سجود را به‌طور صحیح انجام دهد.

ص: ۴۸

* جایی که پیشانی را می گذارد (در حال سجده) پاک باشد.

* مکان نماز گزار اگر نجس است طوری تر نباشد که به بدن یا لباس وی سرایت کند.

* جایی که پیشانی را می گذارد (در حال سجده) از جای زانوها و بنابر احتیاط واجب از جای انگشتان پا، بیش از چهار انگشت بسته، پست تر یا بلندتر نباشد.

احکام مکان نماز گزار

۱- نماز خواندن در مکان غصبی (مثلاً در خانه‌ای که بدون اجازه صاحب‌خانه وارد شده است) باطل است.

۲- در حال ناچاری نماز خواندن بر چیزی که حرکت می کند؛ مانند قطار و هواپیما و در جایی که سقف آن کوتاه است و یا جایش تنگ است؛ مانند سنگر و بر مکان ناهموار اشکال ندارد.

۳- انسان باید رعایت ادب را بکند و جلوتر از قبر پیغمبر صلی الله علیه و آله و امام علیه السلام نماز نخواند.

۴- مستحب است، انسان نماز را در مسجد بخواند، و در اسلام بر این مسأله سفارش بسیار شده است.

۵- قبله

۱- خانه کعبه، که در شهر مکه و در مسجدالحرام قرار دارد، «قبله» است و نماز گزار باید رو به آن نماز بخواند.

۲- کسی که بیرون شهر مکه و دور از آن است اگر طوری بایستد که بگویند رو به قبله نماز می خواند کافی است.

۶- نماز در مسجدالحرام

در برخی روایات، آمده است که ثواب یک رکعت نماز در مسجدالحرام، معادل صد هزار رکعت و در مسجدالنبی معادل ده هزار رکعت نماز در جای دیگر است. چه به جا و مناسب است که زائران محترم از این فرصت به خوبی استفاده کنند و نمازهای واجب بلکه مستحب را در این مکان‌های شریف بجای آورند و از پاداش بسیار زیاد آن بهره‌مند گردند.

۷- لباس نماز گزار

لباس نماز گزار باید این شرایط را دارا باشد:

- * پاک باشد (نجس نباشد).
- * مباح باشد (غصبی نباشد).
- * از اجزاء مردار نباشد؛ مثلاً از پوست حیوانی که مطابق دستور اسلام کشته نشده است تهیه نشده باشد، حتی کمر بند و کلاه.
- * از حیوان حرام گوشت نباشد؛ مثلاً از پوست پلنگ یا خوک تهیه نشده باشد.
- * اگر نماز گزار مرد است، لباس او طلاباف یا ابریشم خالص نباشد و نیز نماز خواندن با انگشتر و حلقه طلا باطل است.
- از شرایط بالا آن‌چه ممکن است برای هر کس پیش آید شرط اول است، چون کمتر کسی است که با لباس غصبی یا با لباسی که از اجزاء مردار تهیه شده نماز بخواند، بنابراین به توضیح شرط اول می‌پردازیم.
- یادآوری: علاوه بر لباس، بدن نماز گزار نیز باید پاک باشد.
- در این موارد نماز خواندن با بدن یا لباس نجس باطل است:
- * عمداً با بدن یا لباس نجس نماز بخواند؛ یعنی با این که می‌داند بدن یا

ص: ۵۰

لباسش نجس است با همان حال نماز بخواند.

* در یاد گرفتن مسأله کوتاهی کرده و به جهت ندانستن مسأله با بدن یا لباس نجس نماز خوانده است.

* نجس بودن بدن یا لباس را می دانسته، ولی هنگام نماز فراموش کرده و با آن نماز خوانده است.

در این موارد، اگر با بدن یا لباس نجس نماز خواند صحیح است:

* نداند بدن یا لباسش نجس است و بعد از نماز متوجه شود.

* به واسطه زخمی که در بدن اوست، بدن یا لباسش نجس شده و آب کشیدن یا عوض کردن آن هم دشوار است.

* لباس یا بدن نماز گزار به خون نجس شده است، ولی مقدار آلودگی کمتر از درهم (۱) است.

* ناچار باشد که با بدن یا لباس نجس نماز بخواند؛ مثلاً آب برای تطهیر ندارد.

راهنمایی

حجاج عزیز باید توجه داشته باشند که لباس احرام هم مانند لباس نماز گزار باید پاک باشد، بنابراین در مدت اعمال، مواظب باشند

که لباس احرامشان نجس نشود، به ویژه در عرفات، مشعر، منی و قربانگاه که احتمال آن زیادتر است و چنانچه نجس شد، باید آن

را تطهیر یا تعویض کنند و بهتر است لباس احرامی نیز اضافه همراه داشته باشند.

۱- . یک درهم تقریباً به اندازه یک بند انگشت است.

ص: ۵۱

جلسه هشتم: نماز (۲)**۱- واجبات نماز**

- ۱- نماز با گفتن «اللَّهُ أَكْبَرُ» شروع می‌شود و با سلام به پایان می‌رسد.
 - ۲- آنچه در نماز انجام می‌شود یا واجب است و یا مستحب.
 - ۳- واجبات نماز، یازده چیز است که برخی رُکن و برخی غیررکن است.
- نمایش تصویر

ص: ۵۲

۲- فرق بین رکن و غیر رکن

ارکان نماز، اجزاء اساسی آن به شمار می‌آید و چنانچه یکی از آنها بجا آورده نشود و یا اضافه شود، هرچند بر اثر فراموشی هم باشد، نماز باطل است. واجبات دیگر، گرچه انجام آنها لازم است، ولی چنانچه از روی فراموشی، کم یا زیاد شود نماز باطل نیست.

۳- نمازهای واجب

نمایش تصویر

۴- نمازهای مستحب

۱- نماز مستحب را «نافله» گویند.

۲- نمازهای مستحب بسیار است و این نوشته گنجایش تمام آنها را ندارد؛ اما

ص: ۵۳

برخی از آنها را که اهمیت بیشتری دارد، می آوریم:

نماز حاجت

۳- در وقت سختی و مشکلات، برای برآوردن حاجت، خواندن دو رکعت نماز به نیت نماز حاجت مستحب است.

۴- کسی که خواستار حاجت است، پس از خواندن این دو رکعت، حمد و ثنای الهی را به جای آورده، بر پیامبر و آل او علیهم السلام صلوات می فرستد و پس از آن، آیه آخر سوره «حشر» و شش آیه اول سوره «حدید» و دو آیه از سوره «آل عمران»، یعنی از «قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ» تا «بِغَيْرِ حِسَابٍ» را می خواند و سپس حاجت خود را از خداوند درخواست می کند.
نماز غفیله

یکی از نمازهای مستحبی، نماز «غفیله» است که پس از نماز مغرب خوانده می شود.

نماز غفیله دو رکعت است؛ در رکعت اول، پس از حمد، به جای سوره، این آیه خوانده می شود: «وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ» (۱).

و در رکعت دوم، پس از حمد، به جای سوره، این آیه خوانده می شود:

«وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ» (۲).

۱- انعام: ۵۹

۲- انبیاء: ۸۷

ص: ۵۴

و در قنوت آن، این دعا خوانده می‌شود:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمِفَاتِيحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي (۱) اللَّهُمَّ أَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِي وَالْقَادِرُ عَلَيَّ طَلِبَتِي، تَعَلَّمْ حَاجَتِي، فَاسْأَلْكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ، وَآلِ مُحَمَّدٍ، عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ السَّلَامُ، لَمَّا قَضَيْتَهَا لِي»
نمایش تصویر

هفده رکعت نماز واجب که در شبانه‌روز خوانده می‌شود، (در غیر سفر و روز جمعه) ۲۳ رکعت نافله دارد که به‌علاوه ۱۱ رکعت نماز شب، جمعاً ۳۴ رکعت می‌شود؛ یعنی دو برابر تعداد رکعت‌های نماز واجب.
دو مسأله

۱- در روز جمعه، بر شانزده رکعت نافله ظهر و عصر چهار رکعت اضافه می‌شود؛ یعنی هر نماز ده رکعت نافله دارد.

۱- . به‌جای جمله «أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي» می‌تواند حاجت دیگری از خدا بخواند.

ص: ۵۵

۲- نافله ظهر و عصر را در سفر نباید خواند؛ ولی نافله عشاء را به نیت این که شاید مطلوب باشد، (به قصد رجاء) می توان خواند.
نماز شب

یکی از نمازهای مستحب که ثواب بسیار زیادی دارد، نماز شب است.

نماز شب ۱۱ رکعت است که بدین ترتیب خوانده می شود:

دو رکعت---) به نیت نافله شب.

دو رکعت---) به نیت نافله شب.

دو رکعت---) به نیت نافله شب.

دو رکعت---) به نیت نافله شب.

دو رکعت---) به نیت نافله شَفْع.

یک رکعت---) به نیت نافله وَثْر.

وقت نماز شب

۱- وقت نماز شب از نصف شب است تا اذان صبح و بهتر است نزدیک اذان صبح خوانده شود.

۲- مسافر و کسی که برای او سخت است نافله شب را بعد از نصف شب بخواند، می تواند آن را در اول شب به جا آورد.

نماز شب، به ویژه نافله وَثْر، آداب خاصّ و مستحبات زیادی دارد که در کتاب های مفصّل فقهی و ادعیه آمده است، و اگر انسان بتواند آنها را نیز بجا آورد، ثواب بیشتری خواهد داشت.

ص: ۵۶

جلسه نهم: نماز (۳)**۱- مبطلات نماز**

آنگاه که نماز گزار، تکبیره الاحرام می گوید و نماز را شروع می کند تا پایان آن، بعضی از کارها بر او حرام می شود که اگر در نماز، یکی از آنها را انجام دهد نمازش باطل است. مهم ترین آنها عبارت است از:

* خوردن و آشامیدن.

* سخن گفتن.

* خندیدن.

* گریستن.

* روی از قبله برگرداندن.

* کم یا زیاد کردن ارکان نماز.

* بر هم زدن صورت نماز.

۲- شکایات نماز

برای شک در نماز احکام خاصی است و بیان تمام موارد آن از حدّ این

ص: ۵۷

جزوه خارج است ولی به طور مختصر به بیان اقسام شك و احكام هر کدام می پردازیم:

* شك در اجزای نماز:

الف: اگر در انجام جزئی از اجزای نماز شك کند، یعنی نمی داند آن جزء را به جا آورده است یا نه، اگر جزء بعدی را شروع نکرده است، یعنی هنوز از محل آن جزء نگذشته است، باید آن را بجا آورد. ولی اگر بعد از داخل شدن در جزء بعدی شك پیش آمده است، یعنی از محل آن گذشته است، به چنین شکی اعتنا نمی شود و نماز را ادامه می دهد و صحیح است.

ب: اگر در صحت جزئی از نماز شك کند، یعنی نمی داند جزئی را که به جا آورده، صحیح انجام شده است یا نه، در این صورت به شك خود اعتنا نمی کند، یعنی بنا می گذارد بر صحیح بودن آن و نماز را ادامه می دهد و صحیح است.

* شك در رکعات (۱):

شک هایی که نماز را باطل می کند:

۱- اگر در نماز دور کعتی؛ مثل نماز صبح یا در نماز مغرب، شك در رکعت پیش آید، نماز باطل است.

۲- شك بین یک و بیشتر از یک؛ یعنی اگر شك کند یک رکعت خوانده یا بیشتر، نماز باطل است.

۳- اگر در نماز نداند چند رکعت خوانده، نماز باطل است.

۱- . شك در رکعات نماز موارد دیگری نیز دارد، اما چون پیش آمدن آن موارد بسیار کم است، از بیان آنها صرف نظر شد. برای

آشنایی می توانید به رساله توضیح المسائل، مسائل ۱۱۶۵ تا ۱۲۰۰ مراجعه کنید.

ص: ۵۸

نمایش تصویر

* شک‌هایی که نباید به آنها اعتنا کرد:

- ۱- در نماز مستحب.
- ۲- در نماز جماعت؛ که توضیح این دو خواهد آمد.

ص: ۵۹

۳- پس از سلام نماز؛ یعنی اگر بعد از تمام شدن نماز، شک در رکعت یا اجزاء پیش آید، لازم نیست نماز را دوباره بخواند.

۴- بعد از گذشت وقت نماز، یعنی اگر پس از گذشت وقت نماز، شک کند که نماز را خوانده است یا نه، خواندن آن نماز لازم نیست.

* یادآوری

- اگر در تعداد رکعت‌های نماز مستحبی شک کند، بنا بر دو می‌گذارد، چون تمام نمازهای مستحبی - به جز نماز وتر و اعرابی - دورکعتی است، پس اگر شک بین یک و دو یا دو و بیشتر از آن پیش آید، بنا بر دو می‌گذارد و نماز صحیح است.

- در نماز جماعت، اگر امام جماعت شک کند، ولی مأوم شک نداشته باشد و مثلاً با گفتن «اللَّهُ اکبر» امام را مطلع کند، امام جماعت به شک خود اعتنا نمی‌کند و همچنین اگر مأوم شک کند، ولی امام جماعت شک نداشته باشد، همان‌گونه که امام جماعت نماز را انجام می‌دهد، او هم عمل می‌کند و صحیح است.

- اگر یکی از شک‌هایی که نماز را باطل می‌کند پیش آید، باید کمی فکر کند و چنانچه چیزی یادش نیامد و شک باقی ماند، نماز را به هم می‌زند و دوباره شروع می‌کند.

۳- نماز احتیاط

۱- در مواردی که نماز احتیاط واجب می‌شود، مثل شک بین ۳ و ۴، باید بعد از سلام نماز، بدون آن که صورت نماز را به هم بزند و یا مبطلی از مبطلات نماز را انجام دهد، برخیزد و بدون اذان و اقامه تکبیر بگوید و نماز احتیاط را بخواند.

ص: ۶۰

فرق نماز احتیاط با نمازهای دیگر:

* نیت آن را نباید به زبان آورد.

* سوره و قنوت ندارد (هرچند دورکعتی باشد).

* حمد را باید آهسته بخواند (بنابر احتیاط واجب).

۲- اگر یک رکعت نماز احتیاط، واجب باشد، پس از سجده‌ها، تشهد می‌خواند و سلام می‌دهد و اگر دو رکعت واجب شده باشد، نباید در رکعت اول تشهد و سلام بخواند، بلکه باید یک رکعت دیگر هم (بدون تکبیره الاحرام) بخواند و در پایان رکعت دوم تشهد می‌خواند و سلام می‌دهد.

۴- سجده سهو

۱- در مواردی که سجده سهو واجب می‌شود، مانند شک بین ۴ و ۵ در حالت نشسته، باید بعد از سلام نماز، به سجده رود و بگوید: بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بَهِتْرَ اسْتِ بَکَیْمِ وَ بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ السَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ وَ بَعْدَ بَنَشِیْنِی وَ دَوْبَارِهِ بَهِ سَجْدِهِ رُودِ وَ یَکِی اَز ذِکْرَهِی بِالَا رَا بَکَیْمِ، سَیْسَ بَنَشِیْنِی وَ تَشْهَدِ وَ سَلَامِ رَا بَجَا اُورِدِ.

۲- سجده سهو تکبیره الاحرام ندارد.

۵- مستحبات نماز

* تکبیره الاحرام

مستحب است نماز گزار موقع گفتن تکبیره الاحرام و تکبیرهای بین نماز، دست‌ها را تا مقابل گوش‌ها بالا ببرد.

ص: ۶۱

* قرائت

در حال قرائت این امور مستحب است:

- ۱- در رکعت اول پیش از حمد بگوید: «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم».
- ۲- در رکعت اول و دوم نماز ظهر و عصر «بسم الله الرحمن الرحيم» را بلند بگوید.
- ۳- حمد و سوره را شمرده بخواند و در آخر هر آیه وقف کند، یعنی آن را به آیه بعد نچسباند.
- ۴- در حال خواندن حمد و سوره به معنای آن توجه داشته باشد.
- ۵- در تمام نمازها در رکعت اول، سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» و در رکعت دوم سوره «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» را بخواند.

* رکوع

برخی از مستحبات رکوع بدین شرح است:

- ۱- ذکر رکوع را سه یا پنج یا هفت مرتبه، بلکه بیشتر بگوید.
- ۲- پیش از رفتن به رکوع در حالی که ایستاده است تکبیر بگوید.
- ۳- در حال رکوع بین دو قدم (روی زمین) را نگاه کند.
- ۴- پیش از ذکر رکوع یا بعد از آن صلوات بفرستد.
- ۵- پس از رکوع، هنگامی که ایستاد و بدن آرام گرفت، بگوید: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ»

* سجده

- ۱- طول دادن سجده‌ها مستحب است.
- ۲- صلوات فرستادن در سجده‌ها مستحب است.
- ۳- گفتن «استغفر الله ربِّي و أتوبُ إليه» پس از سجده اولی در حالی که بدن

ص: ۶۲

آرام گرفت مستحب است.

۴- و در این موارد مستحب است تکبیر بگوید:

بعد از رکوع و قبل از سجده.

پس از سجده اول، در حالی که نشست و بدنش آرام گرفت.

پیش از سجده دوم، در حالی که نشسته است و بدنش آرام است.

بعد از سجده دوم.

* قنوت نماز

۱- مستحب است در رکعت دوم نماز بعد از حمد و سوره و پیش از رکوع، قنوت بخواند، یعنی دست‌ها را بلند کند و مقابل صورت بگیرد و دعا یا ذکر بخواند.

۲- در قنوت هر ذکر بگوید اگرچه یک «سُبْحَانَ اللَّهِ» باشد کافی است و می‌تواند این دعا را بخواند:

«رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ».

* تعقیب نماز

تعقیب- در بحث نماز- یعنی مشغول شدن به ذکر و دعا و قرآن بعد از سلام نماز.

۱- بهتر است در حال تعقیب رو به قبله باشد.

۲- لازم نیست تعقیب به عربی باشد، ولی بهتر است چیزهایی را که در کتاب‌های دعا دستور داده‌اند بخواند.

۳- گفتن تسیحات حضرت زهرا علیها السلام یعنی: ۳۴ مرتبه «اللَّهُ أَكْبَرُ»، ۳۳ مرتبه «الْحَمْدُ لِلَّهِ» و ۳۳ مرتبه «سُبْحَانَ اللَّهِ» مستحب

است.

ص: ۶۳

۶- مکروهات نماز

چیزهایی که در نماز مکروه است بدین شرح است:

- ۱- بر هم گذاشتن چشم‌ها.
- ۲- بازی کردن با انگشتان و دست‌ها.
- ۳- سکوت کردن در هنگام خواندن حمد یا سوره و یا ذکر، برای شنیدن حرف کسی.
- ۴- هر کاری که خضوع و خشوع را از بین ببرد.
- ۵- برگرداندن صورت به طرف راست یا چپ به مقدار کم (چون زیاد آن نماز را باطل می‌کند).

جلسه دهم: نماز جماعت**۱- اهمیت نماز جماعت**

- گذشته از آن که در روایات زیادی، برای نماز جماعت، اجر و پاداش بسیاری وارد شده است، با دقت در برخی از مسائل احکام، به اهمیت این عبادت پی می‌بریم، و در این جا به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:
- ۱- شرکت در نماز جماعت برای هر کس مستحب است، به ویژه برای همسایه مسجد.
 - ۲- مستحب است، انسان صبر کند که نماز را به جماعت بخواند.
 - ۳- نماز جماعت، هر چند اول وقت خوانده نشود، از نماز فردای اول وقت بهتر است.
 - ۴- نماز جماعتی که مختصر خوانده می‌شود، از نماز فردایی که آن را طول بدهد بهتر است.
 - ۵- سزاوار نیست انسان بدون عذر نماز جماعت را ترک کند.
 - ۶- حاضر نشدن به نماز جماعت از روی بی‌اعتنایی به آن، جایز نیست.

ص: ۶۵

۲- شرایط نماز جماعت

هنگام برپایی نماز جماعت، شرایط زیر، باید مراعات شود:

* مأوم از امام، جلوتر نایستد، و احتیاط واجب آن است که کمی عقب‌تر بایستد.

* جایگاه امام جماعت از جایگاه مأومین، بالاتر نباشد.

* فاصله امام و مأوم و فاصله صف‌ها، زیاد نباشد.

* بین امام و مأوم و همچنین بین صف‌ها چیزی مانند دیوار یا پرده مانع نباشد، ولی نصب پرده بین صف مردها و زن‌ها اشکال ندارد.

۳- شرایط امام جماعت

* امام جماعت باید بالغ و عادل باشد و نماز را به‌طور صحیح بخواند.

۴- وظیفه مأوم در نماز جماعت

۱- مأوم نباید تکبیره الاحرام را پیش از امام بگوید، بلکه احتیاط واجب آن است که تا تکبیر امام تمام نشده، تکبیر نگوید.

۲- مأوم، باید غیر از حمد و سوره همه چیز نماز را خودش بخواند، ولی اگر رکعت اول یا دوم او، و رکعت سوم یا چهارم امام باشد، باید حمد و سوره را بخواند.

۵- چگونگی پیوستن به نماز جماعت

* رکعت اول

۱- در بین قرائت: مأوم حمد و سوره را نمی‌خواند و بقیه اعمال را با امام

ص: ۶۶

جماعت بجا می آورد.

۲- در رکوع: رکوع و بقیه اعمال را با امام جماعت بجا می آورد.

* رکعت دوم

۱- در بین قرائت: مأوم حمد و سوره را نمی خواند و با امام، قنوت و رکوع و سجده را بجا می آورد و آنگاه که امام جماعت تشهد می خواند، بنا بر احتیاط واجب باید به صورت نیم خیز، بنشیند و اگر نماز دو رکعتی است یک رکعت دیگر به تنهایی بخواند و نماز را تمام کند و اگر سه یا چهار رکعتی است، در رکعت دوم که امام جماعت در رکعت سوم می باشد، حمد و سوره بخواند (هر چند امام جماعت تسبیحات بخواند) و آن گاه که امام جماعت رکعت سوم را تمام کرد، و برای رکعت چهارم برمی خیزد، مأوم باید پس از دو سجده، تشهد بخواند، و برخیزد و قرائت رکعت سوم را بجا آورد و در رکعت آخر نماز که امام جماعت با تشهد و سلام، نماز را به پایان می برد یک رکعت دیگر می خواند.

۲- در رکوع: رکوع را با امام جماعت بجا می آورد و بقیه نماز را همانگونه که گفته شد، انجام می دهد.

* رکعت سوم

۱- در بین قرائت: چنانچه می داند که اگر اقتدا کند برای خواندن حمد و سوره و یا لا اقل حمد تنها وقت دارد، می تواند اقتدا کند و باید حمد و سوره یا حمد را بخواند، و اگر می داند فرصت ندارد، بنا بر احتیاط واجب باید صبر کند تا امام جماعت به رکوع رود، سپس به او اقتدا کند.

۲- در رکوع: چنانچه در رکوع اقتدا کند، رکوع را با امام به جا می آورد و حمد و سوره برای آن رکعت ساقط است، و بقیه نماز را همانگونه که قبلاً بیان شد بجا می آورد.

ص: ۶۷

* رکعت چهارم

۱- در بین قرائت: حکم اقتدا در رکعت سوم را دارد، و آن گاه که امام جماعت در رکعت آخر نماز برای تشهد و سلام می‌نشیند، مأموم می‌تواند برخیزد و نمازش را به‌تنهایی ادامه دهد و می‌تواند به‌طور نیم‌خیز بنشیند تا تشهد و سلام امام جماعت تمام شود و سپس برخیزد.

۲- در رکوع: رکوع و سجده‌ها را با امام بجا می‌آورد (اکنون رکعت چهارم امام و رکعت اول مأموم است) و بقیه نماز را همانگونه که گذشت انجام می‌دهد.

۶- نماز جماعت با اهل سنت

در ایامی که زائران محترم در دو شهر مکه و مدینه هستند، از فرصت استفاده کرده و در نماز جماعت مساجد این دو شهر به‌ویژه مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله که با جمعیت زیادی برگزار می‌شود شرکت کنند تا هم از ثواب بسیار زیاد نماز جماعت و نماز خواندن در این اماکن مقدس بهره‌مند شوند، و هم از کارهایی که سبب توهین به مذهب تشیع و انگشت‌نما شدن شیعیان می‌گردد، به‌ویژه برگشت به منازل، نزدیک وقت نماز یا هنگام برپایی نماز و یا تماشای نماز جماعت جداً پرهیزند.

جهت آشنایی با اهمیت این موضوع، برخی از مسائل شرعی را در این جا می‌آوریم:

۱- خارج شدن از مسجدالحرام و مسجد مدینه هنگام شروع نماز جماعت جایز نیست و بر شیعیان واجب است که با آنان نماز جماعت بخوانند.

ص: ۶۸

۲- شرکت در نماز جماعت اهل سنت، اختصاص به مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله ندارد و در دیگر مساجد هم از نماز واجب کفایت می‌کند.

استفتاء

س: گاهی مشاهده می‌شود که هنگام برپایی نماز جماعت در مسجدالنبی صلی الله علیه و آله و مسجدالحرام، بعضی از حجاج از مسجد خارج می‌شوند و یا کناری ایستاده و تماشا می‌کنند، لطفاً نظر مبارک را در این باره مرقوم فرمایید:
امام خمینی قدس سره: وقتی که در «مسجدالحرام» یا «مسجدالنبی» نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین نباید از آنجا خارج شوند و باید از جماعت تخلف نکنند و با سایر مسلمین به جماعت نماز بخوانند.

۷- نماز جماعت به صورت استاده‌ای در مسجدالحرام

س: کسی که نماز را در مسجدالحرام به نحو استداره (به دور کعبه) خوانده است به طوری که رودرروی امام جماعت و یا طرفین او ایستاده بوده است، آیا این نماز احتیاج به اعاده دارد؟
امام خمینی قدس سره: با وضع فعلی نیاز به اعاده ندارد.
آیه‌الله گلپایگانی قدس سره: نماز به نحو استداره مانعی ندارد، ولی بنا بر احتیاط باید به حسب دایره مقدم بر امام نباشد، و همچنین بنا بر احتیاط با مراعات قید قبلی نزدیک‌تر از امام به کعبه نباشد.
آیه‌الله اراکی قدس سره: اگر مأوموم در مواضع سجده و نزدیک نبودن به کعبه از امام عقب‌تر باشد اشکال ندارد.
آیه‌الله خوئی قدس سره: نماز به نحو استداره، اطراف کعبه اشکال ندارد.

۸- خواندن نماز جماعت در هتل‌ها و محل اسکان زائران در مکه و مدینه

در مکه و مدینه در مسافرخانه و هتل نباید نماز را به جماعت بخوانند و می‌توانند در جماعت سایر مسلمین در مساجد شرکت کنند و نماز را به جماعت بخوانند.

ص: ۷۰

جلسه یازدهم: خمس

۱- وجوب خمس

برخی می‌پندارند، خمس و زکات، تنها برعهده کسانی است که ثروت فراوان دارند و در رفاه کامل به سر می‌برند و در مقابل، برخی بر این باورند که تمام افراد باید خمس پردازند و همه اموال انسان مشمول خمس خواهد بود. اما این پندار صحیحی نیست؛ بلکه هر انسان عاقل و بالغی که یکی از موارد خمس را داشته باشد، باید ۱۵ آن را برای مصارفی که مشخص شده است، پردازد و افرادی که هیچ کدام از موارد خمس یا زکات را نداشته باشند، تکلیفی ندارند؛ بلکه در برخی موارد باید به آنها خمس یا زکات داده شود.

۲- چیزهایی که خمس به آنها تعلق می‌گیرد

خمس به هفت چیز تعلق می‌گیرد که عبارتند از:

۱- آنچه از مخارج سال اضافه بیاید.

۲- معدن

ص: ۷۱

۳- گنج

۴- غنایم جنگی

۵- جواهری که با فرو رفتن در دریا به دست می آید.

۶- مال حلال مخلوط به حرام.

۷- زمینی که غیر مسلمان از مسلمان خریداری کند، با شرایطی که در کتاب‌های مفضل فقهی آمده است.

۳- احکام خمس

۱- اگر به واسطه قناعت کردن، چیزی از مخارج سالش زیاد بیاید باید خمس آن را بدهد.

۲- اگر اثاثیه‌ای که برای منزل خریده، نیازش از آن برطرف شود، بنابر احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد، مثل آن که یخچال بزرگ تری بخرد، و به یخچال قبلی نیاز نداشته باشد.

۳- آذوقه‌ای که از درآمد سال برای مصرف سالش خریده؛ مانند برنج، روغن و چای، اگر در آخر سال زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد.

۴- اگر کودک غیربالغ سرمایه‌ای داشته باشد و از آن سودی به دست آید، بنابر احتیاط واجب باید پس از بلوغ، خمس آن را بدهد.

۴- مصرف خمس

خمس مال را باید دو قسمت کرد، نصف آن که سهم امام زمان علیه السلام است به مجتهد جامع‌الشرایطی که از او تقلید می‌کند، یا نماینده او می‌پردازد؛ و نصف دیگر را باید، یا به مجتهد جامع‌الشرایط بدهد و یا با اجازه او به سادات دارای

ص: ۷۲

شرایط پردازد.

* شرایط سیدی که می توان به او خمس داد:

- فقیر باشد، و یا در سفر مانده باشد، هرچند در شهر خود فقیر نباشد.

- شیعه دوازده امامی باشد.

- آشکارا معصیت نکند (بنابر احتیاط واجب) و دادن خمس، کمک بر گناه او نباشد.

- از افرادی که مخارج آنان برعهده اوست، مانند همسر و فرزند نباشد (بنابر احتیاط واجب).

یادآوری

از جمله شرایط لباس احرام، مباح بودن آن است، و برخی از مخارج حج نیز، اگر از مال خمس نداده باشد اعمال و مناسک دچار اشکال خواهد شد، بنابراین به حجاج عزیز توصیه می شود، چنانچه تاکنون در زندگی حسابرسی خمس نداشته اند، به مرجع تقلید خود یا یکی از نمایندگان ایشان مراجعه کرده و نسبت به حسابرسی آن اقدام نمایند، و اگر از این بابت بدهی دارند، پردازند و یا اجازه بگیرند، تا خدای ناکرده اعمالشان دچار اشکال نشود که سبب زحمت در دنیا و عذاب در آخرت خواهد شد.

۵- چگونگی قرار دادن سال خمس

کسانی که با کسب و کار، درآمدی به دست می آورند، دو گروهند:

۱- آنان که درآمدها در تاریخ معینی به دستشان می رسد؛ مانند کارمندان دولت و کارگران شرکت ها که در وقت معینی حقوق و مزد خود را دریافت می کنند.

ص: ۷۳

۲- کسانی که درآمدشان تدریجی و روزانه است؛ مانند تاجران و صنعتگران.

آغاز سال خمسِ گروه اول، وقتی است که اولین درآمد را به دست می آورند و آغاز سال خمسِ گروه دوم، اولین روزی است که شروع به فعالیت می کنند و سودی به دست می آورند.

هزینه های سالیانه

از زمانی که سال خمسِ آغاز می شود، به مدت یک سال کلیه هزینه های زندگی از قانون پرداخت خمس معاف و بخشوده هستند، به شرط آن که:

۱- از شأن اجتماعی مصرف کننده بالاتر نباشد.

۲- در مصرف، اسراف و زیاده روی نشده باشد.

هزینه های سالیانه؛ مانند: خوراک، پوشاک، اثاثیه منزل، وسیله نقلیه ای که مخصوص کسب و کار نباشد، هزینه های میهمانی، ازدواج، کتاب های مورد نیاز و ...

قانون محاسبه خمس

وقتی از زمان آغاز سال خمس، یک سال کامل گذشت، واجب است انسان به اموال و دارایی خود رسیدگی کرده، براساس قانون خمس، به وظیفه خود عمل کند.

چیزهایی که هنگام فرارسیدن سال خمس موجود است و خمس به آنها تعلق نمی گیرد، عبارتند از:

۱- اثاثیه: لوازم زندگی و چیزهای دیگری که با درآمد سال گذشته و در همان مدت تهیه شده اند، جزو هزینه سالیانه هستند و خمس به آنها تعلق نمی گیرد؛ مگر آن که انسان بدون حسابرسی خمس، با درآمدی که با خمس مخلوط بوده، آنها را خریداری کرده باشد.

ص: ۷۴

۲- چیزهایی که به عنوان عیدی، پاداش، هدیه، بخشش و چشم‌روشنی به انسان داده‌اند، خمس ندارد. (۱) ۳- ارث (در صورتی که میت، خمس بدهکار نباشد) و مهریه، خمس ندارد.

غیر از موارد بالا، هرچه از هزینه سال زیاد بیاید، باید ۱۵ آن به عنوان خمس پرداخت شود، که در سه مورد خلاصه می‌شود:

۱- مواد مصرفی: مانند خوراکی‌ها، نوشیدنی‌ها و مواد سوختی، هرچند از تهیه آنها زمان اندکی گذشته باشد و از ضروریات زندگی به حساب آید، چون در سال گذشته خمس مصرف نشده‌اند، باید خمس آنها پرداخت شود.

۲- پول: در بانک باشد یا در منزل، از زمان به دست آوردن آن، مدت زیادی گذشته باشد، یا اندک.

۳- سرمایه کسب: مانند مغازه، ابزار کار و کارخانه (۲) از درآمد تهیه شده باشد.

وقتی ۱۵ چیزهایی که باید به عنوان خمس پردازیم، جدا کردیم، باید آن را به مرجع تقلید خود یا نماینده او تحویل دهیم؛ چرا که قبل از این کار، تصرف در آن مال جایز نیست.

بنابراین، شخصی که درآمدی دارد، باید دارای سال خمس باشد و اگر بخواهد برای زندگی آینده خود چیزی تهیه کند، می‌تواند از درآمد بین سال بخرد، و چنانچه پول آن را پس‌انداز کند تا پس از گذشت سال، خریداری کند، باید خمس آن را پردازد. (۳)

۱- . به فتوای برخی از مراجع تقلید، عیدی و پاداش و هدیه و امثال آن اگر در طول سال استفاده نشود و تا سر سال خمس باقی بماند، خمس دارد.

۲- . به فتوای برخی از مراجع تقلید، سرمایه کسب به مقداری که برای به دست آوردن مخارج زندگی لازم باشد، خمس ندارد.

۳- محمد حسین فلاح زاده، دروس احکام و مناسک حج، جلد ۱، نشر مشعر - تهران، چاپ: ۱، تابستان ۱۳۸۷.

ص: ۷۵

۶- چه چیزهایی خمس ندارد

مالی که از راه‌های زیر به دست بیاید، خمس ندارد:

- ۱- از راه ارث به دست آید.
- ۲- چیزی که به انسان بخشیده‌اند.
- ۳- جایزه‌هایی که دریافت کرده است.
- ۴- آنچه به عنوان عیدی به انسان داده‌اند. (۱) ۵- مالی که به عنوان خمس یا زکات یا صدقه به کسی داده‌اند.

۷- خمس فیش‌های ثبت‌نامی حج و مسائل مربوط به آن

هم‌اکنون کسانی که قصد تشریف به حج یا عمره را دارند، باید برای حفظ نوبت، مبلغ مقرری را به بانک سپارند که این مبلغ مطابق قرارداد مضاربه است و سودی نیز به آن تعلق می‌گیرد و پس از چند سال، نوبت تشریف آن‌ها فرا می‌رسد، اصل پول و سود آن را دریافت می‌کنند و به سازمان حج و زیارت می‌سپارند و به عمره یا حج مشرف می‌شوند. با توجه به ثبت‌نام جدید اکثر مراجع معظم تقلید، پول ثبت‌نامی را متعلق خمس می‌دانند.

- ۱- . به فتوای برخی از مراجع تقلید، بخشش و جایزه و عیدی، اگر تا سرسال خمس استفاده شود و باقی بماند، خمس دارد.

ص: ۷۶

جلسه دوازدهم: زکات

اشاره

یکی دیگر از وظایف مهم اقتصادی مسلمانان، پرداخت زکات است.

از اهمیت زکات همین بس که در قرآن مجید، پس از نماز آمده و نشانه ایمان و عامل رستگاری شمرده شده است. در روایات متعددی که از معصومین علیهم السلام نقل شده آمده است: «کسی که از پرداخت زکات جلوگیری کند، از دین خارج است.»

زکات هم مانند خمس موارد معینی دارد، یک قسم از آن مالیات بدن و حیات است که هر سال یک مرتبه در روز عید فطر پرداخت می شود و تنها بر کسانی که قدرت مالی پرداخت آن را دارند واجب است، که برای هر فرد، سه کیلوگرم، برنج و مانند آن پرداخت می شود.

قسم دیگر، زکات اموال است، ولی چنین نیست که تمام اموال مردم مشمول این قانون باشد، و تنها نه چیز است که زکات دارد و می توان آنها را به سه دست تقسیم کرد:

ص: ۷۷

۱- زکات بر نه چیز تعلق می‌گیرد

نمایش تصویر

۲- موارد زکات و نصاب هر یک

زکات در صورتی واجب می‌شود که مورد زکات به حدّ نصاب برسد که نصاب هر یک و مقدار زکات آنها به قرار زیر می‌باشد:

نمایش تصویر

ص: ۷۸

یادآوری:

برای شتر، گاو و گوسفند نصاب‌های دیگری نیز هست که برای آشنایی با آنها می‌توانید به رساله توضیح‌المسائل مراجعه کنید.

۳- احکام زکات

۱- مخارجی را که برای گندم، جو، خرما و انگور کرده است، مانند قیمت بذر، مزد کارگر و مزد تراکتور و ... می‌تواند از حاصل کسر کند، ولی مقدار نصاب قبل از کم کردن این مخارج محاسبه می‌شود و اگر قبل از کسر مخارج به حد نصاب برسد، پرداخت زکات واجب شده است، ولی زکات باقیمانده را می‌پردازد.

۲- زکات دام‌ها در صورتی واجب می‌شود که:

* یک سال مالک آنها باشد؛ بنابراین اگر مثلاً ۱۰۰ عدد گاو را خریداری کند و پس از ۹ ماه بفروشد، زکات واجب نیست.

* حیوان در تمام سال بیکار باشد، بنابراین گاو یا شتری که در کار مزرعه یا حمل بار از آن استفاده می‌شود زکات ندارد.

* حیوان در تمام سال از علف بیابان بچرد، پس اگر در تمام سال یا مقداری از آن، از علف چیده شده یا کاشته شده بخورد، زکات ندارد.

۳- زکات طلا و نقره در صورتی واجب است که به صورت سکه‌ای باشد که معامله با آن رواج دارد، بنابراین آنچه امروزه بانوان به‌عنوان زیور استفاده می‌کنند، زکات ندارد.

۴- پرداخت زکات از عبادات است و باید آنچه می‌پردازد به نیت زکات و با قصد قربت باشد.

ص: ۷۹

۴- مصرف زکات

مصرف زکات هشت مورد است که می‌توان آن را در تمام یا برخی از این موارد مصرف کرد:

- ۱- فقیر، و آن کسی است که درآمد یا موجودی وی کمتر از خرج سالانه خود و خانواده‌اش باشد.
 - ۲- مسکین، آن که به کلی درمانده و بینواست.
 - ۳- کسی که از طرف امام علیه السلام یا نایب او مأمور جمع‌آوری و نگهداری و توزیع زکات است.
 - ۴- برای الفت دادن دلها به اسلام و مسلمانان؛ مانند غیرمسلمانان که اگر به آنها کمکی بشود، به دین اسلام مایل می‌شوند یا در جنگ به مسلمانان کمک می‌کنند.
 - ۵- آزاد کردن بردگان.
 - ۶- بدهکاری که نمی‌تواند قرض خود را بدهد.
 - ۷- در راه خدا؛ یعنی در کارهایی که نفع آن به عموم می‌رسد و مورد رضایت خداست؛ مانند ساختن جاده، پل، مسجد و ...
 - ۸- مسافری که در سفر درمانده است و خرج برگشت به وطن را ندارد، هرچند در وطن خود فقیر نباشد.
- یادآوری
- گرچه زکات بر تمام افراد جامعه واجب نمی‌شود، ولی افرادی که زکات بدهکارند، لازم است قبل از سفر نسبت به پرداخت آن اقدام کنند، تا اعمال عمره و حجشان دچار اشکال نشود.

۵- چند روایت در زمینه اهمیت روایت

- ۱- قال الصادق عليه السلام: «ما فرض الله على هذه الأمة شيئاً أشدَّ عليهم من الزكاة وفيها تهلك عامتهم».(۱)
- ۲- قال الكاظم عليه السلام: «حصَّنوا أموالكم بالزكاة».(۲)
- ۳- قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «زكَّوا أموالكم تقبل صلاتكم».(۳)
- ۴- قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «إذا منعت الزكاة منعت الأرض بركاها».(۴)

۱- . وافى، ج ۱۰، ص ۳۳

۲- . جامع الاحاديث، ج ۹، ص ۴۹

۳- . همان، ص ۲۹

۴- . همان، ص ۵۴

جلسه سیزدهم: نجاسات**۱- یازده چیز از نجاسات شمرده می شود**

- ۱- از نظر اسلام، همه چیز پاک است، به جز برخی از اشیا که آلوده و نجس اند و باید از آنها پرهیز کرد و مواظب بود که بدن و لباس و محیط زندگی و خوردنی ها و نوشیدنی ها آلوده به آنها نباشد.
- ۲- تعداد چیزهای نجس بسیار محدود و اندک است؛ ولی دانستن آنها برای هر فرد مسلمان لازم است. همان گونه که گفته شد، اشیاء نجس و آلوده را می توان تطهیر و پاک کرد.
نمایش تصویر

ص: ۸۲

نمایش تصویر

- ۱- ادرار و مدفوع انسان و تمامی حیوان‌های حرام گوشت که خون جهنده دارند نجس است.
 - ۲- ادرار و مدفوع حیوان‌های حلال گوشت، مانند گاو و گوسفند و حیوان‌هایی که خون جهنده ندارند؛ مانند: مار و ماهی پاک است.
 - ۳- بول و غائط حیوان‌هایی که گوشت آنها مکروه است پاک می‌باشد؛ مانند: اسب و الاغ.
 - ۴- فضله پرندگان حرام گوشت، مانند کلاغ، نجس است.
- احکام خون
- ۱- خون انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد نجس است؛ مانند مرغ و گوسفند.
 - ۲- خون حیوانی که خون جهنده ندارد پاک است؛ مانند ماهی و پشه.
 - ۳- خونی که گاهی در تخم مرغ یافت می‌شود نجس نیست، ولی بنا بر احتیاط واجب باید از خوردن آن اجتناب کرد و اگر خون را با زرده تخم مرغ به هم بزنند که از بین برود، خوردن زرده هم مانعی ندارد.
 - ۴- خونی که از لای دندان (لثه) می‌آید، اگر با آب دهان مخلوط شده و از بین برود پاک است و در آن صورت فرو بردن آب دهان هم اشکال ندارد.

ص: ۸۳

احکام مردار

۱- مردار حیوانی که خون جهنده ندارد پاک است، مانند ماهی.

۲- مردار حیوانی که خون جهنده دارد، اجزاء بی‌روح آن مانند مو و شاخ، پاک و اجزاء روح‌دارش مانند گوشت و پوست، نجس است.

نمایش تصویر

۲- چیز پاک چگونه نجس می‌شود؟

چیزهای پاک هم ممکن است با برخورد با نجاسات نجس شوند، در صورتی که یکی از آن دو (چیز پاک یا نجس) طوری تر باشد که رطوبت یکی از آن دو به دیگری برسد.

در موارد زیر حکم به پاکی می‌شود:

* ندانیم پاک و نجس به هم برخورد کرده‌اند یا نه.

* ندانیم چیز پاک و نجس مرطوب بوده‌اند یا نه.

* ندانیم رطوبت یکی به دیگری سرایت کرده است یا نه.

۱- اگر انسان نداند چیز پاکی نجس شده یا نه؟ پاک است و جستجو و واریسی هم لازم نیست، هرچند بتواند نجس بودن یا پاک بودن آن را بفهمد.

۲- خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است.

۳- اگر انسان ببیند کسی چیز نجسی را می‌خورد، یا با لباس نجس نماز می‌خواند، لازم نیست به او بگوید.

۳- چگونه چیز نجس پاک می‌شود

در درس بعد به تفصیل خواهد آمد.

۴- مسائل مربوط به طهارت و نجاست در مسجدا الحرام و منازل محل اسکان زائران

پاک نگه داشتن محل زندگی و عبادت، امری است پسندیده، ولی آنچه به عنوان تکلیف و وظیفه واجب شمرده شده است، پاک بودن بدن و لباس نمازگزار و طواف کننده است و خوردنی‌ها و نوشیدنی‌های وی نیز باید پاک باشد. و برای نماز نیز تنها محل گذاشتن پیشانی، در حال سجده لازم است و بقیه موارد پاک بودن آن شرط نیست و از آن جا که اصل در اشیاء بر طهارت است و تا یقین به نجس بودن آنها پیدا نشود، حکم به طهارت می‌شود، لذا حجاج محترم باید توجه داشته باشند که محل طواف و سعی و سایر اماکن مقدس همه پاک است و با احتمال به نجس شدن آنها نباید حکم به نجاست آنها کرد و از هر گونه شک و وسوسه و احتیاطهای بی مورد پرهیز کرد.

ص: ۸۵

جلسه چهارم: مطهرات**۱- مطهرات**

همه اشیاء نجس پاک می شود و عمده پاک کننده ها عبارتند از:

- ۱- آب
- ۲- زمین
- ۳- آفتاب
- ۴- اسلام
- ۵- برطرف شدن نجاست

۲- اقسام آبها

آب، بسیاری از چیزهای نجس را پاک می کند، اما اقسام مختلفی دارد که شناخت آنها، ما را برای یاد گرفتن بهتر مسائل مربوط به آن، کمک می کند.

ص: ۸۶

نمایش تصویر

آب مضاف: آبی است که یا از چیزی گرفته باشند (مانند آب سیب و هندوانه) و یا با چیزی مخلوط شده باشد، به قدری که به آن، آب نگویند؛ مانند شربت.

آب مطلق: آبی است که مضاف نباشد.

احکام آب مضاف

۱- چیز نجس را پاک نمی کند (از مطهرات نمی باشد).

۲- با برخورد نجاست، نجس می شود، هر چند نجاست کم باشد و بو یا رنگ یا مزه آب عوض نشود.

۳- وضو و غسل با آن باطل است.

اقسام آب مطلق

آب یا از زمین می جوشد؛

و یا از آسمان می بارد؛

و یا نه می جوشد و نه می بارد.

به آبی که از آسمان بیارد «باران» گویند.

و به آبی که از زمین می جوشد، اگر جریان داشته باشد «آب جاری» گویند و

ص: ۸۷

اگر بدون جریان باشد، «آب چاه» گویند.

آبی که از زمین نمی‌جوشد و از آسمان نمی‌بارد، «آب راکد» اگر مقدارش زیاد باشد، «کر» و اگر کم باشد «قلیل» است. نمایش تصویر

مقدار آب قلیل: آبی که از کر کمتر باشد قلیل است.

تنها آب مطلق، آلودگی‌ها را پاک می‌کند. گرچه ممکن است آب مضاف چیز کثیفی را تمیز کند، ولی هرگز نجس را پاک نمی‌کند.

۳- چگونگی پاک شدن نجاست با آب

آب، مایه زندگی و پاک‌کننده بیشترین نجاسات است و از جمله مطهراتی است که همه‌روزه تمام افراد با آن سروکار دارند. و اما چگونگی تطهیر چیزهای نجس:

نمایش تصویر

ص: ۸۸

توضیح:

الف: برای تطهیر اشیاء نجس، ابتدا باید عین نجس را برطرف کرده، سپس به همان تعداد که در نمودار آمده است آن را آب کشید؛ مثلاً ظرف نجس را بعد از برطرف کردن آلودگی، اگر یک مرتبه در آب کر بشویند کافی است.

ب: فرش و لباس و چیزهایی مانند فرش و لباس که آب را به خود می‌گیرد و قابل فشردن است، چنان‌چه با آب قلیل تطهیر می‌کنند، باید بعد از هر بار شستن، آن را فشرده تا آب‌های داخل آن بیرون آید و یا به گونه‌ای دیگر آب آن گرفته شود و در آب کر و جاری هم احتیاط واجب آن است که آب داخل آن گرفته شود.

ج: آب جاری و چاه در احکامی که برای تطهیر اشیاء نجس بیان شد، مانند آب کر است.
مسأله:

ظرف نجس را می‌توان این‌گونه آب کشید:

با آب کر: یک بار آن را در آب برده و بیرون آورند.

با آب قلیل: آن را سه مرتبه پر از آب کرده و خالی کنند، یا سه مرتبه قدری آب در آن ریخته و هر مرتبه آب را به‌طوری در آن بگردانند که به جاهای نجس برسد و بیرون بریزند.

۴- آب‌های لوله‌کشی و پاک شدن چیز نجس با آنها

۱- تمام اقسام آب‌های مطلق به‌جز آب قلیل تا زمانی که بو یا رنگ یا مزه نجاست نگرفته باشد پاک است و هرگاه بر اثر برخورد با نجاست، بو یا رنگ یا مزه نجاست بگیرد نجس می‌شود (بنابراین، آب جاری، چاه، کر و حتی باران در

ص: ۸۹

این حکم مشترکند).

۲- آب لوله‌های عمارات که متصل به منبع کر می‌باشد در حکم آب کر است.

۵- پرهیز از وسواس

در برخی از اماکن مکه و مدینه، بر اثر ازدحام جمعیت، ممکن است نظافت آن اماکن به خوبی مراعات نشود، ولی تمیز نبودن، دلیل بر نجس بودن نیست، و تا یقین به نجس شدن چیزی حاصل نشود، آن چیز پاک است و حجاج عزیز هرگز نباید به خود وسوسه راه دهند که سبب غفلت از مراتب معنوی اعمال عمره و حج است. همچنان که امام خمینی قدس سره می‌فرمایند.

روحانیون عزیز در عین حالی که مسائل را به طور واضح و دقیق بیان می‌کنند ولی از مشکل تراشی و حالت‌های وسواس گونه که زائران را در شک و تردید و احتیاط‌های بی‌مورد قرار می‌دهد خودداری کنند، چرا که وسواس در برنامه و مراسم و عبادت‌ها و ادعیه موجب کسالت و بی‌توجهی در واجبات می‌شود.

ص: ۹۰

جلسه پانزدهم: نماز مسافر**۱- قصر و اتمام**

انسان باید در سفر، نمازهای چهار رکعتی را دورکعت (یعنی شکسته) بجا آورد، به شرط آن که مسافرتش از هشت فرسخ که حدود ۴۵ کیلومتر است کمتر نباشد.

۲- شرایط سفر و شکسته شدن نماز

۱- اگر مسافر از جایی که نمازش تمام (۱) است - مثل وطن - حداقل چهار فرسخ می‌رود و چهار فرسخ برمی‌گردد نمازش در این سفر هم شکسته است.

۲- کسی که به مسافرت می‌رود، زمانی باید نمازش را شکسته بخواند که حداقل به مقداری دور شود که دیوارهای آنجا را نبیند (۲) و اذان آنجا را هم نشنود (این فاصله را حد ترخص می‌گویند) و چنانچه قبل از آن که به این مقدار

۱- . به نماز چهار رکعتی، نماز تمام گفته می‌شود در مقابل نماز دورکعتی.

۲- . به نظر برخی از فقها، به قدری دور شود که اهالی آنجا او را نبینند.

ص: ۹۱

دور شود بخواهد نماز بخواند باید تمام بخواند.

۳- اگر از محلی مسافرت می کند که خانه و دیوار ندارد، وقتی به جایی برسد که اگر آن محل دیوار داشت، از آن جا دیده نمی شد، باید نماز را شکسته بخواند.

۴- اگر به جایی می رود که دو راه دارد، یک راه آن کمتر از هشت فرسخ و راه دیگر آن هشت فرسخ یا بیشتر باشد، اگر از راهی که هشت فرسخ است برود، باید نماز را شکسته بخواند و اگر از راهی که هشت فرسخ نیست برود باید نماز را چهار رکعتی بخواند.

۳- قصد ده روز و مسائل مربوط به آن

در این مکان ها نماز تمام است:

۱- در وطن.

۲- در جایی که می داند و یا بنا دارد ده روز بماند.

۳- در جایی که سی روز با تردید مانده؛ یعنی معلوم نبوده است که می ماند یا می رود، در این صورت باید بعد از سی روز نماز را تمام بخواند.

مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بیشتر از ده روز در آن جا بماند، تا وقتی مسافرت نکرده است، باید نمازش را تمام بخواند و لازم نیست دوباره قصد ماندن ده روز کند.

اگر مسافر از قصد ده روز برگردد:

الف: قبل از خواندن نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد: باید نماز را شکسته بخواند.

ب: بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد: تا وقتی که در آنجا هست باید نماز را تمام بخواند.

۴- نماز در مکه و مدینه و در مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله

- ۱- اگر مدت اقامت زائران در مدینه منوره ده روز یا بیشتر باشد، باید نماز را تمام بخوانند، هر چند بین ده روز به مسجد قبا، قبلتین، مساجد خندق یا احد بروند، چون به سبب توسعه شهر، این اماکن به شهر متصل شده است.
- ۲- مسافری که نمازش شکسته است در اماکن زیر می تواند نماز را تمام یا شکسته بخواند:
 - * مسجدالحرام
 - * مسجدالنبی صلی الله علیه و آله (۱) * مسجد کوفه
 - * حرم امام حسین علیه السلام
- ۳- حکم مسأله قبل اختصاص به مسجد قدیم ندارد، بلکه در قسمت های توسعه یافته جدید هم مسافر می تواند نماز را تمام یا شکسته بخواند.
- ۴- حکم مسأله قبل اختصاص به نماز دارد و شخص مسافر نمی تواند در آنجا روزه بگیرد ولی در مدینه منوره، مسافر می تواند برای برآمدن حاجت سه روز روزه مستحب بگیرد.
- ۵- در سفری که نماز شکسته است، روزه هم صحیح نیست، مگر آنکه بعد از ظهر به مسافرت برود که روزه آن روز صحیح است و یا قبل از ظهر به وطن یا جایی که می خواهد ده روز بماند برسد و مبطلی هم انجام نداده باشد، بنابراین کسی که در غیر وطن کمتر از ده روز می ماند، نمی تواند روزه بگیرد.
- ۶- در سفر، نماز قضا می توان خواند، هر چند نماز چهار رکعتی، ولی روزه قضا نمی توان گرفت.

۱- . به نظر برخی از فقها، مسافر در تمام شهر مکه و مدینه می تواند نماز را تمام بخواند.

۵- حکم نماز قبل از رفتن به عرفات

حجاجی که پیش از رفتن به عرفات وارد مکه می‌شوند دو دسته‌اند:

الف: قبل از رفتن به عرفات (روز عرفه)، ده روز یا بیشتر در شهر مکه اقامت می‌کنند؛ مثلاً روز ۲۵ ذی‌قعدة وارد مکه شده‌اند: باید قبل از رفتن به عرفات و همچنین در عرفات و مشعر و پس از بازگشت به مکه نماز را تمام بخوانند، چون فاصله هیچکدام از این اماکن با شهر مکه چهار فرسخ نمی‌باشد.

ب: قبل از گذشت ده روز از اقامت در مکه، باید عرفات بروند مثلاً روز سوم ذی‌حجه وارد مکه شده‌اند: باید قبل از رفتن به عرفات، مشعر و منی و در آن اماکن نماز را شکسته بخوانند، و پس از برگشت به شهر مکه اگر ده روز یا بیشتر می‌مانند، باید نماز بخوانند، و چنانچه کمتر از ده روز می‌مانند، نماز شکسته است.

جلسه شانزدهم: نماز قضا

اشاره

«نماز قضا»، نمازی را گویند که بعد از وقت خوانده می شود.

انسان باید نمازهای واجب را در وقت خود بخواند و چنانچه بدون عذر نمازی از او قضا شود، گناهکار است و باید توبه کرده و قضای آن را هم بجا آورد.

۱- آیا رعایت ترتیب در قضا کردن نمازها لازم است؟

قضای نمازهای یومیّه لازم نیست به ترتیب خوانده شود؛ (۱) مثلاً کسی که یک روز نماز عصر و روز بعد نماز ظهر را نخوانده، لازم نیست اول نماز عصر و بعد از آن نماز ظهر را قضا کند.

۲- در دو مورد بجا آوردن قضای نماز واجب است:

الف: نماز واجب را در وقت آن، نخوانده باشد.

ب: بعد از وقت متوجه شود نمازی که خوانده است باطل بوده.

۱- . به فتوای برخی از فقها، مراعات ترتیب در قضای نمازهای یومیّه لازم است.

ص: ۹۵

کسی که نماز قضا دارد، نباید در خواندن آن کوتاهی کند، ولی واجب نیست فوراً آن را بجا آورد.

حالت‌های مختلف انسان نسبت به نماز قضا:

* می‌داند نماز قضا ندارد: چیزی واجب نیست.

* شک دارد نماز قضا دارد یا نه: چیزی واجب نیست.

* احتمال می‌دهد نماز قضایی داشته باشد: مستحب است احتیاطاً قضای آن را بجا آورد.

* می‌داند نماز قضا دارد، ولی شماره آنها را نمی‌داند؛ مثلاً نمی‌داند چهار تا بوده یا پنج تا: چنانچه کمتر را بخواند کافی است.

* اگر شماره آنها را می‌دانسته ولی فراموش کرده است؛ اگر مقدار کمتر را بخواند کفایت می‌کند.

* شماره آن را هم می‌داند: باید قضای همان تعداد را بجا آورد.

۳- نماز قضای پدر

۱- تا انسان زنده است اگرچه از خواندن نماز خود عاجز باشد، شخص دیگری نمی‌تواند نمازهای او را قضا کند.

۲- پس از مرگ پدر، نماز و روزه‌هایی را که بجا نیاورده باشد بر پسر بزرگتر واجب است آن نماز و روزه‌ها را قضا کند، و احتیاط

متسحب است نماز و روزه‌هایی را که از مادرش (۱) قضاء شده است بجا آورد.

۳- حالت‌های مختلف پسر بزرگتر نسبت به نماز قضای پدر:

الف: می‌داند، پدر نماز قضا داشته است و:

۱- . به فتوای برخی از فقها، قضای نماز مادر نیز بر پسر بزرگ او واجب است.

ص: ۹۶

- * تعداد آن را هم می‌داند: باید آنها را قضا کند.
 - * تعداد آن را نمی‌داند: اگر مقدار کمتر را بجا آورد کافی است.
 - * شک دارد که خودش بجا آورده است یا نه: بنابر احتیاط واجب باید قضا کند.
 - ب: شک دارد که پدر، نماز قضا داشته است یا نه: چیزی بر او واجب نیست.
- ۴- اگر پسر بخواهد نماز پدر یا مادر را بخواند، باید به تکلیف خود عمل کند؛ مثلاً نماز قضای صبح و مغرب و عشاء را باید بلند بخواند.
- ۵- اگر پسر بزرگتر، پیش از آنکه نماز و روزه پدر را قضا کند، از دنیا برود، بر پسر دوم چیزی واجب نیست.

۴- خواندن نماز قضا به جماعت

نماز قضا را با جماعت می‌توان خواند، چه نماز امام جماعت ادا باشد یا قضا، و لازم نیست هر دو، یک نماز را بخوانند؛ مثلاً اگر نماز قضای صبح را با نماز ظهر یا عصر امام بخواند اشکال ندارد.

۵- نماز قضا در سفر و چگونگی آن

- ۱- اگر مسافری که باید نماز را شکسته بخواند، نماز ظهر یا عصر یا عشاء، از او قضا شود، باید آن را دو رکعتی بجا آورد، اگرچه در غیر سفر بخواهد قضای آن را بجا آورد.
- ۲- در سفر نمی‌توان روزه گرفت، حتی روزه قضا، ولی نماز قضا می‌توان بجا آورد.
- ۳- اگر در سفر بخواهد نمازهایی را که در غیر سفر قضا شده است بجا آورد،

ص: ۹۷

باید نمازهای ظهر و عصر و عشا را چهار رکعتی قضا کند.

۴- نماز قضا را در هر وقتی می توان بجا آورد؛ یعنی قضای نماز صبح را می توان ظهر یا شب خواند.

۶- زائران و نمازهای قضا

آنان که نماز قضا دارند، فرصت را از دست ندهند و اوقات فراغت خود را بیهوده نگذرانند، و بیش از مقدار نیاز وقت خود را در بازارها و مغازه‌ها تلف نکنند، و نمازهای قضای خود را بجای آورند، که این وظیفه واجب آنهاست، و باید بدان عمل کنند و چه بهتر که این عبادت‌ها در اماکن مقدسی همچون مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله انجام شود، که افزون بر عمل به واجب شرعی از پاداش بیشتری نیز بهره‌مند خواهند شد.

جلسه هفدهم: احکام قرآن

۱- احکام قرآن

- ۱- قرآن همیشه باید پاک و تمیز باشد و نجس کردن خط و ورق قرآن، حرام است، و اگر نجس شود باید فوراً آن را آب بکشند.
- ۲- اگر جلد قرآن نجس شود و بی احترامی به قرآن باشد باید آن را آب بکشند.

۲- لمس خطوط قرآن

- ۱- رساندن جایی از بدن به نوشته قرآن، برای کسی که وضو ندارد حرام است.
- ۲- در تمام این موارد لمس کردن خطوط قرآن بدون وضو حرام است:
 - * در نوشته قرآنی فرقی بین آیات و کلمات بلکه حروف و حتی حرکات آن نیست.
 - * در چیزی که قرآن بر آن نوشته شده است، بین کاغذ و زمین و دیوار و پارچه، فرقی نیست.

ص: ۹۹

* در نوشته قرآنی فرقی نیست که با قلم نوشته شده باشد یا چاپ یا گچ و یا چیز دیگر.
* اگر نوشته قرآنی در قرآن هم نباشد، لمس کردن آن حرام است. پس اگر آیه‌ای از قرآن در کتاب دیگری نوشته شده باشد، بلکه اگر کلمه‌ای از آن در کاغذی باشد، یا نصف کلمه‌ای از آن از برگ قرآن یا کتاب دیگری بریده شده باشد، باز هم لمس آن بدون وضو حرام است.

۳- موارد زیر، لمس نوشته قرآن به حساب نمی‌آید و حرام نمی‌باشد:

* لمس آن از پشت شیشه، یا پلاستیک.

* لمس ورق قرآن و جلد آن و اطراف نوشته‌ها (گرچه مکروه است).

* ترجمه قرآن، به هر لغتی باشد، مگر اسم خداوند که به هر لغتی باشد، لمس آن برای کسی که وضو ندارد حرام است، مانند کلمه «خدا».

۴- کلماتی که مشترک بین قرآن و غیر قرآن است مانند «مؤمن»، «الذین» اگر نویسنده به قصد قرآن نوشته باشد لمس آن بدون وضو حرام است.

۳- نوشتن چیزی روی صفحات قرآن

قرآن‌های مساجد، معمولاً وقف است و تصرف در مال موقوف حقی با نوشتن مطالبی بر آن، حرام است افزون بر اینکه اینگونه کارها سبب برخی از مشکلات برای مؤمنین و توهین دیگران به پیروان مکتب اهل بیت خواهد شد و برخی نوشته‌ها بی‌احترامی به قرآن نیز هست.

۴- آداب تلاوت قرآن

تلاوت قرآن ثواب بسیار زیادی دارد و در برخی اماکن و اوقات ثواب

ص: ۱۰۰

بیشتری دارد، از جمله در شهر مکه، و در ماه رمضان سفارش بیشتری شده است و چنانچه بتواند یک دور کامل قرآن را بخواند بهتر است.

برای تلاوت قرآن آدابی ذکر کرده‌اند که از جمله آنهاست:

۱- با طهارت بودن. هر چند دست به خط و ورق قرآن نزنند.

۲- رو به قبله نشستن موقع تلاوت قرآن.

۳- به ترتیل خواندن، نه تند و با صدای بسیار بلند و نه کند و صدای بسیار آهسته.

۴- تدبّر و تفکر در معانی قرآن.

۵- رعایت احترام قرآن

قرآن، کتاب مقدس و مورد احترام است و هرگونه عملی که سبب بی‌احترامی به قرآن باشد حرام است از جمله:

۱- گذاشتن قرآن در جایی که بی‌احترامی است.

۲- گذاشتن قرآن بر چیزی که بی‌احترامی است.

۳- نوشتن قرآن با چیزی و بر چیزی و به گونه‌ای که بی‌احترامی باشد.

۴- سوزاندن قرآن و حتی آیاتی از قرآن که در غیر قرآن نوشته شده است.

۵- انداختن و پرتاب کردن قرآن و حتی گذاشتن قرآن بر روی زمین در صورتی که بی‌احترامی به آن باشد.

جلسه هیجدهم: احکام مسجد

۱- احکام مسجد

- ۱- نماز خواندن در مساجد مستحب است، بلکه حاضر نشدن در مسجد خصوصاً برای همسایگان مسجد- در صورتی که عذری مثل بارش برف و باران نباشد- مکروه است.
- ۲- تعطیل کردن مسجد مکروه است و مستحب است انسان نماز را در مسجدی بخواند که نمازگزار ندارد تا تعطیل نشود. از امام صادق علیه السلام روایت شده است که- سه چیز در قیامت از مردم شکایت می کنند: اول مسجد متروکی که اهالی آنجا در آن نماز نمی خوانند. دوّم: عالمی که بین عدّه‌ای جاهل قرار دارد و از او استفاده نمی کنند. سوم: قرآنی که متروک مانده و غبار گرفته است و آن را تلاوت نمی کنند.
- ۳- زیاد رفتن به مسجد مستحب است. از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت شده که هر کس به مسجد رود از وقتی که روانه مسجد می شود تا به خانه برمی گردد، برای هر قدم که برمی دارد ده حَسَنه نوشته می شود.

ص: ۱۰۲

۲- احکام نجس شدن مسجد

- ۱- نجس کردن زمین و سقف و بام و طرف داخل دیوار مسجد حرام است.
- ۲- احتیاط واجب آن است که طرف بیرون دیوار مسجد را هم نجس نکنند، مگر آنکه واقف، آن را جزو مسجد قرار نداده باشد.
- ۳- نجس کردن فرش مسجد نیز بنا بر احتیاط واجب حرام است.
- ۴- اگر مسجدی را غصب کنند و به جای آن، خانه و مانند آن بسازند که دیگر به آن مسجد نگویند، باز هم بنا بر احتیاط واجب نجس کردن آن حرام و تطهیر آن واجب است.

۳- خوابیدن در مسجد

خوابیدن در مسجد مکروه است و اگر بی‌احترامی به مسجد باشد جایز نیست.

۴- آداب حضور در مسجد

این کارها درباره مسجد مستحب است:

- * زودتر از همه به مسجد رفتن و دیرتر از همه از مسجد بیرون آمدن
- * چراغ مسجد را روشن کردن
- * تمیز کردن مسجد
- * هنگام وارد شدن، ابتدا پای راست را داخل مسجد گذاشتن
- * هنگام بیرون آمدن از مسجد اول پای چپ را بیرون گذاشتن
- * خواندن دو رکعت نماز تحیت و احترام مسجد
- * خوشبو کردن خود و پوشیدن بهترین لباسها برای رفتن به مسجد

ص: ۱۰۳

این کارها درباره مسجد مکروه است:

* عبور از مسجد، به عنوان محل عبور؛ بدون آنکه در آنجا نماز بخواند.

* انداختن آب دهان و بینی در مسجد و اگر بی‌احترامی باشد، حرام است.

* خوابیدن در مسجد، مگر در حال ناچاری.

* فریاد زدن در مسجد و صدا را بلند کردن، مگر برای اذان.

* خرید و فروش در مسجد.

* سخن گفتن از امور دنیا.

* رفتن به مسجد، برای کسی که سیر یا پیاز خورده و بوی دهانش مردم را آزار می‌دهد.

* همسایه مسجد اگر عذری نداشته باشد مکروه است در غیر مسجد نماز بخواند.

* مستحب است، انسان با کسی که در مسجد حاضر نمی‌شود، غذا نخورد. در کارها با او مشورت نکند، همسایه او نشود، از او زن

نگیرد و به او زن ندهد.

ترتیب اولیت مساجد برای نماز خواندن از نظر ثواب:

۱- مسجد الحرام.

۲- مسجد النبی صلی الله علیه و آله.

۳- مسجد کوفه.

۴- مسجد بیت المقدس.

۵- مسجد جامع هر شهر.

۶- مسجد محله.

۷- مسجد بازار.

* برای زنها نماز خواندن در خانه بهتر است، ولی اگر بتوانند کاملاً خود را از

ص: ۱۰۴

نامحرم حفظ کنند، بهتر است در مسجد نماز بخوانند.

* نماز در حرم امامان علیهم السلام مستحب، بلکه بهتر از مسجد است و نماز در حرم امیرالمؤمنین علیه السلام برابر دو بیست هزار نماز است.

۵- رعایت نکردن نظافت در مسجد

۱- برطرف کردن نجاست از مسجد واجب است و فرقی در این مسأله بین داخل، سقف و پشت بام و حتی طرف دیوار مسجد نیست. یعنی هر جای مسجد نجس شود باید تطهیر شود یا به گونه‌ای دیگر نجاست برطرف گردد.

۲- بنابر احتیاط واجب، اگر طرف بیرون دیوار مسجد نجس شود، برطرف کردن نجاست از آن واجب است، مگر آنکه واقف طرف بیرون را جزو مسجد قرار نداده باشد.

۳- هنگامی که انسان از نجاست مسجد مطلع شد، فوراً باید آن را تطهیر کند، پس نباید به قدری معطل کند که عرفاً بگویند تأخیر کرده است.

۴- برطرف کردن نجاست از مسجد، واجب کفایی است و اختصاص به کسی که مسجد را نجس کرده یا سبب نجس شدن آن شده ندارد، بلکه بر همه افرادی که می‌توانند مسجد را تطهیر کنند واجب است.

۵- اگر فرش مسجد نجس شود، بنابر احتیاط واجب باید آن را تطهیر کنند ولی چنانچه به واسطه آب کشیدن خراب می‌شود و بریدن یا تراشیدن جای نجس بهتر است، باید محل نجس را بتراشند یا ببرند و اگر کسی که می‌برد یا می‌تراشد خودش نجس کرده باشد، باید آن را اصلاح کند.

۶- اگر انسان نتواند مسجد را تطهیر کند یا کمک لازم داشته باشد و پیدا نکند،

ص: ۱۰۵

تطهیر مسجد بر او واجب نیست، ولی اگر بی‌احترامی به مسجد باشد، بنابر احتیاط واجب باید به کسی که می‌تواند آن را تطهیر کند، اطلاع دهد.

۶- مسأله طهارت و نجاست در مسجد الحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله

لزوم طهارت مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله با سایر مساجد و حرمت تنجیس آنها با سایر مساجد فرقی ندارد. ولی از آنجا که تطهیر مسجدین به ویژه مسجدالحرام به روش خاص صورت می‌پذیرد، برخی از زائران نسبت به طهارت آن مکان‌های مقدس دچار تردید می‌شوند که جای این تردید نیست و جاهایی که یقین به نجس شدن آنها نباشد، پاک است و پرهیز از آنها واجب نیست، افزون بر آنکه به شهادت برخی از اهل اطلاع شیوه تطهیر آنها نیز صحیح است و مشکلی ندارد.

۷- رعایت طهارت و نجاست در مواقع و مشاعر

افزون بر اینکه احترام آن اماکن مقدس لازم است و بهتر است نظافت و طهارت آن اماکن را مراعات کنند برای تطهیر بدن و لباس نیز ممکن است به جهت کمبود امکانات نظافت و طهارت به طور کامل مراعات نشود که دقت در این گونه موارد برای پاک ماندن لباس احرام لازم است.

جلسه نوزدهم: احکام خرید و فروش

۱- احکام خرید و فروش.

از آنجا که در اسلام بیکاری و تبلی بسیار نکوهش شده و تلاش برای تحصیل مخارج زندگی، واجب می‌باشد، کسانی که بجز از راه خرید و فروش نتوانند مخارج خود را تأمین کنند؛ یعنی تحصیل آن منحصر در همین راه باشد و راه دیگری برایشان امکان نداشته باشد، واجب است با خرید و فروش خرج زندگی خود را به دست آورند و محتاج به دیگران نشوند.

۱- فروختن و اجاره دادن خانه یا وسیله‌ای دیگر برای استفاده حرام، حرام است.

۲- خرید و فروش، نگهداری، نوشتن، خواندن و درس دادن کتاب و مجلات و نوارهای گمراه کننده حرام است، مگر زمانی که برای هدفی صحیح باشد، مثلاً برای پاسخ دادن به اشکال‌های آن

۳- مخلوط کردن جنسی که می‌فروشد با چیزی که ارزش ندارد و یا ارزش آن کمتر است، حرام می‌باشد؛ مثل آنکه روغن خوب را با غیر خوب یا شیر را با آب

ص: ۱۰۷

مخلوط کند و بفروشد (این عمل را غش در معامله می گویند).

۴- جنس وقف شده را نمی توان فروخت، مگر در صورتی که خراب شده باشد و قابل استفاده نباشد، مانند بخاری نفتی مسجد که قابل استفاده برای مسجد نباشد.

۵- خرید و فروش خانه یا چیز دیگری که به کسی اجاره داده، اشکال ندارد ولی استفاده آن در مدت اجاره برای کسی است که آن را اجاره کرده است.

۶- در معامله باید خصوصیات جنسی که خرید و فروش می کنند معلوم باشد ولی گفتن خصوصیتی که گفتن و نگفتن آنها تأثیری در میل و رغبت مردم نسبت به آن کالا ندارد، لازم نیست.

۷- خرید و فروش دو کالای همجنس که با وزن یا پیمانه می فروشند به زیادت «ربا» و حرام است؛ مثلاً یک تن گندم بدهد و یک تن و ۲۰۰ کیلوگرم بگیرد.

و همچنین کالا یا پولی را به کسی قرض بدهد و پس از مدتی زیادت بگیرد؛ مثلاً یکصد هزار تومان قرض بدهد و پس از یکسال یکصد و بیست هزار تومان بگیرد.

۲- چگونه فسخ معامله

در برخی از موارد فروشنده یا خریدار می توانند معامله را فسخ کنند که از جمله آنهاست:

* خریدار یا فروشنده گول خورده باشد.

* در هنگام معامله قرارداد کرده اند که تا مدت معینی، هر دو یا یکی از آنها بتوانند معامله را بهم بزنند؛ مثلاً هنگام خرید و فروش بگویند، هر کس پشیمان شد تا سه روز دیگر می تواند پس بدهد.

ص: ۱۰۸

* کالایی که خریده است معیوب بوده و بعد از معامله بفهمد.

* فروشنده خصوصیات برای کالای خود بیان کرده و بعداً معلوم شود آنگونه نبوده است؛ مثلاً بگوید این دفتر ۲۰۰ برگ است بعداً معلوم شود کمتر است.

اگر بعد از معامله عیب مال را بفهمد و فوراً آن را بهم نزند، دیگر حق بهم زدن معامله را ندارد.

۳- خیار عیب

۱- اگر بعد از معامله عیب مال را بفهمد و فوراً معامله را فسخ نکند، دیگر حق به هم زدن معامله را نخواهد داشت.

۲- هرگاه بعد از خریدن جنس، عیب آن را بفهمد، اگر چه فروشنده حاضر نباشد، می تواند معامله را به هم بزند.

۳- در این موارد اگر خریدار بفهمد مال معیوب است حق فسخ ندارد.

* موقع خریدن، عیب مال را بداند.

* به عیب مال راضی شود.

* وقت معامله بگوید: اگر مال عیبی داشت پس نمی دهم و تفاوت قیمت را هم نمی گیرم.

* فروشنده در وقت معامله بگوید: این مال را با هر عیبی که دارد می فروشم.

۴- اگر فروشنده هنگام معامله عیب کالا- را معین کند و بگوید آن را با این عیب می فروشم ولی پس از معامله معلوم شود عیب

دیگری هم دارد، خریدار می تواند به خاطر عیبی که فروشنده معین نکرده کالا را پس دهد یا تفاوت قیمت بگیرد.

۵- در این موارد اگر خریدار بفهمد مال معیوب بوده فقط می تواند تفاوت

ص: ۱۰۹

قیمت بگیرد ولی حق فسخ معامله را ندارد.

- * بعد از معامله تغییری در کالا بدهد که مردم بگویند به طوری که خریداری و تحویل داشته شده باقی نمانده است.
- * پس از انجام معامله بفهمد کالا معیوب است و تنها بر حق برگرداندن آن را ساقط کرده باشد.
- * بعد از تحویل گرفتن کالا، عیب دیگری در آن پیدا شود. بجز در حیوان که تا سه روز می تواند برگرداند.

۴- خيار غبن

اگر خریدار قیمت جنس را نداند، یا در وقت معامله غفلت کند و جنس را گرانتر از قیمت معمولی آن بخرد، چنانچه به قدری گران خریده که مردم او را مغبون می دانند و به کمی و زیادی آن اهمیت می دهند، اختیار فسخ معامله را دارد و همچنین نسبت به فروشنده.

۵- اقاله

- اقاله، فسخ طرفین قرارداد است، به این معنی هر دو طرف بر فسخ قرارداد توافق کنند.
- ۱- اقاله در تمام عقود جاری می شود بجز در نکاح که نیاز به اجرای صیغه طلاق دارد.
 - ۲- اگر یکی از طرفین درخواست فسخ قرارداد را داشته باشد و دیگری بپذیرد نیز اقاله تحقق می یابد.
 - ۳- در خرید و فروش، اقاله کردن آن هر چیزی اضافه بر قیمت معین شده یا

ص: ۱۱۰

کمتر از آن جایز نیست، پس اگر مشتری اقاله کند با چیزی اضافه بر قیمت معین شده یا فروشنده اقاله کند به کمتر از آن قیمت باطل است و تأثیری ندارد.

۶- مجهول المالک

اگر مالی بر عهده انسان باشد ولی صاحبش را شناسد، مثلاً پولی از کسی قرض گرفته و نمی‌داند طلبکار کیست و نمی‌تواند او را پیدا کند، یا کالایی از دیگران نزد او باقی مانده مثلاً در مغازه یا تعمیرگاه یا ماشین او جا مانده و صاحبش را نمی‌شناسد، باید از طرف صاحبش صدقه بدهد و احتیاط آن است که با اجازه حاکم شرع باشد.

ص: ۱۱۱

جلسه بیستم: نقطه حرم**۱- اشیاء پیدا شده در محدوده حرم**

- ۱- برداشتن چیزی که پیدا شده مکروه است.
- ۲- اگر چیزی پیدا کند ولی بر ندارد، وظیفه خاصی بر عهده اش نمی آید.
- ۳- اگر چیزی پیدا کند و بر دارد احکام خاصی دارد به این شرح:
 - الف: اگر نشانه ای ندارد که به واسطه آن صاحبش معلوم نشود بنا بر احتیاط واجب از طرف صاحبش صدقه بدهد.
 - ب: اگر نشانه دارد:
 - ۱- قیمت آن از ۱۲/۶ نخود نقره سکه دار کمتر است صاحبش معلوم باشد؛ باید به او بدهد.
 - صاحبش معلوم نباشد؛ می تواند برای خودش بردارد.
 - ۲- قیمت آن به ۱۲/۶ نخود نقره سکه دار می رسد؛ باید تا یک سال اعلام کند پس اگر صاحبش پیدا شد، به او بدهد و اگر صاحبش پیدا نشد، می تواند:

ص: ۱۱۲

* برای خودش بردارد.

* برای صاحبش نگهداری کند تا پیدا شود.

* احتیاط مستحب است که از طرف صاحبش صدقه بدهد.

۳- در مواردی که برای پیدا شدن صاحبش باید اعلام کند، تا یک هفته روزی یک مرتبه و بعد از آن تا یک سال هفته‌ای یک

مرتبه در محل اجتماع مردم؛ مانند بازار و محل نماز جماعت باید اعلام کند

۴- بنا بر احتیاط واجب باید فوراً اعلام کند و تأخیر نیندازد.

۵- اگر می‌داند، اعلام کردن فایده ندارد و یا از پیدا شدن صاحبش ناامید است، اعلام لازم نیست.

۶- اگر بچه نابالغ چیزی پیدا کند، سرپرست او (پدر یا جد) باید اعلام کند.

۲- اشیاء پیدا شده در مکه و مدینه

اگر در مدینه چیزی پیدا کند حکم آن با اشیاء پیدا شده سایر جاها فرقی ندارد که به تفصیل بیان شد ولی اگر در مکه و اطراف آن

یعنی در منطقه حرم چیزی پیدا کند حکم آن بدین شرح است:

برداشتن آن کراهت شدید دارد و بلکه احتیاط در برداشتن است، و اگر برداشت و قیمتش به ۱۲/۶ نخود نقره سکه دار می‌رسد و

صاحبش پیدا نشود می‌تواند از طرف صاحبش صدقه بدهد، یا آن را برای صاحبش نگهداری کند، ولی نمی‌تواند برای خودش

بردارد.

۳- گم شدن کفش‌ها و کفش‌های بجای مانده

اگر کفش انسان را ببرند و کفش دیگری بجای آن مانده باشد، مسأله چند

ص: ۱۱۳

صورت دارد:

- ۱- می‌داند کفشی که مانده، مال کسی است که کفش او را برده، اگر از پیدا شدن صاحبش ناامید شود و یا پیدا کردن او برایش سخت باشد، می‌تواند آن را به جای کفش خودش بردارد، ولی اگر قیمت آن کفش بیشتر از قیمت کفش خودش باشد، و از پیدا شدن صاحبش ناامید شود، باید، با اجازه حاکم شرع از طرف او صدقه بدهد.
- ۲- احتمال می‌دهد، کفشی که مانده، مال کسی نیست که کفش او را برده؛ اگر بردارد باید صاحبش را پیدا کند و اگر از پیدا شدن او ناامید شد، از طرف وی به فقیر صدقه بدهد (ولی بهتر است بر ندارد).

جلسه بیست و یکم: احکام خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها

اشاره

خداوند بزرگ برای استفاده انسان‌ها، طبیعت زیبا و تمام حیوانات و میوه‌ها و سبزیجات را در اختیار آنها قرار داده است، تا از آنها برای خوردن و آشامیدن و پوشاک و مسکن و سایر نیازهای خود به کار گیرند، ولی برای حفظ جان انسانها و سلامتی جسم و روح آنها و بقای نسلها و احترام به حقوق دیگران، قوانین و مقرراتی قرار داده است که در این درس به برخی از آنچه که در رابطه با خوراکی‌ها و آشامیدنی‌هاست می‌پردازیم:

۱- خوردن چیزی که برای انسان ضرر دارد

خوردن چیزی که برای انسان ضرر دارد حرام است، مثلاً خوردن غذای چرب برای مریضی که غذای چرب برایش ضرر دارد حرام است.

۲- خوردن خاک، تربت

۱- خوردن گل حرام است.

ص: ۱۱۵

۲- خوردن کمی از تربت سیدالشهدا علیه السلام برای شفا یافتن از بیماری اشکال ندارد.

۳- خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است.

۴- خوردن چیزی که برای انسان ضرر دارد حرام است، مثلاً خوردن غذای چرب برای مریضی که غذای چرب برایش ضرر دارد حرام است.

۷- بر هر مسلمانی واجب است مسلمان دیگری را که نزدیک است از گرسنگی یا نشنگی بمیرد، نان و آب داده و از مرگ نجات دهد.

۳- خوردن چیز نجس

از جمله مواردی که رعایت طهارت ضرورت دارد و پرهیز از نجاسات واجب است، مسأله خوردن و آشامیدن است. خوردنی‌ها و آشامیدنی‌های انسان باید دارای این شرایط باشد: الف: پاک باشد، ب: مباح باشد، ج: حلال باشد، د: برای سلامتی ضرر نداشته باشد.

۱- خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است و خوراندن عین نجس به اطفال حرام است ولی خوراندن غذای متنجس به اطفال حرام نیست.

۲- غذاهای غیر گوشتی، که در کشورهای اسلامی تولید شده است؛ اعم از سبزیجات، حبوبات، میوه‌ها و فرآورده‌های لبنی مانند: پنیر، ماست، کره، خامه، که از حیوان حلال گوش گرفته می‌شود، تخم مرغ و سایر پرندگان حلال گوشت، نان، بیسکویت، شکلات، آدامس، شیرینی و سایر خوردنی‌هایی که از گوشت حیوان نیست، پاک و خوردن آنها حلال است، مگر آنکه انسان یقین کند نجس شده است. بنابر این مسأله چند صورت دارد:

* می‌داند که با بدن کافر تماس نداشته و به نحو دیگری نیز نجس نشده

ص: ۱۱۶

است)--- پاک و حلال است.

* شک دارد نجس شده است یا نه)--- پاک و حلال است.

* احتمال می‌دهد نجس شده باشد ولی یقین ندارد)--- پاک و حلال است.

* می‌داند بر اثر تماس با بدن کافر یا به گونه‌ای دیگر نجس شده است)--- نجس و حرام است.

۴- چیزهایی که موقع غذا خوردن مستحب است:

۱- دست‌ها را قبل از غذا و پس از آن بشوید.

۲- در اول غذا «بسم الله» و در پایان، «الحمد لله» بگویید.

۳- با دست راست غذا بخورد.

۴- لقمه را کوچک بردارد.

۵- غذا را خوب بجود.

۶- میوه را پیش از خوردن با آب بشوید.

۷- اگر چند نفر سر سفره نشسته‌اند، هرکسی از غذای جلوی خودش بخورد.

۸- میزبان پیش از همه شروع به غذا خوردن کند و بعد از همه دست بکشد.

۵- مکروهات

۱- در حال سیری غذا خوردن

۲- پرخوری (زیاد غذا خوردن)

۳- نگاه کردن به صورت دیگران هنگام غذا خوردن

۴- خوردن غذای داغ

۵- فوت کردن به غذایی که می‌خورد

۶- پاره کردن نان با کارد

ص: ۱۱۷

- ۷- گذاشتن نان زیر ظرف غذا
 ۸- دور انداختن میوه، پیش از آنکه کاملاً آن را بخورد.

۶- مستحبات آب آشامیدن

- ۱- در روز، ایستاده آب بخورد.
 ۲- پیش از آشامیدن آب «بسم الله» و بعد از آن «الحمد لله» بگوید.
 ۳- به سه نفس آب بیاشامد.
 ۴- پس از آشامیدن آب، حضرت امام حسین علیه السلام و خاندان و یاران او را یاد و قاتلان ایشان را لعن کند.

۷- مکروهات آب آشامیدن

- ۱- زیاد آشامیدن
 ۲- آشامیدن آب بعد از غذای چرب
 ۳- با دست چب آب نوشیدن
 ۴- در شب، ایستاده آب نوشیدن

ص: ۱۱۸

جلسه بیست و دوم: احکام نذر

۱- معنای نذر

نذر، پیمانی است میان انسان و خدای خود برای انجام دادن یا ترک کاری یا پرداخت مالی، و چون اکثر موارد نذر در زمان ما، نذر مالی است و نذورات مردمی یکی از منابع مهم مالی کارهای خیر در جامعه ماست لذا احکام آن را در این بخش می‌آوریم:

۲- چگونگی نذر شرعی

- ۱- در نذر باید صیغه خوانده شود و لازم نیست انسان آن را به عربی بخواند، پس اگر بگوید: «چنانچه مریض من خوب شود برای خدا بر من است که ده هزار تومان به فقیر بدهم»، نذر او صحیح است.
- ۲- انسان کاری را می‌تواند نذر کند که انجام آن برایش ممکن باشد، بنابراین کسی که مثلاً نمی‌تواند پیاده به حج برود، اگر نذر کند که پیاده برود، نذر او صحیح نیست.

ص: ۱۱۹

۳- شرایط نذر کننده

نذر کننده باید مکلف و عاقل باشد و به اختیار و قصد خود نذر کند، بنابراین، نذر کسی که او را مجبور کرده‌اند، یا در حال عصبانیت بی اختیار نذر کند صحیح نیست.

۴- نذر زن بدون اجازه شوهر

نذر زن بدون اجازه شوهر باطل است. برخی از فقها نیز نذر زن بدون اجازه شوهر را اگر منافات با حق شوهر نداشته باشد صحیح می‌دانند.

۵- نذر فرزند بدون اجازه پدر

برای نذر لازم نیست از پدر خود اجازه بگیرد و چنانچه بدون اجازه او هم نذر کند صحیح است.

۶- نذر برای کار حرام یا مکروه

متعلق نذر باید عملی راجح یعنی واجب یا مستحب یا ترک حرام یا مکروه باشد، و به فتوای برخی از فقها امر مباح هم جایز است. بنابر این اگر نذر کند کار حرام یا مکروهی را انجام دهد، صحیح نیست.

۷- نذر برای ترک کار واجب یا مستحب

همانگونه که گفته شد اگر نذر کند، کار واجب یا مستحبی را ترک کند، این نذر صحیح نیست.

ص: ۱۲۰

۸- چگونگی عمل به نذر

- ۱- اگر انسان نذر کند کاری را انجام دهد، باید همانطور که نذر کرده عمل کند، پس اگر نذر کند روز اول ماه روزه بگیرد، چنانچه روز قبل یا بعد از آن بجا آورد، کفایت نمی‌کند.
- ۲- اگر نذر کند که به فقیر معینی صدقه بدهد، نمی‌تواند آن را به فقیر دیگری بدهد.
- ۳- اگر نذر کند که به زیارت یکی از امامان علیهم السلام برود، چنانچه به زیارت امام دیگر برود، کافی نیست و چنانچه به واسطه عذر نتواند آن امام را زیارت کند، چیزی بر او واجب نیست.

۹- نذر مدت دار

مدت دار بودن نذر دو فرض دارد:

- الف: نذر مشروط باشد و شرط آن مدت دار باشد به این معنا که اگر تا وقت معینی شرط محقق شد؛ مثلاً حاجت او برآورده شد، فلان کار را انجام می‌دهد و اگر تا آن موقع شرط محقق نشد، عمل به نذر، واجب نیست.
- ب: عمل به نذر مدت معینی داشته باشد به این معنا که نذر می‌کند تا فلان موقع، به نذر عمل می‌کند، در این صورت اگر بدون عذر تا وقت معین به نذر عمل نکند، تخلف نذر به حساب می‌آید و کفاره دارد.

۱۰- نذورات نسبت به حرم‌ها و اماکن دینی

- ۱- اگر برای حرم یکی از امامان علیهم السلام یا امامزادگان چیزی نذر کند، باید آن را به مصارف حرم برساند، از قبیل فرش، پرده و روشنایی.

ص: ۱۲۱

۲- اگر برای خود امام علیه السلام یا امامزاده چیزی نذر کند، چنانچه مصرف معینی را قصد کرده، باید به همان مصرف برساند و اگر مصرف معینی را قصد نکرده، باید به فقیران و زائران بدهد و یا مسجد و مانند آن بسازد و ثواب آن را به امام علیه السلام هدیه کند.

ص: ۱۲۲

جلسه بیست و سوم: احکام قسم خوردن

۱- قسم شرعی

اگر کسی به یکی از اسامی خداوند عالم؛ مانند «خدا» و «الله» قسم بخورد که کاری را انجام دهد یا ترک کند؛ مثلاً سوگند بخورد که روزه بگیرد یا سیگار نکشد، واجب است به آن عمل کند. این قسم «انشائی» است و نوع دیگر آن قسم «اخباری» است.

۲- شرایط قسم

کسی که قسم می خورد باید این شرایط را داشته باشد:

- * بالغ و عاقل باشد.
- * از روی قصد و اختیار قسم بخورد.
- * اگر می خواهد نسبت به مال قسم بخورد، حاکم شرع او را از تصرف اموالش ممنوع نکرده باشد.

ص: ۱۲۳

۳- قسم بدون اجازه پدر

اگر فرزند بدون اجازه پدر قسم بخورد صحیح است؛ یعنی قسم، مشروط به اجازه نیست و قسم زن نیز اگر منافات با حق شوهر نداشته باشد نیاز به اجازه او ندارد.

۴- كفاره عمل نکردن به قسم

اگر عمداً به سوگندی که خورده است عمل نکنند، باید كفاره بدهد و كفاره آن یکی از این سه چیز است:

* آزاد کردن یک برده

* سیر کردن ده فقیر

* پوشاندن ده فقیر

کسی که قسم می خورد، -چه از گذشته خبر دهد، یا برای آینده باشد- اگر حرف او راست باشد، قسم خوردن او مکروه است و اگر دروغ باشد، حرام و از گناهان بزرگ است.

قسم اخباری

اگر انسان برای خبری که می دهد و مطلبی را به اطلاع دیگران می رساند قسم بخورد، چنانچه آن مطلب دروغ باشد، حرام است و اگر راست باشد قسم خوردن مکروه است.

جلسه بیست و چهارم: امر به معروف و نهی از منکر

اشاره

هر انسانی نسبت به کارهای ناپسندی که در جامعه انجام می‌پذیرد و کارهای نیک و پسندیده‌ای که ترک می‌شود، مسئولیت دارد، بنابراین اگر کار واجبی ترک شود و یا حرامی اتفاق بیفتد، سکوت و بی‌تفاوتی در مقابل آن جایز نیست، و تمام افراد جامعه باید برای برپایی «واجب» و جلوگیری از «حرام» اقدام کنند، که این عمل، «امر به معروف» و «نهی از منکر» است.

۱- اهمیت امر به معروف و نهی از منکر

علاوه بر آیات بسیار زیادی که در قرآن درباره امر به معروف و اهمیت و آثار آن وارد شده، در برخی از سخنان امامان معصوم علیهم السلام چنین آمده است:

* «امر به معروف و نهی از منکر» از مهمترین واجبات و شریفترین آنهاست.

* واجبات دینی به سبب «امر به معروف و نهی از منکر» استوار می‌گردد.

* «امر به معروف و نهی از منکر» از ضروریات دین است و کسی که آن را منکر شود کافر است.

ص: ۱۲۵

* اگر مردم امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنند، برکت گرفته می‌شود و دعاها مستجاب نمی‌گردد.

۲- تعریف معروف و منکر

در احکام دین، به تمام واجبات و مستحبات «معروف» و به تمام محرمات و مکروهات «منکر» گفته می‌شود. بنابراین واداشتن افراد جامعه به انجام کارهای واجب و مستحب «امر به معروف» و بازداشتن آنها از کارهای حرام و مکروه «نهی از منکر» است.

۳- وجوب امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر، واجب کفایی است که اگر به قدر کفایت به انجام آن اقدام کنند، از دیگران ساقط می‌شود و اگر همه کس آن را ترک کرده باشند، چنانچه شرایط آن موجود باشد، همه آنها ترک واجب کرده‌اند.

۴- مراتب امر به معروف و نهی از منکر

- ۱- در مرتبه اول، با معصیت کار به گونه‌ای برخورد شود که بفهمد این طرز رفتار، به خاطر انجام گناه است؛ مثلاً از او روی گرداند یا با چهره عبوس و برافروخته با او برخورد کند، یا با او رفت و آمد نکند.
 - ۲- در مرتبه بعد، او را با زبان، امر و نهی کند؛ یعنی به او بگوید و دستور دهد.
 - ۳- مرتبه سوم، استفاده از زور برای جلوگیری از منکر و برپایی واجب است؛ یعنی زدن گناهکار.
- رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت آیه‌الله خامنه‌ای - دامت برکاته - نسبت

ص: ۱۲۶

به چگونگی اجرای مرتبه سوم امر به معروف و نهی از منکر چنین نگاه شده‌اند:

«با توجه به اینکه در زمان قدرت حکومت اسلامی، امکان ارجاع مرتبه سوم امر به معروف و نهی از منکر به قوه قضائیه و نیروی انتظامی وجود دارد، بویژه در مواردی که جلوگیری از منکر، متوقف بر تصرف در اموال مرتکب شونده می‌باشد، یا لازم است تعزیر شود یا او را زندانی کنند، بر مکلفین واجب است در امر به معروف و نهی از منکر به دو مرتبه اول اکتفا کنند و در صورتی که اثر نکرد و نیاز به توسل و زور وجود داشت، مسئله را به نیروهای انتظامی و قضایی ارجاع دهند.»

۵- شرایط امر بمعروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر با وجود برخی شرایط، واجب می‌باشد و در صورت نبود آنها، تکلیف ساقط است و آن شرایط عبارت است از:

- ۱- کسی که امر یا نهی می‌کند، بداند آنچه را که دیگری انجام می‌دهد حرام است و آنچه را ترک کرده، واجب است، پس هرکسی که نمی‌داند این عمل که او انجام می‌دهد حرام است یا نه؟ جلوگیری واجب نیست.
- ۲- احتمال بدهد امر یا نهی او تأثیر دارد، بنابراین می‌داند تأثیر ندارد، یا شک دارد، امر و نهی واجب نیست.
- ۳- شخص گناهکار اصرار بر ادامه کار خود داشته باشد، پس اگر معلوم شود، گناهکار بنای ترک عمل را دارد و دوباره تکرار نمی‌کند و یا موفق به تکرار نمی‌شود، امر و نهی واجب نیست.
- ۴- امر و نهی، سبب ضرر جانی یا آبرویی یا ضرر مالی قابل توجه، به خودش یا نزدیکان و یاران و همراهان و یا سایر مؤمنان نباشد.

ص: ۱۲۷

۶- وظیفه زائران در رابطه با تخلفات رفتاری موسم

سزاوار است، کسی که به معروف امر می کند و از منکر جلوگیری می کند:

* مانند طبیعی دلسوز و پدری مهربان باشد.

* قصد خود را خالص کند و تنها برای رضای خداوند اقدام کند، و عمل خود را از هرگونه برتری جویی پاک کند.

* خود را پاک و منزّه نداند، چه بسا همان شخصی که اکنون خطایی از او سرزده است، دارای صفات پسندیده‌ای باشد که مورد

محبت الهی است، هرچند این عمل او هم اکنون ناپسند و مورد غضب الهی باشد.

جلسه بیست و پنجم: احکام نماز جمعه

۱- اهمیت نماز جمعه

یکی از اجتماعات هفتگی مسلمانان «نماز جمعه» است، و نماز گزاران در روز جمعه می‌توانند به جای نماز ظهر، نماز جمعه بخوانند. امام خمینی رحمه الله در اهمیت نماز جمعه چنین نگاشته‌اند:

«نماز جمعه و دو خطبه آن، مانند حج و نماز عید فطر و قربان، از مراسم بزرگ مسلمانان است، ولی متأسفانه، مسلمانان از وظایف مهم سیاسی این عبادت، غافل و ناآگاهند، در صورتی که انسانی، با اندک مطالعه و دقت در احکام کشوری، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی اسلام در می‌یابد که اسلام دین سیاست است و کسی که دین را از سیاست جدا می‌داند، نادانی است که نه اسلام را می‌شناسد و نه سیاست را.»

۲- شرایط صحیح بودن نماز جمعه

۱- تمام شرایطی که در نماز جماعت باید رعایت شود، در نماز جمعه هم

ص: ۱۲۹

معتبر است.

۲- باید به جماعت برگزار شود و فرادا صحیح نیست.

۳- حداقل تعداد افراد برای برپایی نماز جمعه، پنج نفر می باشد؛ یعنی یک نفر امام، و چهار نفر مأوم.

۴- بین دو نماز جمعه، حداقل باید یک فرسخ فاصله باشد.

۳- واجبات نماز جمعه

نماز جمعه دو رکعت است، مانند نماز صبح، ولی دو خطبه دارد که توسط امام جمعه، قبل از نماز ایراد می شود.

۴- مستحبات نماز جمعه

۱- خواندن حمد و سوره با صدای بلند (توسط امام جمعه).

۲- خواندن سوره «جمعه» بعد از حمد، در رکعت اول (توسط امام جمعه). (۱)

خواندن سوره «منافقون» پس از حمد در رکعت دوم (توسط امام جمعه).

۴- خواندن دو قنوت، یکی در رکعت اول، پیش از رکوع، دیگری در رکعت دوم، پس از رکوع.

۵- وظیفه نماز گزاران جمعه

۱- بنا بر احتیاط واجب باید به خطبه ها گوش دهند.

۲- احتیاط مستحب است از سخن گفتن بپرهیزند، و چنانچه سخن گفتن، سبب از بین رفتن فایده خطبه ها و یا گوش ندادن به آنها شود، ترک آن واجب است.

۱- محمد حسین فلاح زاده، دروس احکام و مناسک حج، جلد ۱، نشر مشعر - تهران، چاپ: ۱، تابستان ۱۳۸۷.

ص: ۱۳۰

۳- احتیاط مستحب است، شنوندگان، هنگام ایراد خطبه‌ها، روبه امام جمعه بنشینند، و بیش از مقداری که در نماز اجازه داده شده، به اطراف نگاه نکنند.

۶- آداب روز جمعه

شب و روز جمعه دارای اهمیت و فضیلت خاصی است، اعمال خیر نیز در این شب و روز از ثواب بیشتری برخوردار است. علاوه بر آداب که تحت عنوان «آمادگی برای نماز جمعه» گفته شد موارد ذیل در روز جمعه مستحب است:

- ۱- زیارت امام حسین علیه السلام؛
- ۲- زیارت امام زمان (عج) که زیارت‌نامه خاصی نیز برای این روز وارد شده است؛
- ۳- خواندن دعای ندبه؛
- ۴- صلوات بر محمد و آل محمد؛ هزار مرتبه و در روزهای دیگر صد مرتبه.
- ۵- صدقه دادن به فقرا؛
- ۶- هدیه دادن به خانواده؛
- ۷- آموختن مسائل دینی و معارف اسلامی؛
- ۸- زیارت قبور مؤمنان؛
- ۹- خوردن انار؛
- ۱۰- خواندن دعای سمات در آخر روز جمعه.
- ۱۱- غسل جمعه. این غسل ثواب بسیار زیادی دارد و وقت آن تا ظهر روز جمعه است و چنانچه انسان تا ظهر موفق نشد، بعد از ظهر نیز می‌تواند انجام دهد.

ص: ۱۳۱

جلسه ویژه فوهران: اقسام غسل

۱- غسل حیض

غسل حیض (قاعدگی)

زمانی که خونریزی قاعدگی قطع شود، زن باید برای نماز و سایر کارهایی که نیاز به طهارت دارد غسل کند.

نشانه‌های خون حیض

قبل از بلوغ دیده نمی‌شود و اگر دختری قبل از بلوغ خونی ببیند حکم حیض ندارد. (۱) زن‌های سیده پس از ۶۰ سالگی و زن‌های غیر سیده پس از ۵۰ سالگی، (۲)

- ۱- ممکن است دختری بالغ باشد ولی خونریزی قاعدگی نداشته باشد چون وراثت و تغذیه و آب و هوا هم در این مسأله تأثیر دارد، چنانچه امروزه معمولاً نخستین خونریزی دخترها در سنین ۱۲ یا ۱۳ سالگی می‌باشد.
- ۲- به فتوای برخی از فقهاء، زن‌های سیده و غیر سیده پس از ۶۰ سالگی یا سده می‌شوند.

ص: ۱۳۲

خون حیض نمی‌بینند و چنانچه پس از آن سنین خونی ببینند حکم حیض ندارد.
دوره قاعدگی کمتر از سه روز نیست، پس اگر جریان خون قبل از سه روز قطع شود حکم حیض ندارد.
دوره قاعدگی بیش از ده روز طول نمی‌کشد و چنانچه خونریزی بیش از ده روز طول بکشد، پس از ده روز حکم حیض ندارد.
خونریزی در سه روز اول به طور مستمر می‌باشد- هرچند در داخل، خون باشد و بیرون نیاید- پس اگر مثلاً دو روز خون ببیند سپس بطور کامل قطع شود و یک روز دیگر دوباره خون ببیند، از آغاز، حیض نبوده است.
فاصله دو حیض حداقل ده روز می‌باشد، پس اگر بعد از تمام شدن دوره قاعدگی قبل از آنکه ده روز فاصله شود خون ببیند، خون دوم حکم حیض ندارد.

خون حیض معمولاً غلیظ و گرم و پررنگ است و با فشار و کمی سوزش می‌آید.
احکام دوران قاعدگی

۱- در مدت قاعدگی، این کارها بر بانوان حرام است:

نماز و طواف کعبه

کارهایی که بر جنب حرام است؛ مانند توقف در مسجد.

آمیزش با همسر، برای زن و مرد، هر دو حرام است.

۲- در ایام قاعدگی نماز و روزه بر زن واجب نیست، و نمازها قضا ندارد ولی قضای روزه‌های واجب را باید پس از ماه مبارک رمضان بجا آورد.

۳- خوردن قرص در ایام حج یا بعضی مواقع که زنها میل دارند عادت ماهیانه نداشته باشند در صورت مضر نبودن اشکال ندارد.

ص: ۱۳۳

نمایش تصویر

ص: ۱۳۴

۲- غسل استحاضه و اقسام آن- قلیله- متوسطه- کثیره

استحاضه

یکی دیگر از خون‌هایی که گاهی اوقات از رحم دختر یا زن بیرون می‌آید «استحاضه» است. خون استحاضه معمولاً زرد رنگ و سرد است و بدون فشار و سوزش بیرون می‌آید و غلیظ نیست ولی ممکن است گاهی، پررنگ و گرم و غلیظ باشد و با فشار بیرون آید.

«به زنی که خونریزی استحاضه دارد، مُستحاضه گویند.»

اقسام استحاضه

خون استحاضه براساس کمی و زیادی آن، به سه دسته تقسیم می‌شود: قلیله، متوسطه و کثیره. بر پایه این تقسیم، وظیفه زن نیز متفاوت است.

۳- وظایف مستحاضه نسبت به نماز و طواف

وظیفه مستحاضه قلیله

اگر جریان خون تنها یک طرف پنبه را آلوده کرده باشد و به درون آن نفوذ کرده ولی از طرف دیگر ظاهر نشده، قلیله است و زن باید برای نماز بدن را تطهیر کرده و بنا بر احتیاط واجب پنبه را عوض کند و وضو بگیرد. بنابراین استحاضه قلیله غسل ندارد.

وظیفه مستحاضه متوسطه

اگر خونریزی به قدری است که به درون پنبه نفوذ کرده و از طرف دیگر آن ظاهر شده ولی لباس یا پارچه روی پنبه را آلوده نکرده باشد، استحاضه متوسطه است و زن باید برای نماز افزون بر وظایفی که برای قلیله گفته شد، برای آن نمازی که قبل از آن یا در بین آن مستحاضه شده است غسل کند و تا زمانی که

ص: ۱۳۵

خونریزی مستحاضه متوسطه ادامه دارد هر روز قبل از نماز صبح غسل کند.
 بنابراین، در استحاضه متوسطه در هر شبانه‌روز یک غسل کافی است، اما پس از قطع خونریزی نیز باید غسل کند.
 وظیفه مستحاضه کثیره

اگر خونریزی به قدری است که به پنبه نفوذ کرده و از طرف دیگر آن ظاهر شده و لباس یا پارچه روی پنبه را آلوده کرده، استحاضه کثیره است و زن باید برای هر نماز علاوه بر وظایفی که برای قلیله گفته شد، دستمال را عوض کند یا آب بکشد و غسلی هم انجام دهد ولی اگر نماز ظهر و عصر را با هم بخواند و فاصله نیندازد، یک غسل برای هر دو کافی است و همچنین برای نماز مغرب و عشا.

چند مسأله:

- ۱- مستحاضه متوسطه و کثیره نیز باید پس از قطع خونریزی غسل کنند.
- ۲- غسل استحاضه با سایر غسل‌ها تفاوتی ندارد مگر در نیت.
- ۳- با غسل استحاضه نمی‌توان نماز خواند، بلکه باید به علاوه غسل وضو هم بگیرد.

۴- وظایف بانوان هنگام حیض و نفاس در رابطه با نماز- روزه و طواف

اگر زن در ایام عادت ماهانه، طواف بجا آورد باطل است.

طهارت از حدث شرط طواف مستحبی نیست، ولی زن حیض و نفاس چون نباید به مسجدالحرام وارد شوند، نمی‌توانند طواف مستحبی بجا آورند.

اگر سهواً یا از روی غفلت و یا به جهت ندانستن مسأله، طواف را بی‌وضو یا با

ص: ۱۳۶

حال جنابت یا حیض یا نفاس بجا آورد، باطل است.

اگر زنی قبل از احرام یا هنگام احرام و در بین اعمال عمره یا حج حیض شود، وظایف خاصی دارد، که در مناسک حج آمده است، به آنها مراجعه کند و یا از روحانی کاروان سؤال نماید.

مستحاضه قلیله برای انجام طواف واجب و نماز آن، باید مانند نمازهای یومیه، بدن و لباس را تطهیر کند و وضو هم بگیرد.

مستحاضه متوسطه، به علاوه کارهای قلیله، باید برای طواف و نماز طواف، غسل استحاضه انجام دهد، و بنابر احتیاط واجب، به غسلی که برای انجام نمازهای یومیه بجا آورده اکتفا نکند.

مستحاضه کثیره باید تمام وظایفی که برای نماز یومیه انجام می‌دهد، برای طواف واجب و نماز آن نیز جداگانه انجام دهد، و احتیاط واجب آن است به وظایفی که برای نمازهای یومیه انجام داده اکتفا نکند.

ص: ۱۳۷

بخش دوم: مناسک عمره و حج

اشاره

ص: ۱۳۹

جلسه اول: آمادگی برای سفر

اشاره

سفر به مکه مکرمه برای عمره و حج اهمیت بسیار زیادی دارد که بدون آمادگی لازم اقدام به آن شایسته نیست. آمادگی و توانایی مالی و بدنی و باز بودن راه جزو شرایط شرعی و استطاعت لازم برای این سفر است. افزون بر آن، شناخت وظایفی که باید به آن عمل کنند و محرماتی که از آن پرهیزند و معرفتی که پیدا کنند و کمالی که به دست آورند نیز لازم است. گذشته از این امور برخی از آمادگی‌ها که جنبه فقهی و شرعی دارد و پیش از سفر باید به آنها اقدام کرد، در این مقال آورده می‌شود.

۱- لوازم مورد نیاز برای احرام

* لباس احرام

تهیه لباس احرام به‌ویژه برای کسانی که در بدو ورود برای اعمال به میقات می‌روند یا به اصطلاح «مدینه بعد» هستند، از جمله اموری است که پیش از سفر باید اقدام کرد. در این امر، هرچند وظیفه مردان و زنان با هم تفاوت دارد، ولی

ص: ۱۴۰

شرایط عمومی لباس احرام برای هر دو گروه داشتن شرایط لباس نماز است، یعنی همان ویژگی‌ها که لباس نماز دارد، لباس احرام نیز باید داشته باشد؛ یعنی:

مباح باشد، پاک باشد، از اجزاء مردار و حیوان حرام گوشت نباشد، به مقدار لازم بدن را بپوشاند، نازک و بدن‌نما نباشد و ... علاوه بر این شرایط، لباس احرام مردان نباید دوخته باشد، حتی به شکل لباس‌های معمولی نیز نباشد، بلکه به صورت دو تکه پارچه ندوخته یا حوله است که یکی را به کمر می‌بندند و دیگری را بر دوش می‌افکنند.

چون در حال احرام، استفاده از هرگونه عطر و بوی خوش حرام است، لباس احرام نیز نباید خوشبو باشد، لذا پیش از سفر این لباس را جایی که معطر است نگذارند تا هنگام احرام بوی خوش نداشته باشد.

* دمپایی و کفش بانوان

مردان در حال احرام نباید کفش بپوشند، بلکه پوشیدن هرچیزی که تمام روی پا را بگیرد جایز نیست، لذا برای حال احرام باید دمپایی مناسبی که تمام روی پا را نمی‌پوشاند تهیه کنند و این نیز چون در حال احرام پوشیده می‌شود، باید برخی از شرایط لباس احرام را داشته باشد، یعنی پاک و مباح باشد و از چرم حیوان حرام گوشت یا مردار تهیه نشده باشد. کفش بانوان در حال احرام نیز باید این شرایط را داشته باشد.

* همیان

همیان، کمر بند پهنی است که مردان در حال احرام بر کمر می‌بندند، که برای نگه داشتن حوله احرامی و نگهداری پول و لوازم دیگر از آن استفاده می‌شود.

دوخته بودن همیان، حتی برای مردان اشکال ندارد.

ص: ۱۴۱

* لوازم متفرقه

داشتن ناخن گیر یا قیچی برای تقصیر، تسبیح برای گفتن ذکر (چون در بسیاری از اعمال عمره و حج اذکار مکرر وجود دارد) و نیز کتاب مختصر مناسک و دعا نیز مناسب است.

۲- تصحیح نماز

هرچند نماز را همیشه باید صحیح خواند و تصحیح نماز از وظایف همیشگی نمازگزار است، ولی از آنجا که در مجموعه اعمال عمره و حج سه نماز واجب وجود دارد و این نمازها نیز مانند سایر نمازهای واجب دارای اهمیت زیادی است، افزون بر این که غلط خواندن آنها ممکن است موجب بطلان اعمال عمره و حج بشود و پیامدهایی نیز به دنبال خواهد داشت، بنابراین ضرورت تصحیح نماز پیش از سفر دوچندان خواهد بود. لذا بر زائران عزیز لازم است که نماز خود را بر عالم محل، یا روحانی کاروان عرضه کنند و چنانچه اشکالی داشت، برطرف گردد.

نمازهای واجب این سفر عبارتند از:

- نماز طواف عمره تمتع؛

- نماز طواف حج؛

- نماز طواف نساء؛

و چنانچه عمره مفرده نیز به جا آورد، آن هم دو نماز دارد؛ یکی نماز طواف عمره مفرده و دوم نماز طواف نساء.

ص: ۱۴۲

۳- حسابرسی اموال

همان گونه که پیشتر گفته شد، لباس احرام باید مباح باشد و قربانی نیز این چنین است، بلکه هرچه در این سفر خرج می شود از مال حلال باشد، هرچند زائران خانه خدا، به طور غالب افراد تلاش گری هستند و با کار و دریافت مزد حلال و پس انداز مازاد بر مخارج سال برای این سفر ثبت نام کرده اند و هرگز مالی که غصبی باشد ندارند، ولی گاهی بر اثر برخی کوتاهی ها وجوه شرعی واجب مثل خمس و زکات را نپرداخته اند که لازم است پیش از سفر به این امر مهم توجه داشته باشند و چنانچه تاکنون حسابرسی اموال نداشته اند با مراجعه به دفتر مرجع تقلید خود یا نماینده وی یا لاقفل به روحانی کاروان مراجعه و نسبت به این مسأله اقدام کنند و چنانچه چیزی باعث خمس یا زکات یا سایر وجوه شرعی بدهکار شدند پردازند و با خیالی آسوده به این سفر اقدام کنند. و چنانچه بدهی آنها زیاد باشد، که اکنون قدرت پرداخت همه آن را نداشته باشند، می توانند مهلت بگیرند و در آینده پردازند. یادآوری می شود کسانی که حساب خمس دارند و از درآمد بین سال پول ثبت نامی را پرداخته اند، به فتوای بسیاری از مراجع معظم تقلید، پول ثبت نامی نیز مشمول خمس است.

۴- شرایط استطاعت

یکی از سؤالات مهم درباره حج، آن است که برچه کسانی حج واجب است و یکی از مسائل مهم در این اعمال، نیت است. برای روشن شدن پاسخ این دو سؤال بحث استطاعت باید تبیین شود، یعنی اگر شرایط استطاعت موجود باشد، حج بر آنها واجب است و باید به نیت حج واجب یا «حجۃ الاسلام» به جا آورند

ص: ۱۴۳

و چنانچه آن شرایط موجود نباشد، واجب نیست و به نیت مستحب به جا می آورند و می توانند به نیابت دیگری انجام دهند.

اقسام استطاعت

- مالی

- بدنی (صحت و توانایی)

- طریقی (باز بودن و امنیت راه)

- زمانی (داشتن وقت کافی)

استطاعت مالی نیز به امور ذیل حاصل می شود:

- داشتن مخارج حج (رفت و برگشت و مخارج دیگر)

- داشتن ضروریات زندگی، مانند خانه مسکونی، وسیله سواری، لوازم منزل، پوشاک، ابزار و سایر نیازمندی ها

- داشتن شغل یا ملک یا راه درآمد دیگری که پس از برگشت مجبور نشود به سختی زندگی کند.

۵- نیابت

مسائل مربوط به نیابت پیش از سفر باید مراعات شود، چون کسی که شرایط نداشته باشد، از آغاز نمی تواند و نباید نیابت دیگری

را در عمره و حج بپذیرد.

شرایط نیابت

- حج واجب برعهده نایب نباشد؛

- عذری از انجام اعمال عمره و حج نداشته باشد، مثلاً نمازش غلط نباشد به طوری که نتواند تصحیح کند؛

- با مناسک حج آشنایی داشته باشد.

ص: ۱۴۴

جلسه دوم: عمره و حج تمتع

۱- معنای حج و عمره

حج به معنای قصد و عمره به معنای زیارت است، ولی در اصطلاح فقه، بجای آوردن اعمال خاصی در مکه و اطراف آن است که در جلسات آینده تفصیل آنها خواهد آمد.

۲- چرا حج تمتع به این نام نامیده می شود؟

حج تمتع نوعی از حج است که وظیفه افراد بیرون از مکه که از فاصله ۱۶ فرسخ یا بیشتر می آیند می باشد و علت نامگذاری آن این است که تمتع به معنای لذت بردن، بهره مند شدن است و چون در این نوع از عمره و حج در مدتی که انسان از احرام عمره خارج می شود تا زمانی که بار دیگر برای حج محرم می شود کارهایی که به سبب احرام حرام شده بود از جمله زن و مرد بر یکدیگر حلال می شود.

ص: ۱۴۵

۳- فهرست اعمال عمره و حج

آنچه زائران ایرانی و کسانی که از بیرون مکه می‌آیند در ماه‌های حج انجام می‌دهند دو بخش است:

- عمره تمتع

- حج تمتع

فهرست اعمال عمره تمتع بدین شرح است:

- احرام؛ در میقات؛ مثلاً مسجد شجره یا جحفه

- طواف؛ در مسجدالحرام به دور کعبه

- نماز طواف؛ دو رکعت، در مسجدالحرام، پشت مقام ابراهیم

- سعی؛ بین صفا و مروه، پیمودن هفت مرتبه فاصله بین صفا و مروه

- تقصیر؛ کوتاه کردن قدری از مو و ناخن

۴- فهرست اعمال حج تمتع

- احرام؛ در شهر مکه، پیش از ظهر روز نهم ذی‌حجه

- وقوف در عرفات؛ از ظهر روز نهم ذی‌حجه تا مغرب آن روز

- وقوف در مشعرالحرام؛ شب عید قربان (دهم ذی‌حجه)

- رمی جمره عقبه؛ سنگ زدن به آخرین جمره در منا، روز عید قربان

- قربانی؛ ذبح یک گوسفند یا گاو یا شتر در روز عید قربان

- حلق (تراشیدن سر) یا تقصیر، در روز عید قربان در منا

- بیتوته؛ ماندن شب‌های یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه در منا

- طواف حج؛ هفت دور طواف کعبه به نیت طواف حج

- نماز طواف حج؛ دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم، پس از طواف

ص: ۱۴۶

- سعی؛ هفت شوط سعی بین صفا و مروه
 - طواف نساء؛ هفت دور طواف به گرد کعبه به نیت طواف نساء
 - نماز طواف نساء؛ دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم به نیت نماز طواف نساء
- این فهرست اعمالی بود که زائران بیت‌الله الحرام به‌عنوان اعمال عمره تمتع و حج تمتع بیجا می‌آورند که هریک احکام و آداب خاص دارد که در درس‌های آینده خواهد آمد.
- یادآوری این نکته لازم است که این اعمال دشوار نیست، ولی دقیق است و چنانچه احکام و مناسک آن به دقت فرا گرفته شود به راحتی می‌توان به آنها عمل کرد؛ إن شاء الله.

ص: ۱۴۷

جلسه سوم: احرام عمره تمتع**اشاره**

اولین عمل از اعمال عمره و حج، احرام است. احرام، مستحبات و واجباتی دارد که در این بخش به طور اختصار به آنها می‌پردازیم.

۱- پیش از احرام

مستحبات:

- از اول ماه ذی‌القعدة و اگر از این تاریخ نتوانست، از اول ذی‌الحجه، موی سر و صورتش را کوتاه نکند.

- پیش از احرام بدن خود را پاکیزه کند و ناخن و شارب خود را بگیرد.

- پیش از احرام در میقات غسل کند.

یادآوری: چنانچه نتواند در میقات غسل کند یا خوف آن داشته باشد که در آنجا نتواند غسل کند، می‌تواند، پیش از میقات، مثلاً در مدینه غسل کند.

۲- هنگام احرام (واجبات، مستحبات)

واجبات احرام

- پوشیدن لباس احرام

ص: ۱۴۸

- نیت (محرم می شوم به احرام عمره تمتع قربۀه إلى الله)

- لبيك، لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك، لا شريك لك لبيك.

مستحبات هنگام احرام

در صورت امکان پس از نماز ظهر محرم شود و اگر ممکن نبود، پس از نماز واجب دیگر، مثلاً نماز مغرب یا عشاء و اگر آن هم ممکن نبود، پس از شش یا دو رکعت نماز مستحب احرام و نیز دعاهایی وارد شده که اگر بتواند بخواند خوب است.

۳- مکان احرام

مکان احرام عمره تمتع میقات است، و میقات مکانی است که برای احرام معین شده که عبارت است از: مسجد شجره، جحفه، وادی عقیق (ذات عرق)، قرن المنازل و یلملم.

کسانی که از مسیر مدینه به مکه می روند باید در مسجد شجره که بیرون مدینه و در منطقه ذوالحلیفه است محرم شوند و به فتوای اکثر مراجع تقلید، باید داخل مسجد محرم شوند، ولی در سایر میقاتها هر چند مسجدی ساخته باشند رفتن داخل مسجد و محرم شدن در آن لازم نیست، بلکه در بیرون مسجد هم در منطقه ای که میقات است اشکال ندارد.

۴- محرمات احرام

انسان، پس از پوشیدن لباس احرام و نیت و گفتن لبيك مُحرم است و باید تا پایان اعمال عمره از کارهایی که بر محرم حرام است پرهیز کند.

ص: ۱۴۹

مجموع کارهایی که بر محرم حرام است، بیست و چهارتاست، ولی بسیاری از آنها مورد ابتلاء نیست که در این جا به برخی از موارد مورد ابتلاء اشاره می‌شود.

* محرّمات مشترک بین مردان و زنان که بر هر دو گروه حرام است:

- استعمال عطریات و بوی خوش

- نگاه در آینه

- ناخن گرفتن

- زدودن مو از بدن

- کندن یا کشیدن دندان

- روغن مالیدن به بدن

- بیرون آوردن خون از بدن، مثلاً زخم کردن آن

- قسم خوردن به الله

- فخرفروشی به دیگران

- کندن درخت و گیاه منطقه حرم

- زن و شوهر نیز در حال احرام بر یکدیگر حرامند

* محرّمات مخصوص مردان

- پوشیدن لباس دوخته

- پوشیدن چیزی که تمام روی پا را بگیرد؛ مثل کفش و جوراب

- پوشاندن سر

- در حال حرکت سایه بان بالای سر داشتن، مثل گرفتن چتر روی سر یا در ماشین سقف دار سوار شدن

ص: ۱۵۰

* محرمات مخصوص بانوان

- پوشیدن صورت با روبند و امثال آن

- پوشیدن زیور برای زینت؛ زیورآلاتی که قبلاً بر تن داشته لازم نیست بیرون آورد

گره زدن و سنجاق زدن به لباس احرام

مردان برای آن که لباس احرام از دوششان نیفتد، می توانند قسمتی از آن را بر قسمتی دیگر بگذارند و با گذاشتن سنگ یا چیز دیگر و انداختن کش به دور آن، لباس احرام را نگه دارند و به فتوای برخی از فقهاء سنجاق زدن و گره زدن آن نیز اشکال ندارد.

ص: ۱۵۱

جلسه چهارم: طواف عمره تمتع (۱)**اشاره**

پس از احرام و ورود به شهر مکه زائران باید هفت دور طواف کعبه بجای آورند که یکی از مهم‌ترین اعمال عمره و حج است، طواف دارای شرایط و واجباتی است که در این بخش به آنها اشاره می‌شود.

۱- شرایط طواف کننده

* طهارت بدن و لباس

طواف از جهات مختلف، همچون نماز است؛ از جمله این که طواف کننده باید بدن و لباسش پاک باشد، افزون بر این که، لباسی که بر تن دارد باید شرایط لباس نماز گزار را داشته باشد.

* طهارت از حدث

طواف کننده باید با وضو باشد و غسلی برعهده او نباشد، و چنانچه نتواند وضو بگیرد یا غسل کند باید تیمم کند. و طواف عمره بدون طهارت صحیح نیست، خانم‌هایی که در ایام عادت ماهیانه به سر می‌برند باید صبر کنند و پس از

ص: ۱۵۲

پاک شدن، غسل بجای آورند و طواف کنند.

* پوشش بدن

طواف کننده باید در حال طواف به مقداری که در نماز لازم است بدن خود را بپوشاند.

* ختنه

پسرها و مردها باید ختنه شده باشند و بدون آن طواف صحیح نیست.

* نیت

طواف و سایر اعمال عمره، از عبادات است و باید با نیت باشد؛ یعنی گشتن به دور کعبه باید به قصد طواف و برای اطاعت دستور خداوند باشد.

۲- واجبات طواف

* شروع از حجرالأسود:

طواف باید از گوشه‌ای از کعبه که حجرالأسود در آن قرار دارد آغاز شود؛ همان گوشه‌ای که نزدیک در کعبه است. حجرالأسود، سنگ مقدسی است که با ارتفاع حدود ۱/۵ متر از زمین در یکی از گوشه‌های کعبه کار گذاشته شده است و اکنون با یک قاب نقره‌ای محافظت می‌شود. به هریک از گوشه‌های کعبه، رکن و مجموع آنها را ارکان کعبه می‌نامند که به ترتیب براساس دور طواف، چنین نامگذاری شده‌اند: رکن حجرالأسود، رکن عراقی، رکن شامی، رکن یمانی.

* ختم کردن به حجرالأسود

نقطه آغاز و پایان طواف حجرالأسود است، یعنی هفت دور طواف مقابل حجرالأسود به پایان می‌رسد و طواف، کمتر یا بیشتر از این مقدار صحیح نیست، اما دقت در این امر لازم نیست و همین مقدار که عرفاً بگویند روبه‌روی

ص: ۱۵۳

حجرالأسود است کافی است. و ایستادن مقابل حجر در آغاز طواف و در پایان آن و در پایان هر شوط از طواف لازم نیست، ولی مستحب است با دست خود به سمت حجر اشاره کند و دست خود را ببوسد.

* هفت دور طواف کردن

طواف کعبه هفت دور است نه کمتر نه زیادتر و به هر دور آن «شوط» گفته می‌شود.

* کعبه را در طرف چپ خود قرار دادن

طواف کننده باید همان‌گونه که همه مسلمانان طواف می‌کنند به دور کعبه بگردد، یعنی عقب‌عقب نرود، برخلاف مسیر طواف کنندگان نچرخد، و در حال طواف رو به کعبه نباشد، ولی نگاه به سمت راست یا چپ، حتی پشت سر اگر بدن را نگرداند اشکال ندارد.

* محدوده طواف

به فتوای اکثر مراجع تقلید، طواف کعبه در مسجدالحرام تا جایی که مردم طواف می‌کنند و عرفاً بگویند دور کعبه می‌گردد صحیح است، ولی به نظر برخی دیگر از مراجع تقلید، طواف باید در محدوده فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم که حدود ۱۳ متر است باشد. ولی برای مقلدین این مراجع نیز اگر طواف در آن محدوده مشکل باشد یا ممکن نباشد، و نتوانند صبر کنند تا در وقت خلوت طواف کنند، در فاصله دورتر نیز اشکال ندارد.

* بیرون حجر اسماعیل طواف کردن

طواف کننده باید به دور حجر اسماعیل هم بگردد، یعنی در حال طواف داخل حجر نرود. حجر اسماعیل، فضایی است بین کعبه و دیوار نیم‌دایره به عرض حدود ۱۰ متر که از رکن عراقی (شمالی) تا رکن شامی (غربی) کعبه امتداد دارد، همان ضلعی که ناودان کعبه قرار دارد.

ص: ۱۵۴

جلسه پنجم: طواف عمره تمتع (۲)

به جز شرایط و واجباتی که برای طواف گفته شد، آدابی نیز دارد که برخی مستحب و برخی مکروه است که مراعات آنها نیز در طواف بر ثواب آن می افزاید.

۱- مستحبات طواف:

* تلاوت قرآن

* ذکر گفتن

* خواندن دعاهای وارد شده

* به آرامی و آرامش طواف کردن

* استلام حجر

مناسب است زائران در حال طواف، به ذکر، دعا و تلاوت قرآن مشغول باشند تا هم از ثواب آن بهره مند باشند و هم از حواس پرتی و شک در تعداد دورهای طواف جلوگیری شود و نیز از عجله و تند رفتن در حال طواف بپرهیزند

ص: ۱۵۵

که گاهی مزاحمت برای دیگران است.

دست زدن و بوسیدن حجرالأسود مستحب است، ولی به جهت ازدحام زیاد و اختلاط زن و مرد در کنار حجر، از این کار در حال طواف پرهیزند و تنها به اشاره کردن با دست به طرف آن و بوسیدن دست اکتفا کنند.

در حال خواندن ذکر و دعا و قرآن نیز صدا را بلند نکنند و از دعا خواندن و صلوات فرستادن دسته‌جمعی پرهیزند تا مزاحمتی برای طواف‌کنندگان نباشد.

۲- مکروهات طواف:

* خندیدن

* سخن گفتن

* شعر خواندن

* خوردن و آشامیدن

* دست کشیدن به دیوار حجر اسماعیل علیه السلام

هرچند در بسیاری از امور، طواف مانند نماز است، ولی از جهاتی نیز تفاوت دارد؛ مثلاً خندیدن و سخن گفتن و خوردن و آشامیدن نماز را باطل می‌کند، ولی طواف را باطل نمی‌کند، امّا مکروه است و بهتر است از آنها پرهیز شود. دست کشیدن به دیوار حجر اسماعیل علیه السلام به فتوای برخی از فقها جایز نیست، ولی بسیاری از آنان نیز مکروه می‌دانند.

۳- مراقبت‌هایی که در طواف باید صورت گیرد:

* هنگام شروع طواف از مقابل حجرالاسود وارد جمعیت طواف‌کنندگان نشوید که اذیت می‌شوید و مزاحمت برای طواف‌کنندگان نیز هست، بلکه مقداری جلوتر جایی که خلوت است وارد جمعیت شوید و بدون نیت طواف به راه خود ادامه دهید تا مقابل حجرالاسود برسید و از آن‌جا به نیت طواف بروید،

ص: ۱۵۶

حتی می‌توانید از مقداری پیش از طواف نیت کنید که از مقابل حجرالأسود، طواف باشد که در این صورت هر چند مقابل حجر متوجه نباشید اشکال ندارد.

* هنگام اتمام طواف برای بیرون رفتن از صف طواف کنندگان از مقابل حجرالاسود بیرون نروید که موجب زحمت خود و مزاحمت و اذیت دیگران است، بلکه بدون نیت طواف همراه جمعیت راه بروید تا جایی که به راحتی از صف خارج شوید.

* در اثناء طواف، به سراغ بوسیدن کعبه، پرده کعبه، حجرالاسود و ... نروید تا اشکالی در طواف شما پیش نیاید.

* هنگام طواف عجله نکنید و از هل دادن و تنه زدن به دیگران پرهیزید و چنانچه با آرامش طواف کنید، راحت و بهتر می‌توانید ادامه دهید.

* اگر جمعیت شما را هل داد و تندتر رفتید اشکال ندارد، حتی اگر به قدری زیاد بود که شک کردید بی‌اختیار شدید یا نه باز هم اشکال ندارد.

* دور جمعیت حلقه نکشید، که مزاحمت برای سایر طواف کنندگان است.

* افراد مسن و ناتوان و بانوان معذور در وقت مناسب دیگری برای طواف بروند تا به راحتی بتوانند به وظیفه خود عمل کنند.

ص: ۱۵۷

جلسه ششم: نماز طواف**اشاره**

پس از طواف باید دو رکعت نماز به نیت نماز طواف بخوانند.

۱- کیفیت نماز طواف

نماز طواف مانند نماز صبح است، ولی اذان و اقامه ندارد و بر مردان واجب نیست حمد و سوره آن را بلند بخوانند.

۲- مکان نماز طواف

نماز طواف را باید در مسجدالحرام، پشت مقام ابراهیم علیه السلام بخوانند به طوری که مقام ابراهیم بین نماز گزار و کعبه واقع شود و چنانچه مسجدالحرام خلوت باشد و مزاحمتی برای دیگران نباشد، هرچه نزدیک تر بایستند بهتر است و به نظر برخی از فقهاء چنانچه دو طرف مقام (نزدیک آن) بخوانند اشکال ندارد.

مقام ابراهیم؛ سنگی است که حضرت ابراهیم علیه السلام هنگام ساختن کعبه زیر پای خود می گذاشت و اثر پای آن حضرت به معجزه الهی بر سنگ مانده است و

ص: ۱۵۸

اکنون در مسجدالحرام به فاصله ۱۳ متر با کعبه در یک محفظه بلورین و ضریح کوچک نگهداری می شود.

۳- زمان نماز طواف

نماز طواف باید پس از طواف و پیش از سعی خوانده شود و با طواف نباید زیاد فاصله داشته باشد، یعنی پس از تمام شدن طواف باید نماز را بخواند به طوری که بگوید بعد از طواف نماز طواف را خواند.

۴- شک در نماز طواف

شک در نماز طواف حکم شک در نماز واجب دور کعتی، مثل نماز صبح را دارد؛ بنابراین:

الف) اگر در تعداد رکعت های نماز طواف شک کند، نماز باطل است؛

ب) اگر در اجزای نماز، مثل سجده یا تشهد شک کند، دو فرض دارد:

۱- اگر در انجام دادن آن جزء شک کند، چنانچه وارد جزء بعدی نشده (از محل آن نگذشته) آن جزء را به جا می آورد، مثلاً در رکعت دوم پیش از تشهد شک کند یک سجده به جا آورده یا دو سجده که در این صورت یک سجده دیگر به جا می آورد و چنانچه از محل آن گذشته باشد، به شک خود اعتناء نمی کند و نماز صحیح است.

۲- اگر در صحت آن جزء شک کند، یعنی نمی داند آنچه به جای آورده صحیح بوده یا نه، به شک خود اعتناء نمی کند و نماز صحیح است.

ج) اگر بعد از تمام شدن نماز طواف، برایش شکی پیش آید، هرچه باشد اعتناء نمی شود و نماز خوانده شده کفایت می کند.

۵- وظیفه کسانی که نمازشان صحیح نیست

نماز طواف جزء نمازهای واجب است و مانند سایر نمازها باید به طور صحیح خوانده شود و چون جزء مجموعه اعمالی است که اگر صحیح نباشد ممکن است، پی آمدهایی داشته باشد، مثلاً در احرام باقی بماند، دارای اهمیت ویژه‌ای است، لذا بر تمام افراد لازم است که برای تصحیح نماز خود اقدام کنند و چنانچه کسی تلاش کرد و تا وقت اعمال نتوانست تصحیح کند، باید خودش نماز طواف را بجا آورد.

۶- مستحبات نماز طواف

- * خواندن سوره توحید پس از حمد در رکعت اول
 - * خواندن سوره کافرون پس از حمد در رکعت دوم
 - * بجا آوردن حمد و ثنای الهی و صلوات بر محمد و آل محمد پس از نماز
 - * طلب قبولی نماز از خداوند
 - * خواندن دعاهای وارد شده پس از نماز
- یادآوری می‌شود چون نماز باید به طور صحیح خوانده شود، چنانچه سوره کافرون را نمی‌تواند صحیح بخواند باید هر سوره‌ای که بلد هست بخواند.

ص: ۱۶۰

جلسه هفتم: سعی صفا و مروه**اشاره**

یکی دیگر از اعمال عمره تمتع، سعی بین صفا و مروه است؛ یعنی هفت مرتبه پیمودن فاصله بین صفا و مروه. صفا و مروه دو کوه کوچک بوده نزدیک مسجدالحرام که امروزه فاصله بین آن دو را به صورت راهروی سرپوشیده ساخته‌اند.

۱- زمان سعی

سعی باید پس از نماز طواف و پیش از تقصیر انجام شود و فاصله‌انداختن بین نماز طواف و سعی اشکال ندارد، ولی نباید سعی را برای فردا بگذارد.

۲- مستحبات بین طواف و سعی

* قدری از آب زمزم بیاشامد و بر سر و صورت خود بریزد و بگوید:
 «اللهم اجعله علماً نافعاً و رزقاً واسعاً و شفءاً من كل داء و شقم»
 * با آرامی دل و جان بالای صفا رفته و رو به خانه کعبه کرده و حمد و

ص: ۱۶۱

ثنای الهی را به جا آورد و نعمت‌های الهی را به خاطر بیاورد و این اذکار را بگوید:

اللَّهُ اكْبَرُ (هفت مرتبه)

الحمد لله (هفت مرتبه)

لا إله إلا الله (هفت مرتبه)

* سپس دعا‌های دیگری را که وارد شده بخواند.

۳- واجبات سعی

* سعی باید از صفا آغاز و به مروه ختم شود

یادآوری می‌شود، چون قسمتی از صفا و مروه را برداشته‌اند، بخشی از راه شیب‌دار و محوطه مسطح نیز جزء کوه حساب می‌شود، لذا همین‌که از بالای قسمت شیب‌دار، سعی را آغاز کنند صحیح است و رفتن بالای صخره‌ها لازم نیست و بر مروه نیز پس از بالا رفتن از قسمت شیب‌دار و رسیدن به قسمت مسطح کافی است.

* هفت شوط بودن

سعی نیز مانند طواف هفت شوط است و پیمودن فاصله صفا تا مروه یک مرتبه و برگشتن از مروه به صفا مرتبه دوم به حساب می‌آید؛ بنابراین هفت شوط سعی بر مروه ختم می‌شود.

* روبه مروه و رو به صفا حرکت کردن

در حال سعی، وقتی که از صفا به مروه می‌رود باید رو به مروه باشد و نیز وقتی به طرف صفا برمی‌گردد باید رو به صفا باشد و عقب‌عقب یا کج‌کج حرکت کردن صحیح نیست.

ص: ۱۶۲

۴- احکام سعی

- * برای سعی طهارت شرط نیست، بنابراین سعی بدون وضو و با بدن و لباس نجس نیز صحیح است.
- * نشستن و استراحت کردن و رفع خستگی بر صفا و مروه و در بین آنها جایز نیست و اگر در بین سعی باشد، باید از همان جا که سعی را قطع کرده است ادامه دهد.
- * سعی در طبقه دوم چون بالاتر از دو کوه است اشکال دارد.

۵- مستحبات سعی

- * پیاده به جا آورد نه سواره، هرچند سواره هم - حتی برای توانمند - صحیح است.
- * دعاها و اذکاری که وارد شده است را بخواند که از جمله آنهاست:
 - اللَّهُ أَكْبَرُ (۱۰۰ مرتبه)
 - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۱۰۰ مرتبه)
 - الْحَمْدُ لِلَّهِ (۱۰۰ مرتبه)
 - سُبْحَانَ اللَّهِ (۱۰۰ مرتبه)
- * برای مردان مستحب است، فاصله‌ای که با خط و چراغ سبزرنگ مشخص شده است هروله کند، یعنی کمی تندتر بروند و در وقت برگشتن نیز به همان ترتیب برگردند، ولی برای زنها هروله کردن مستحب نیست.

ص: ۱۶۳

جلسه هشتم: تقصیر - از تقصیر تا احرام حج**اشاره**

آخرین عمل از اعمال عمره تمتع تقصیر است، یعنی چیدن مقداری از ناخن و موی سر یا صورت.

۱- زمان تقصیر

تقصیر باید پس از سعی باشد، هرچند لازم نیست فوراً تقصیر کند، ولی تا وقتی که تقصیر نکرده است، هیچ کدام از محرمات احرام بر او حلال نمی‌شود.

۲- مکان تقصیر

تقصیر، مکان معینی ندارد، گرچه اکنون متعارف است که بعد از سعی بر مروه تقصیر می‌کنند. یادآوری می‌شود که به تازگی در کنار مروه محوطه‌ای مسقف اضافه کرده‌اند برای افرادی که سعیشان به پایان می‌رسد و برای تقصیر توقف می‌کنند، تا محل دور زدن مردم بر مروه شلوغ نباشد.

ص: ۱۶۴

۳- احکام تقصیر

- * با تقصیر، اعمال عمره تمتع به پایان می‌رسد و کارهایی که به سبب احرام حرام شده بود حلال می‌شود.
- * تقصیر نیز جزء اعمال عمره و از عبادات است و باید به قصد قربت و به نیت یکی از اعمال عمره انجام داده شود.
- * کسی که خودش تقصیر نکرده، نباید موی شخص دیگری را بچیند، چون هنوز محرم است و در حال احرام زدودن مو، حتی از بدن دیگران نیز حرام است، لذا افرادی که خودشان تقصیر نکرده‌اند نمی‌توانند برای دیگران تقصیر کنند، ولی چیدن ناخن شخص دیگر اشکال ندارد.
- * لازم نیست انسان خودش مو یا ناخن را بچیند، پس دیگران هم می‌توانند برایش تقصیر کنند، ولی خودش باید نیت کند.
- * چون معمولاً محل توقف مردم برای تقصیر شلوغ است، بانوان مواظب باشند برای تقصیر، موهای سرشان را مرد نامحرم نبیند.

۴- از تقصیر عمره تمتع تا احرام حج

- در فاصله بین تقصیر عمره تمتع تا احرام حج برخی کارها بر حاجیان حرام است که باید از آنها پرهیزند و بسیاری کارها مستحب است که می‌توانند آنها را انجام دهند.
- * محرّمات:
 - به جای آوردن عمره مفرده
 - تراشیدن سر
 - بیرون رفتن از شهر مکه، به فتوای عده‌ای از مراجع تقلید، هر چند عده‌ای

ص: ۱۶۵

دیگر بیرون رفتن را به شرط آن که مطمئن است برای اعمال حج می تواند باز گردد جایز می دانند.

- کندن و بریدن درخت و گیاه حرم

- شکار، حتی کشتن ملخ و امثال آن.

یادآوری: کندن و بریدن درخت و گیاه و نیز شکار از محرمات مخصوص حرم است و بر کسانی که عمره تمتع بجای نیاورده باشند

نیز حرام است و اختصاص به این زمان- فاصله تقصیر تا احرام حج نیز ندارد.

* مستحبات:

- تلاوت قرآن و چنانچه بتوانند یک دور کامل قرآن را در مکه بخوانند، ثواب بسیار زیادی دارد.

- طواف مستحب

- نماز در مسجدالحرام و سایر مساجد معتبر مکه.

در برخی روایات آمده است که ثواب یک رکعت نماز در مسجدالحرام معادل صد هزار رکعت نماز در جای دیگر است و چه به جا

و مناسب است زائران محترم از این فرصت به خوبی استفاده کنند و چنانچه نماز واجب از آنها قضا شده است، آنها را در

مسجدالحرام در مکه یا مسجدالنبی در مدینه منوره بجای آورند تا افزون بر بجای آوردن وظیفه شرعی خود از پاداش بسیار زیاد آن

هم بهره مند شوند.

- زیارت قبور اولیاء مدفون در قبرستان ابوطالب.

ص: ۱۶۶

جلسه نهم: احرام حج تمتع**اشاره**

اعمال حج نیز مانند عمره با احرام آغاز می شود. حجاج پس از اتمام اعمال عمره تمتع و فرارسیدن وقت احرام حج، برای رفتن به عرفات و مشعر و منی و بجای آوردن مناسک حج آماده می شوند.

۱- واجبات احرام

احرام حج با عمره جز در نیت تفاوتی ندارد بنابراین واجبات احرام حج نیز عبارت است از:

* پوشیدن لباس احرام

* نیت

* لُبَّيْكَ

پس مردان باید همان دو تکه لباس احرام را با شرایطی که در اعمال عمره گفته شد بپوشند، ولی لازم نیست حتماً همان لباس احرام عمره باشد، بلکه عوض کردن آن نیز اشکال ندارد و بانوان نیز لباسی که پاک و مباح باشد و شرایط

ص: ۱۶۷

لباس نماز گزار را داشته باشد و حریر نیز نباشد می پوشند.

پوشیدن لباس احرام و گفتن لبیک باید به نیت یکی از اعمال حج؛ یعنی احرام و به قصد طاعت الهی باشد، و تفاوت آن با عمره در این است که در آنجا به قصد عمره تمتع محرم می شدند و اینجا به قصد حج تمتع.

کسانی که حج واجب خود را بجا آورده اند، به قصد استحباب و کسانی که از طرف دیگران آمده اند به قصد نیابت از او محرم می شوند.

یادآوری: اعمال عمره و حج به هر نیتی شروع شود، یعنی به هر نیتی محرم شود باید به همان نیت به پایان برود.

۲- زمان احرام

احرام حج باید در ماه های حج باشد؛ یعنی شوال، ذی القعدة و ذی الحجة، ولی در حج تمتع باید پس از اتمام اعمال عمره تمتع باشد و نیز از نظر پایان وقت باید زمانی محرم شود که پیش از ظهر روز نهم ذی الحجة به صحرای عرفات برسد تا وقوف در عرفات را که از ظهر روز عرفه است آغاز کند.

۳- مکان احرام

مکان احرام حج، شهر مکه است و به فتوای بسیاری از مراجع تقلید احرام در قسمت های جدید و توسعه یافته شهر مکه نیز صحیح است، هر چند برخی نیز احتیاط لازم می دانند که در مکه قدیم که حوالی مسجدالحرام است محرم شوند.

ص: ۱۶۸

۴- مستحبات احرام

- * پاکیزه کردن بدن و چیدن ناخن و شارب.
- * غسل احرام.
- * محرم شدن پس از نماز ظهر و اگر امکان نداشت، پس از نماز واجب دیگر و اگر آن هم ممکن نیست، پس از شش یا دو رکعت نماز مستحب.
- * خواندن سوره توحید پس از حمد در رکعت اول و سوره کافرون در رکعت دوم در نماز پیش از احرام.
- * حمد و ثنای الهی و صلوات بر پیامبر، پس از نماز.
- * خواندن دعاهایی که وارد شده است.
- * تکرار تلبیه در موارد ذیل:
 - وقت برخاستن از خواب
 - بعد از هر نماز واجب و مستحب
 - وقت رسیدن به شخص سواره
 - هنگام بالا رفتن از تل (تپه) یا سرازیر شدن از آن
 - وقت سوار یا پیاده شدن
 - آخر شب
 - وقت سحر
- تکرار لیکها تا ظهر روز عرفه است، اما وقتی که ظهر فرا رسید باید تلبیه را قطع کنند.
- * و نیز مستحب است در صورت امکان در مسجدالحرام و اگر ممکن بود در حجر اسماعیل یا نزد مقام ابراهیم محرم شوند.

ص: ۱۶۹

۵- محرمات احرام

محرمات احرام حج، همان محرمات احرام عمره است که تفصیل آن خواهد آمد، ولی باید توجه داشت که حرکت از مکه به عرفات چنانچه در روز باشد، مردان محرم نباید ماشین سقف‌دار سوار شوند.

ص: ۱۷۰

جلسه دهم: وقوف در عرفات

اشاره

دومین عمل از اعمال حج، وقوف در عرفات است. عرفات صحرائی مقدس است بیرون مکه با فاصله حدود ۲۰ کیلومتر تا مسجدالحرام و چند کیلومتر با شهر مکه، حجاج پس از احرام در مکه روانه این صحرا می‌شوند تا یکی دیگر از وظایف واجب خود در حج را بجای آورند.

۱- معنای وقوف

وقوف در لغت به معنای ایستادن است، ولی در اصطلاح فقهی «حضور در مکانی خاص» است، بنابراین در روز عرفه حجاج باید در عرفات حاضر شوند و در آنجا بمانند و لازم نیست ایستاده باشند، بلکه نشسته و خوابیده و در حال حرکت نیز اشکال ندارد.

۲- زمان وقوف

زمان وقوف به عرفات از ظهر روز نهم ذی‌الحجه (عرفه) تا غروب است که

ص: ۱۷۱

این مدت را به طور کامل باید در آنجا بمانند، لذا لحظه‌ای پیش از ظهر شرعی تا لحظه‌ای پس از غروب باید باشند تا یقین کنند تمام وقت را در عرفات بوده‌اند و چنانچه کسی عمداً دیرتر به عرفات وارد شود گناه کرده و چنانچه زودتر برود، علاوه بر آن که گناه کرده و یک شتر کفاره هم بر او واجب می‌شود.

۳- مکان وقوف

مکان وقوف، صحرای عرفات است، هر جای آن که باشد و امروزه حدود عرفات با تابلوهای زردرنگ مشخص شده که سمت بیرونی آن نوشته شده:

«بدایه عرفات» و سمت درونی آن نوشته شده: «نهایه عرفات». زائران نباید از این حدود بگذرند، ولی اگر کسی بخشی از وقت را بیرون عرفات باشد و دوباره به عرفات برگردد، هر چند گناه کرده، ولی وقوف او اشکال ندارد.

۴- اقسام وقوف

وقوف در عرفات دو قسم است: اختیاری و اضطراری.

کسانی که عذری ندارند باید تمام وقت (از ظهر تا غروب) را در عرفات باشند که وقوف در این مدت را «وقوف اختیاری» می‌گویند و کسانی که عذری دارند و نمی‌توانند روز عرفه به عرفات بروند، یا به جهتی به وقوف اختیاری نرسیدند، باید بخشی از شب عید قربان را در عرفات بمانند که وقوف در این مدت را «وقوف اضطراری» می‌گویند.

۵- ترک وقوف

وقوف در عرفات از ارکان حج است و اگر کسی عمداً آن را ترک کند، یعنی

ص: ۱۷۲

بدون عذر در روز نهم به عرفات نرود، حج او باطل است. ولی چنانچه با عذر ترک شده، باید وقوف اضطراری بجای آورد و اگر وقوف اضطراری هم نتواند بجای آورد باید خود را به وقوف در مشعر برساند.

۶- مستحبات و قوف

- * با طهارت بودن در حال وقوف.
- * غسل و بهتر است نزدیک ظهر باشد.
- * پرهیز از هرچه موجب حواس پرتی است.
- * اگر از سمت مکه می آید، وقوف او سمت چپ جبل الرحمة باشد.
- * وقوف در پایین کوه و در زمین هموار باشد (بالا رفتن از کوه مکروه است).
- * در اول وقت، نماز ظهر و عصر را به یک اذان و دو اقامه بجا آورد.

۷- آداب روز عرفه

- * خواندن دعاهایی که وارد شده است.
- * خواندن دعای معروف امام حسین علیه السلام یا دعای امام سجاد علیه السلام در روز عرفه.

۸- برنامه های روز عرفه

اکنون برای بهره مندی بهتر از فرصت طلایی روز عرفه حجاج ایرانی برنامه های ویژه ای دارند که افزون بر مستحبات و آدابی که ذکر شد، برنامه عمومی صبح و عصر به صورت گروهی و دسته جمعی برگزار می شود که بدین شرح است:

ص: ۱۷۳

الف) صبح: مراسم براثت از مشركان:

که یکی از وظایف مهم حجاج در این ایام است و در عصر پیامبر و به دستور ایشان اجراء شده و سالها متروک مانده بود. در سالهای اخیر به امر بنیانگذار جمهوری اسلامی، امام خمینی قدس سره احیاء شده و حجاج ایرانی و جمع زیادی از حجاج سایر کشورها این مراسم باشکوه را برگزار می کنند که در این سالها صبح روز عرفه در عرفات برگزار می شود.

ب) عصر: دعای روز عرفه:

هرچند بسیاری از کاروانهای حج و حجاج محترم در این روز و در این مکان مقدس دعای معروف امام حسین علیه السلام یا امام سجاد علیه السلام را می خوانند ولی هر ساله به طور دسته جمعی در خیمه گاه بعثه حج تعداد زیادی از زائران حضور پیدا می کنند و دعای عرفه را به صورت دسته جمعی می خوانند که از شکوه و جلوه خاصی برخوردار است.

ص: ۱۷۴

جلسه یازدهم: وقوف در مشعرالحرام

اشاره

سومین عمل از اعمال حج، وقوف در مشعرالحرام است. مشعرالحرام یکی از اماکن مقدس بیرون شهر مکه است و در کنار وادی منی و با فاصله حدود پنج کیلومتری از عرفات قرار دارد که اکنون بر اثر توسعه شهر مکه، فاصله چندانی با شهر ندارد. نام دیگر مشعرالحرام «مُزْدَلِفَه» است.

۱- زمان وقوف

زمان وقوف در مشعرالحرام از اذان صبح تا طلوع آفتاب روز عید قربان است. حجاج، پس از غروب از عرفات بیرون می آیند و روانه مشعرالحرام می شوند و شب عید را در مشعر سپری می کنند و به فتوای بسیاری از فقها شب عید را نیز باید به نیت اطاعت الهی در آن جا بمانند و از اذان صبح نیت وقوف داشته باشند.

ص: ۱۷۵

۲- مکان وقوف

مکان وقوف مشعرالحرام است، هر جای آن که باشد و هم‌اکنون حدود مشعرالحرام با تابلوهایی به رنگ بنفش مشخص شده که سمت بیرونی آنها نوشته شده «بدایه مُزدلفه» و سمت داخلی آنها «نهایه مُزدلفه» که وقوف در خارج از این حدود صحیح نیست.

۳- اقسام وقوف

وقوف در مشعرالحرام سه قسم است:

الف) اختیاری

ب) اضطراری شبانه

ج) اضطراری روزانه

وقوف اختیاری: از اذان صبح است تا طلوع آفتاب روز عید قربان.

وقوف اضطراری شبانه: بخشی از شب عید است، پیش از اذان صبح، هر چند اندکی از آن.

وقوف اضطراری روزانه: بخشی از نیمه اول روز عید است، یعنی از طلوع آفتاب تا ظهر، هر چند اندکی از آن.

۴- کوچ از مشعرالحرام

هر چند زمان وقوف تا طلوع آفتاب است ولی حجاج می‌توانند کمی پیش از طلوع آفتاب از مشعر حرکت کنند، ولی بنابر احتیاط نباید پیش از طلوع از وادی «مُحَسَّر» که حد فاصله بین مشعر و منی است و قریب به ۳۰۰ متر است بگذرند.

ص: ۱۷۶

۵- وظیفه بانوان و معذوران

برخی افراد می‌توانند پیش از اذان صبح از مشعرالحرام کوچ کنند، یعنی با انجام دادن وقوف اضطراری شبانه از آنجا بروند و وقوف بین الطلوعین بر آنها واجب نیست، هرچند به فتوای برخی از فقها، همین افراد نباید پیش از نصف شب از آنجا بروند، بلکه باید قدری پس از نیمه‌شب هرچند اندک در آنجا باشند و آن افراد اینها: بانوان، کودکان، بیماران، پیرمردان، ناتوانان، پرستاران و راهنمایان آنها.

۶- واجبات و مستحبات وقوف

در مشعرالحرام کاری جز حضور در آنجا به قصد وقوف، قربۀ الی اللہ واجب نیست، ولی مستحبات زیادی دارد که برخی از آنها بدین شرح است:

- * هر مقدار از شب را که بتواند، به عبادت و اطاعت الهی مشغول باشد.
- * بخشی از وقت را هرچند کم به ذکر الهی مشغول باشد، و برخی از فقها ذکر گفتن در مشعرالحرام را بنا بر احتیاط، لازم دانسته‌اند.
- * سنگریزه‌هایی که در منی باید به جمرات بزنند در مشعر جمع‌آوری کند.
- * دعاهایی که وارد شده بخواند.

۷- شرایط سنگریزه‌ها

سنگریزه‌هایی که برای رمی جمع‌آوری می‌کنند باید این شرایط را داشته باشد:

* زیاد بزرگ و زیاد کوچک نباشد، به طوری که به آن ریگ گفته شود، پس سنگ بزرگ و شن ریزه کفایت نمی‌کند.

ص: ۱۷۷

* سنگ باشد؛ کلوخ، سفال، سیمان، موزائیک و آجر نباشد.

* از حرم باشد. مشعرالحرام و منی و شهر مکه - مگر قسمتی که از تنعیم گذشته است - جزء منطقه حرم است، ولی عرفات بیرون از حرم است.

* دیگری آن را در رمی به کار نبرده باشد.

* مباح باشد، رمی با ریگ غصبی و ریگی که دیگری برای خود برداشته صحیح نیست و ریگ گرفتن از دیگران که با رضایت بدهد اشکال ندارد.

لازم نیست ریگ‌ها را خود انسان جمع کند، بلکه اگر شخص دیگری هم جمع کند به او بدهد اشکال ندارد.

ص: ۱۷۸

جلسه دوازدهم: واجبات منی (۱)**اشاره**

پس از طلوع آفتاب روز دهم ذی الحجّه (عید قربان) حجاج برای بجای آوردن بقیه اعمال حج از مشعرالحرام بیرون آمده و روانه منی می شوند.

منی، سرزمینی است واقع بین دو رشته کوه نزدیک مشعرالحرام و مکه که از انتهای وادی مُحَسَّر تا جمره عقبه امتداد دارد. اعمالی که در منی باید انجام دهند بدین شرح است:
نمایش تصویر

۱- رمی جمره عقبه

۱- در آخر منی سه جمره وجود دارد که اولی «جمره اولی»، دومی

ص: ۱۷۹

«جمره وسطی» و سومی «جمره کبری یا عقبه» نام دارد.

تا چند سال پیش این سه جمره به صورت سه ستون سنگی به عرض کمتر از یک متر بوده، ولی اکنون به سبب ازدحام جمعیت حجاج و مشکلاتی که هنگام رمی پیش می‌آمد آنها را توسعه داده‌اند و به صورت یک دیوار چند متری ساخته شده است. اولین عمل واجب در روز عید قربان زدن هفت عدد ریگ به جمره عقبه است.

۲- واجبات رمی

- * نیت: رمی نیز مثل سایر اعمال حج از عبادات است و باید با قصد قربت و بدون هرگونه ریا و خودنمایی صورت پذیرد.
- * سنگ‌ها هفت عدد باشد، یعنی هفت عدد سنگریزه باید به جمره زده شود، ولی لازم نیست پشت سر هم بخورد، پس اگر مثلاً دو عدد از آنها به جمره بخورد و سومی نخورد، چهارمی اگر به ستون بخورد، سوم حساب می‌شود.
- * سنگ‌ها را بیاندازد، پس اگر جلو برود و سنگ بگذارد کفایت نمی‌کند.
- * سنگ به جمره بخورد.
- * با پرتاب به جمره بخورد، پس اگر با برخورد به جایی یا با برخورد سنگ دیگران به جمره برخورد کند کافی نیست.
- * به تدریج بزند، پس اگر چند سنگریزه را با هم به جمره بزند کافی نیست بلکه یکی حساب می‌شود.

۳- مستحبات رمی

برخی از مستحبات رمی بدین شرح است.

ص: ۱۸۰

* با طهارت بودن هنگام رمی.

* هر سنگی که می‌اندازد تکبیر بگوید.

* جمره عقبه را پشت به قبله و در روزهای بعد که جمره اولی و وسطی را نیز رمی کند، آن دو را رو به قبله رمی کند، یعنی هنگام پرتاب ریگ‌ها، رو به قبله باشد.

* دعاهایی که در رمی وارد شده است بخواند.

ص: ۱۸۱

جلسه سیزدهم: واجبات منی (۲)**اشاره**

قربانی

حجاج در روز عید قربان پس از رمی جمره عقبه باید حیوانی را در راه خدا به عنوان یکی از اعمال حج ذبح کنند.

۱- حیوان‌هایی که می‌توان ذبح کرد

* گوسفند

* گاو

* شتر (۱)

۱- شتر را مانند سایر حیوانات ذبح نمی‌کنند، یعنی نباید سر آن را برید و چهار رگ را قطع کرد، بلکه باید آن را «نَخر» کنند، یعنی کارد یا وسیله آهنی تیزی در گودی گلوی او فرو کنند.

ص: ۱۸۲

۲- زمان قربانی

قربانی باید روز عید، پس از رمی جمره عقبه و پیش از حلق یا تقصیر انجام شود، ولی چنانچه در روز عید موفق نشد، فردای آن روز باید عمل کند، و به فتوای برخی از فقها، ذبح در شب نیز برای کسی که روز عید موفق به ذبح نشده صحیح است.

۳- شرایط قربانی

حیوانی که به عنوان قربانی ذبح می شود شرایطی باید داشته باشد که اهم آنها بدین شرح است:

* سالم باشد.

* خیلی پیر نباشد.

* ناقص العضو نباشد، مثلاً بیضه هایش را نکوبیده باشند، کور و لنگ و دم بریده یا گوش بریده یا شاخ شکسته نباشد.

* لاغر نباشد، چاق بودن شرط نیست، ولی نباید لاغر باشد.

* سن آن کامل باشد، یعنی:

- گوسفند (بز): کمتر از دو سال نداشته باشد؛

- گوسفند (میش): به احتیاط واجب کمتر از یک سال نداشته باشد و داخل در دو سال شده باشد.

- گاو: کمتر از دو ساله نباشد و وارد سال سوم شده باشد.

- شتر: کمتر از پنج ساله نباشد، بلکه وارد سال ششم شده باشد.

یادآوری: لازم نیست حیوان قربانی، نر باشد، اما مستحب است شتر یا گاو ماده باشد و گوسفند نر باشد.

ص: ۱۸۳

۴- نیابت در قربانی

حاجی می‌تواند خودش حیوان را ذبح کند و می‌تواند به شخص دیگری نیابت بدهد تا او از طرفش حیوان را ذبح کند. پس نیابت در قربانی برای کسی که خودش توانایی ذبح دارد، اشکال ندارد، ولی باید توجه داشت که در سال‌های اخیر و در کشتارگاه‌های جدید، به جهت ازدحام، همه حجاج نمی‌توانند به کشتارگاه بروند و زن‌ها را نیز راه نمی‌دهند.

۵- مکان قربانی

قربانی باید در منی انجام پذیرد، ولی در سال‌های اخیر به جهت ممنوعیت ذبح در منی و ایجاد کشتارگاه‌هایی در خارج- ولی نزدیک- منی، از آنجا که چاره‌ای جز این نیست، به فتوای مراجع تقلید ذبح در مسلخ‌های جدید کفایت می‌کند.

۶- مصرف قربانی

احتیاط مستحب است، قربانی را سه قسمت کنند:

- یک قسمت آن را هدیه بدهند؛

- قسمت دیگر را صدقه بدهند؛

- و باقیمانده را بخورند.

یادآوری: برخی از فقهاء این احتیاط را لازم دانسته‌اند، ولی امروزه عمل به احتیاط دشوار است، چون تمام قربانی‌ها با دستگاه‌های مکانیزه بسته‌بندی می‌شود و برای استفاده مردم فقیر برخی از کشورها فرستاده می‌شود و برداشتن و تقسیم آنها دشوار و گاهی غیرممکن است.

ص: ۱۸۴

جلسه چهاردهم: واجبات منی (۳)**اشاره**

حلق یا تقصیر

آخرین عمل از اعمال روز عید در منی حلق یا تقصیر است. حلق به معنای تراشیدن موهای سر و تقصیر به معنای کوتاه کردن قدری از مو و ناخن است.

۱- افراد موظف به حلق

کسانی که باید سر بتراشند عبارتند از:

- * کسی که سال اول حج او باشد، چه واجب، چه مستحب، برای خودش یا برای دیگری؛ به فتوای برخی از فقهاء، چنین فردی نیز می تواند تقصیر کند ولی حلق افضل است.
- * کسی که موی خود را به منظوری چسبانده باشد؛
- * کسی که موی سر را جمع کرده و به هم پیچیده و گره زده و بافته باشد.

ص: ۱۸۵

۲- افراد موظف به تقصیر [۳۱]

دروس احکام و مناسک حج ؛ ؛ ص ۱۸۵
انی که باید تقصیر کنند، عبارتند از:
* بانوان، و اگر حلق کنند کافی نیست؛
* کسانی که موی سر ندارند.

۳- زمان حلق یا تقصیر

زمان حلق یا تقصیر روز عید است، از طلوع تا غروب آفتاب، ولی برخی از فقهاء احتیاط مستحب می دانند که حلق یا تقصیر روز عید باشد و تأخیر آن تا روز سیزدهم ذی حجه را جایز می دانند و نیز برخی از فقهاء حلق در شب را برای کسی که در روز موفق به این عمل نشده است کافی می دانند.

۴- مکان حلق یا تقصیر

حلق یا تقصیر باید در منی انجام پذیرد و در بیرون منی صحیح نیست، لذا کسانی که برای قربانی به کشتارگاه رفته یا به جهتی دیگر از منی خارج شده‌اند باید توجه داشته باشند که برای حلق یا تقصیر باید به منی برگردند.
کسی که نمی‌تواند برای حلق یا تقصیر به منی برود، هر جا که هست حلق یا تقصیر می‌کند و موی خود را به منی می‌فرستد.

۵- مستحبات حلق یا تقصیر

* در تراشیدن سر، ابتدا از سمت راست جلوی سر شروع کند.
* موی سر خود را در منی در خیمه خود دفن کند. (امروزه در برخی موارد عمل به این استحباب ممکن نیست)

ص: ۱۸۶

* بهتر است، پس از تراشیدن سر، از اطراف ریش و شارب خود را بزند و ناخن خود را بگیرد.

* هنگام حلق یا تقصیر، این دعا را بخواند:

«اللهم اعطني بكل شعرة نوراً يوم القيامة»

۶- مستحبات روز عید

روز عید، روز بسیار شریفی است و جدای از آنچه در منی برای حجاج واجب یا مستحب است، آداب زیادی دارد که از جمله مستحبات آن روز عبارت است از:

* غسل؛

* نماز عید، مانند نماز عید فطر؛

* خواندن دعای ندبه؛

* خواندن سایر دعاهایی که وارد شده است؛

* خواندن تکبیرها که کیفیت آنها خواهد آمد.

۷- مستحبات منی

به جز مستحبات رمی جمرات، قربانی، حلق یا تقصیر که آنها نیز در منی انجام می شود، اعمال زیر نیز جزء مستحبات منی شمرده شده است:

* ماندن در منی در روزهای یازدهم و دوازدهم و بیرون نرفتن از آنجا حتی برای طواف مستحب؛

* تکبیر گفتن، پس از پانزده نماز که اولی آنها نماز ظهر روز عید است، و در غیر منی پس از ده نماز مستحب است و بهتر است

این تکبیرها را بگوید:

ص: ۱۸۷

اللَّهُ اكْبَرُ، اللَّهُ اكْبَرُ، لاَ اِلهَ اِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ اَكْبَرُ، اللَّهُ اَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ، اللَّهُ اَكْبَرُ عَلٰى مَا هَدَانَا، اللَّهُ اَكْبَرُ عَلٰى مَا رَزَقْنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلٰى مَا اَبْلَاْنَا؛

* خواندن نمازهای واجب و مستحب در مسجد خیف.

خواندن صد رکعت نماز در مسجد خیف و گفتن سبحان الله، لا اله الا الله و الحمد لله هر کدام صد مرتبه، ثواب بسیار زیادی دارد، ولی متأسفانه در طول سال، در این مسجد بسته است و در ایام منی نیز به جهت بی برنامه‌گی و سوء مدیریت، عده‌ای از زائران در آن جا می‌خوابند و می‌نشینند که نماز خواندن در آن جا بسیار دشوار شده است.

ص: ۱۸۸

جلسه پانزدهم: واجبات منی (۴)**اشاره**

بیتوته

۱- تعریف بیتوته

یکی دیگر از واجبات حج بیتوته است. بیتوته به معنای «شب را در جایی گذراندن» است.

۲- زمان بیتوته

تمام حجاج (چه آنها که برای اعمال بعد از منی به مکه رفته‌اند و چه آنها که نرفته‌اند) باید شب‌های یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه را از غروب آفتاب تا نیمه شب با قصد قربت در منی باشند، بنابراین آنها که به مکه رفته‌اند باید قبل از غروب به منی برگردند. به فتوای برخی از فقهاء، حجاج می‌توانند نیمه اول یا نیمه دوم شب را در منی بیتوته کنند.

ص: ۱۸۹

۳- مکان بیتوته

مکان بیتوته، منی است که حدود آن با تابلوهای آبی‌رنگ مشخص شده که بر قسمت بیرونی آنها نوشته شده «بدایه منی» و در قسمت درونی آن نوشته شده «نهایه منی» لذا حجاج در وقت بیتوته نباید از این حدود خارج شوند و چنانچه از منی بیرون رفته‌اند باید پیش از وقت بیتوته به منی برگردند تا تمام وقت بیتوته را در منی باشند.

۴- کسانی که بیتوته بر آنها واجب نیست

* بیماران و پرستاران آنها و کسانی که ماندن در منی برایشان مشقت دارد.
 * کسانی که در مکه، تمام شب را تا صبح به عبادت خدا مشغول باشند و کار دیگری به‌جز کارهای ضروری نکنند.
 * کسانی که ترس آن دارند اگر در منی بمانند، اموالی از آنها در مکه از بین برود.
 * کسانی که در مکه به عبادت مشغول می‌شوند می‌توانند اعمال مکه (طواف و نماز...) را بجای آورند.
 * عبادت در مکه لازم نیست در مسجدالحرام یا در مکه قدیم باشد، بلکه در هر جای مکه هرچند در قسمت‌های توسعه‌یافته اشکال ندارد.

۵- ترک بیتوته

کسی که تمام بیتوته را ترک کند، یعنی جزء معذورین نباشد و هیچ مقدار از شب را در منی نباشد، باید یک گوسفند کفاره بدهد.
 کسی که بخشی از شب را در منی نباشد، مثلاً به مکه رفته و در برگشت به منی

ص: ۱۹۰

دیرتر از وقت بیتوته رسیده، بر او نیز بنا بر احتیاط واجب، یک گوسفند واجب می شود. یادآوری: به فتوای مراجعی که نیمه دوم شب را برای بیتوته کافی می دانند، کسی که نیمه اول شب را در منی نباشد، باید نیمه دوم را بماند و به فتوای مراجعی که نیمه اول را واجب می دانند چنین شخصی بنا بر احتیاط واجب باید نیمه دوم را بیتوته کند و یک گوسفند نیز کفاره بدهد.

۶- محاسبه نیمه شب برای بیتوته

چون نحوه محاسبه نیمه شب در وقت نماز برای مشخص شدن پایان وقت نماز عشاء با این جا تفاوت دارد، لذا نحوه محاسبه نیمه شب یادآوری می شود:

* بنا بر احتیاط واجب، شب را از غروب تا طلوع آفتاب حساب کنند.

* بنا بر احتیاط مستحب، شب را از مغرب شرعی تا طلوع آفتاب حساب کنند.

ص: ۱۹۱

جلسه شانزدهم: واجبات منی (۵)**اشاره**

رمی جمرات یکی دیگر از اعمال حج، رمی جمرات است؛ یعنی سنگ زدن به جمرات به همان شیوه‌ای که در بحث رمی جمره عقبه گذشت.

۱- واجبات رمی

واجبات رمی همان است که در بحث رمی جمره عقبه گذشت.

۲- زمان رمی

زمان رمی روزهای یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه است و در این دوروز باید در فاصله طلوع تا غروب آفتاب انجام داده شود. اگر رمی را فراموش کند، باید روز بعد آن را قضا کند.

۳- رمی شبانه

رمی جمرات باید در روز انجام داده شود، ولی کسی که از رمی در روز

ص: ۱۹۲

معذور باشد، می‌تواند در شب بجا آورد.

یادآوری: بانوان می‌توانند رمی جمره عقبه که در روز عید باید بجا آورده شود، در شب انجام دهند، هرچند از رمی در روز معذور نباشند، ولی رمی روزهای یازدهم و دوازدهم را مانند دیگران باید روز انجام دهند، مگر آن‌که عذری داشته باشند.

۴- ترتیب رمی

در روزهای یازدهم و دوازدهم ذی‌الحجه، ابتدا باید به جمره اولی، سپس وسطی و در پایان به جمره عقبه سنگ بزنند و مراعات این ترتیب لازم است.

۵- شکیات رمی

- * اگر شک کند، ریگی که پرتاب کرده به جمره خورده یا نه، باید ریگ دیگری بزند.
- * اگر شک کند هفت سنگ زده یا کمتر، باید آن‌قدر بزند تا مطمئن شود هفت عدد از آنها به جمره خورده است.
- * بعد از فارغ شدن از رمی و انصراف از محل با این که یقین داشته هفت عدد زده، به شک خود اعتنا نکند.

۶- مستحبات رمی جمرات

آنچه در رمی جمره عقبه مستحب است - که در جلسه دوازدهم گذشت - در رمی جمرات نیز مستحب است.

ص: ۱۹۳

۷- کوچ از منی

در روز دوازدهم ذی الحجه، بعد از ظهر شرعی، حجاج می توانند از منی خارج شوند، ولی چنانچه کسی آن روز از منی نرود تا آفتاب غروب کند، باید شب سیزدهم را نیز در آن جا بیتوته کند و روز سیزدهم نیز جمرات را به همان ترتیب روزهای گذشته رمی کند.

ص: ۱۹۴

جلسه هفدهم: اعمال پس از منی**اشاره**

پس از اعمال منی حجاج باید به مکه برگردند برای پنج عمل از اعمال حج که معروف است به اعمال مکه.

۱- اعمال مکه و ترتیب آنها

اعمالی که در مکه باید به جای آورند، به ترتیب به این شرح است:

- * طواف حج
- * نماز طواف حج
- * سعی بین صفا و مروه
- * طواف نساء
- * نماز طواف نساء

۲- زمان اعمال مکه

گرچه وقت این اعمال تا پایان ماه ذی الحجّه است و حاجی می تواند در منی

ص: ۱۹۵

بماند برای بقیه اعمالی که در منی بجای آورده می‌شود، یعنی بیتوته و رمی جمرات، ولی احتیاط مستحب است در روز عید قربان پس از اعمال روز عید بجای آورده شود.

۳- کیفیت اعمال مکه

کیفیت طواف و نماز طواف و سعی در حج با عمره تفاوتی ندارد، به جز در نیت. بنابراین تمام شرایط و واجباتی که در آنجا گفته شد، در اینجا نیز باید مراعات شود.

۴- طواف نساء

کیفیت طواف نساء و نماز آن، مانند طواف عمره و نماز آن است، ولی باید به نیت طواف نساء و نماز طواف نساء به‌جا آورده شود. طواف نساء و نماز آن، اختصاص به مردان ندارد، بلکه بر تمامی کسانی که حج یا عمره مفرده بجا می‌آورند واجب است.

۵- مراحل خروج از احرام

بیرون رفتن از احرام حج و حلال شدن محرمات احرام سه مرحله دارد:
 مرحله اول: با حلق یا تقصیر که تمام محرمات حلال می‌شود، به‌جز بوی خوش و عطریات و زن و مرد.
 مرحله دوم: پس از به‌جا آوردن طواف حج و نماز آن و سعی، بوی خوش و استعمال عطریات نیز حلال می‌شود.
 مرحله سوم: پس از طواف نساء و نماز آن، زن و شوهر بر یکدیگر حلال می‌شوند.

ص: ۱۹۶

۶- فاصله بین اعمال

- * بین طواف حج و نماز آن نباید زیاد فاصله شود، بلکه باید پس از طواف، نماز آن نیز بجا آورده شود.
- * بین نماز طواف و سعی، فاصله انداختن اشکال ندارد، ولی نباید سعی را برای فردا بگذارد.
- * بین سعی و طواف نساء، فاصله انداختن اشکال ندارد و لازم نیست فوراً طواف نساء را بجا آورد و تأخیر انداختن آن، حتی تا چند روز بعد هم اشکال ندارد، ولی تا زمانی که مرد مُحرم طواف نساء و نماز آن را بجا نیاورد، زن بر او حلال نمی‌شود و نیز زن مُحرم تا وقتی که طواف نساء و نماز آن را بجا نیاورد، مرد بر او حلال نمی‌شود.
- * بین طواف نساء و نماز آن، نباید زیاد فاصله شود، بلکه پس از طواف باید نماز آن را نیز بخواند.

۷- تقدیم اعمال پس از منی بر وقوف

- اعمال مکه باید پس از منی به‌جا آورده شود، و مقدم داشتن آنها بر وقوف جایز نیست، مگر برای افرادی که در ذیل آورده می‌شود که این افراد می‌توانند پس از احرام حج، پیش از رفتن به عرفات آنها را بجا آورند:
- * پیرمردان و پیرزنانی که در مراجعت از منی به‌خاطر ازدحام جمعیت از بجا آوردن اعمال ناتوان باشند یا نتوانند به مکه برگردند.
- * بیمارانی که بعد از مراجعت از منی نمی‌توانند به‌خاطر ازدحام جمعیت،

ص: ۱۹۷

طواف کنند یا می ترسند که نتوانند.

* زنانی که می ترسند به خاطر حیض یا نفاس پس از برگشت از منی نتوانند این اعمال را بجا آورند و نمی توانند تا وقت پاک شدن صبر کنند.

* کسانی که می دانند تا آخر ذی الحجّه به جهتی نمی توانند اعمال مکه را انجام دهند.

ص: ۱۹۸

جلسه هجدهم: محرمات ابرام (۱)

اشاره

هنگام ابرام، چه در عمره یا حج، بسیاری از کارها بر مُحرم حرام است که باید از آنها پرهیز کند که فهرست اجمالی آنها بیشتر در ضمن اعمال عمره تمتع گفته شد و اکنون نوبت توضیح بیشتر در مورد آنها است.

۱- تقسیم محرمات ابرام

- کارهایی که در حال ابرام حرام است، به سه دسته تقسیم می‌شود:
- * محرمات ویژه آقایان: این دسته از محرمات، تنها برای مردان حرام است.
 - * محرمات ویژه بانوان: این دسته از محرمات نیز تنها بر زنان محرم حرام است.
 - * محرمات مشترک: بقیه محرمات بر مردان و زنان محرم حرام است.

۲- تقسیمی دیگر برای محرمات ابرام

مجموع کارهایی که بر محرم حرام است، از جهت کفاره‌دار بودن یا نبودن به دو دسته تقسیم می‌شود:

ص: ۱۹۹

الف) محرمات کفاره‌دار

ب) محرمات بدون کفاره

۳- محرمات ویژه آقایان

محرماتی که تنها بر مردان محرم حرام است بدین شرح است:

* زیر سایه بان حرکت کردن؛

* پوشاندن سر؛

* پوشیدن لباس دوخته؛

* پوشیدن کفش یا چیزی که تمام روی پا را بپوشاند.

توضیح محرمات مخصوص آقایان

الف) با سایه بان حرکت کردن

۱- مردان محرم هنگام حرکت در مسیر دو منزل مثلاً از میقات تا مکه نباید زیر سایه حرکت کنند.

۲- زیر سایه رفتن در بین راه، هنگام توقف در رستوران، یا حرکت از زیر پل یا سقف پمپ بنزین و امثال آن اشکال ندارد.

۳- زیر سایه رفتن در منزلگاه اشکال ندارد.

۴- به فتوای برخی از فقهاء، مردان محرم هنگام حرکت در شب می‌توانند ماشین سقف‌دار سوار شوند، ولی به فتوای عده‌ای دیگر از فقهاء جایز نیست.

۵- به فتوای برخی از فقهاء، تمام شهر مکه و تمام عرفات و منی منزلگاه محسوب می‌شود، پس هنگام جابه‌جا شدن در این اماکن می‌توانند چتر روی سر بگیرند یا ماشین سقف‌دار سوار شوند، ولی به فتوای عده‌ای دیگر جایز نیست.

ص: ۲۰۰

ب) پوشاندن سر

۱- مردان محرم نباید در حال احرام، سر را بپوشانند، و فرقی در این مسأله بین گذاشتن کلاه یا عرقچین بر سر یا انداختن چفیه یا حوله بر سر یا فرو بردن سر در آب نمی‌باشد.

۲- گذاشتن دست‌ها بر سر و گذاشتن سر بر بالش برای خوابیدن اشکال ندارد.

ج) پوشیدن لباس دوخته

۱- مردان باید برای احرام، تمام لباس‌های دوخته را از تن بیرون آورند و در طول احرام نیز نباید لباس دوخته بپوشند.

۲- بستن همیان بر کمر، هرچند دوخته باشد اشکال ندارد.

۳- سنجاق زدن به لباس احرام و وصل کردن بخشی از آن با بخشی دیگر به فتوای برخی از فقها اشکال ندارد.

د) پوشیدن کفش یا چیزی که تمام روی پا را بگیرد

۱- مرد محرم نباید چیزی مانند کفش، جوراب و هرچیز دیگری که تمام روی پا را می‌گیرد بپوشد. ولی پوشیدن دمپایی بنددار که تمام روی پا را نگیرد اشکال ندارد.

۲- اگر لباس احرام یا چیز دیگری روی پا بیفتد و آن را بپوشاند اشکال ندارد، چون بین پوشیدن و پوشاندن فرق است.

توضیح مبرمات مخصوص بانوان

الف) پوشاندن صورت

۱- زن محرم نباید تمام یا قسمتی از صورت خود را با نقاب و روبند و حتی

ص: ۲۰۱

چادر بپوشاند.

۲- گذاشتن صورت روی بالش برای خوابیدن و گذاشتن دست‌ها بر صورت اشکال ندارد.

۳- آویزان کردن چادر از جلوی صورت اگر با صورت فاصله داشته باشد اشکال ندارد.

ب) پوشیدن زیور

۱- پوشیدن زیورآلات بر زن محرم، حرام است، چه به قصد آراستن خود باشد یا بدون آن.

۲- زیورهایی که پیش از احرام به پوشیدن آنها عادت داشته لازم نیست آنها را برای احرام بیرون آورد، ولی نباید آن را به مرد

نشان دهد، حتی به شوهرش.

ص: ۲۰۲

جلسه نوزدهم: محرمات مشترک احرام**اشاره**

در حال احرام برخی کارها بر مردان و زنان محرم حرام است که به اختصار به آنها اشاره می شود:

۱- استفاده از بوی خوش

استفاده از بوی خوش به گونه های زیر در حال احرام جایز نیست:

* عطر زدن به بدن یا لباس؛

* پوشیدن لباسی که بوی عطر می دهد؛

* خوردن غذایی که بوی خوش دارد؛

* بوییدن گل ها و سبزی های خوشبوی غیر صحرائی.

خرید و فروش عطریات در حال احرام اشکال ندارد، ولی آنها را نبوید، حتی برای امتحان.

۲- نگاه در آینه

نگاه در آینه در حال احرام هرچند به قصد دیدن خود یا خودآرایی نباشد

ص: ۲۰۳

حرام است، ولی به فتوای برخی از فقها، نگاه کردن در آینه اگر برای زینت نباشد، اشکال ندارد. نگاه کردن در دوربین عکاسی و فیلمبرداری و نیز عکس یا فیلم گرفتن در حال احرام اشکال ندارد.

۳- زدودن مو از بدن

- در حال احرام، زدودن مو از بدن خود یا دیگری، به هر وسیله‌ای باشد، هرچند کم، حرام است.
- اگر هنگام وضو یا غسل بدون قصد مویی کنده شود، اشکال ندارد.

۴- کرم زدن و روغن مالیدن به بدن

- کرم زدن و روغن مالیدن به بدن در حال احرام هرچند خوشبو نباشد، حرام است.
- کرم زدن پیش از احرام اگر بوی خوش نداشته باشد یا بوی خوش آن تا وقت احرام باقی نمی‌ماند اشکال ندارد.

۵- سرمه کشیدن به چشم

سرمه کشیدن به چشم در حال احرام حرام است. برخی از فقها تنها سرمه سیاه را حرام می‌دانند، ولی عده‌ای دیگر غیرسیاه آن را نیز حرام می‌دانند.

۶- انگشتر به دست کردن برای زینت

در حال احرام اگر انگشتری برای زینت به دست کند حرام است، ولی

ص: ۲۰۴

انگشتی که از پیش از احرام به دست داشته لازم نیست بیرون آورد.

۷- جدال:

جدال به معنای قسم خوردن به «الله» یا معادل آن به زبان دیگر است، چه برای اثبات مطلبی یا رد کردن آن.

۸- فسوق:

فسوق، دروغ و فحش و فخرفروشی به دیگران است، و از محرمات احرام شمرده می شود. دستور دادن به دیگران اگر از روی فخرفروشی باشد حرام است و گرنه اشکال ندارد.

۹- بیرون آوردن خون از بدن

زخم کردن بدن یا خون گرفتن در حال احرام، حرام است. ولی خاراندن بدن اگر زخم نشود و خون گرفتن اگر برای تشخیص بیماری باشد اشکال ندارد.

- محرم می تواند از بدن دیگران خون بگیرد، مثلاً پزشک محرم از بدن بیمار خون بگیرد اشکال ندارد.

۱۰- کشتن جانوران بدن

این نیز یکی دیگر از محرمات احرام است و امروزه چندان مورد ابتلاء نیست.

ص: ۲۰۵

۱۱- ناخن گرفتن

چیدن و کوتاه کردن ناخن در حال احرام با هر وسیله‌ای باشد حرام است و فرقی بین ناخن دست یا پا نیست.

۱۲- کشیدن دندان

کشیدن یا کندن دندان در حال احرام حرام است، ولی به فتوای برخی از فقها، اگر خون نیاید حرام نیست.

۱۳- کندن درخت و گیاه حرم

شهر مکه و اطراف آن تا حدود معینی «حرم» است که دارای احکام خاصی می‌باشد، از جمله کندن و بریدن درخت و گیاه آن حرام است.

اگر در حال راه رفتن به‌طور متعارف گیاه کنده شود اشکال ندارد.

کندن درخت و گیاه حرم اختصاص به افراد محرم ندارد، بلکه به محرم و غیرمحرم حرام است.

۱۴- شکار

افراد محرم باید از هرگونه شکار حیوان‌های صحرائی پرهیز کنند و نیز نشان دادن حیوان به شکارچی و نگاه داشتن حیوان شکار شده نیز حرام است.

کشتن ملخ و امثال آن نیز حرام است، ولی حیوان‌هایی که قصد اذیت دارند، مثل زنبور و عقرب اشکال ندارد.

۱۵- عقد کردن زن برای خود یا دیگری

عقد کردن زن برای خود یا دیگری در حال احرام حرام است.

ص: ۲۰۶

۱۶- لذت‌های جنسی

در حال احرام هرگونه لذت شهوانی از جنس مخالف حرام است، بنابراین زن و شوهر هرچند محرمیت آنها در حال احرام نیز باقی است، ولی هیچ‌گونه لذت جنسی از یکدیگر حتی نگاه با شهوت جایز نیست، اما نگاه و تماس بدنی بدون لذت اشکال ندارد، ولی بوسیدن یکدیگر و آمیزش حرام است.

۱۷- استمناء

در غیر حال احرام جزء گناهان کبیره است و در حال احرام گناهِش افزون‌تر است. یادآوری: برخی از محرمات احرام که برای زائران مبتلاء به نیست گفتن آنها در جلسات آموزشی نه تنها ضرورت ندارد، بلکه اتلاف وقت است.

ص: ۲۰۷

جلسه بیستم: کفارات محرّمات احرّام

اشاره

در حال احرّام برخی از کارها حرام است که موارد هر یک و احکام آنها گذشت. برخی از این محرّمات کفاره نیز دارد و کفاره محرّمات احرّام غالباً همان حیوان‌هایی است که به‌عنوان قربانی ذبح می‌شود، یعنی گوسفند یا گاو یا شتر و گاهی یک مدّ طعام که تقریباً ۷۵۰ گرم است.

۱- ارتکاب سهوی محرّمات احرّام

هیچ کدام از محرّمات احرّام در صورت ارتکاب سهوی کفاره ندارد، به‌جز صید. یادآوری می‌شود غالب محرّماتی که از زائران سر می‌زند عمدی نیست، بلکه به‌جهت بی‌توجهی و فراموشی است.

۲- برخی از محرّماتی که ممکن است اتفاق بیفتد و کفاره آنها

بیشتر محرّمات کفاره دارد از جمله کارهایی که از زائران سر نمی‌زند و

ص: ۲۰۸

چنانچه سر بزند سهوی است که كفاره ندارد، ولی برخی از آنها که ممکن است پیش آید، و كفاره آنها یک گوسفند است در اینجا می آوریم:

- ۱- استعمال بوی خوش
- ۲- پوشیدن لباس دوخته
- ۳- پوشاندن سر
- ۴- زیر سایه رفتن
- ۵- قَسَمِ راست (سه مرتبه)
- ۶- قَسَمِ دروغ (یک مرتبه)

۲- سقوط حرمت و وجوب كفاره

حرمت عمل، حکم تکلیفی است و وجوب كفاره، حکم وضعی است.

چنانچه ارتکاب محرمات از روی ناچاری و با عذر باشد، حکم تکلیفی برداشته می شود، ولی حکم وضعی همچنان باقی است، یعنی هرچند آن عمل به جهت معذور بودن مکلف گناه محسوب نمی شود، ولی وجوب كفاره ساقط نمی شود؛ مانند:

* زیر سایه رفتن یا ماشین سقف دار سوار شدن در حالی که ماشین دیگری وجود ندارد و برای زائر نیز این امکان وجود ندارد تا با وسیله ای دیگر برود. در این جا حرکت زیر سایه بان حرام نیست، ولی كفاره یک گوسفند واجب است. پوشیدن لباس دوخته برای کسی که به جهت مشکلی ناچار است لباس دوخته بپوشد، مثل بیماری که باید جوراب یا دستکش طبی دوخته بپوشد.

* استفاده از کِرمِ معطر برای کسی که به جهت بیماری پوستی باید در حال احرام نیز استفاده کند.

ص: ۲۰۹

۴- شرایط حیوانی که به‌عنوان کفاره ذبح می‌شود

حیوانی که به‌عنوان کفاره ذبح می‌شود لازم نیست شرایط حیوان قربانی را داشته باشد. مثلاً اگر حیوان لاغر هم ذبح کند کافی است، اما احتیاط مستحب است که آن شرایط را نیز داشته باشد.

۵- محل ذبح کفاره

محل ذبح کفاره محرمات احرام عمره مکه است. و محل ذبح کفاره محرمات احرام حج منی است و چنانچه در آنجا ذبح نکنند و در محل خود ذبح کند، کفایت می‌کند.

۶- مصرف کفاره

مصرف کفاره محرمات احرام فقراء هستند، یعنی باید به افراد فقیر داده شود. و فقیر کسی است که خرج سال خود را نمی‌تواند تأمین کند.

جلسه بیست و یکم: احکام متفرقه عمره و حج

اشاره

۱- وظیفه معذوران

یکی از ویژگی‌های مهم احکام دین، تناسب آنها با توانایی افراد است، یعنی وظیفه هر یک از افراد نسبت به مسائل شرعی متناسب با قدرت و توانایی او مشخص شده است. بنابراین در اعمال عمره و حج، کسانی که عذری دارند و از به‌جا آوردن برخی از اعمال معذورند نیز به‌طور واضح مشخص شده است که در این بخش به بیان وظیفه چهار گروه از معذوران یعنی بیماران و محصوران و مصدودان و بانوان معذور به عذر شرعی می‌پردازیم.

وظیفه بیماران

هرچند بیماران که از به‌جا آوردن اعمال عمره و حج عاجزند، مستطیع نیستند و حج بر آنها واجب نیست، اما چنانچه به حج رفتند یا در اثناء اعمال بیمار شدند، وظیفه آنها بدین شرح است:

الف) احرام و وقوف در عرفات و مشعرالحرام را باید خودشان بجا آورند، هرچند با وقوف اضطراری.

ص: ۲۱۱

ب) بقیه اعمال را به کمک دیگران انجام دهند.

ج) چنانچه نتوانند با کمک دیگران اعمال را بجا آورند، نایب بگیرند.

وظیفه محصورشدگان

محصور، بیماری است که نتواند به مکه برود یا نتواند اعمال عمره یا حج را بجا آورد. کسی که محصور شده وظیفه‌اش بدین شرح است:

* اگر برای عمره محرم شده و نتواند به مکه برود، باید قربانی یا پول آن را به وسیله شخص امینی به مکه بفرستد تا در آنجا ذبح کند.

* اگر برای حج محرم شده و نتواند به عرفات برود، باید قربانی یا پول آن را به منی بفرستد تا در آنجا ذبح کند.

* در هر دو صورت با آن شخص قرار بگذارد که در روز خاص و ساعت معینی آن حیوان را ذبح کند؛ در حج روز عید قربان را قرار بگذارد و در عمره تمتع پیش از رفتن حجاج به عرفات.

* در روز قرار، پس از وقت معین شده که حیوان را ذبح کرده‌اند، تقصیر کند و از احرام خارج شود.

* و تنها برای طواف نساء نایب بگیرد تا برایش به جا آورند.

وظیفه مصدودها

مصدود کسی است که دشمن یا شخص دیگری او را از بجا آوردن عمره یا حج باز داشته است. شخص مصدود باید برای بیرون رفتن از احرام:

* در محلی که مصدود شده یک شتر یا گاو یا گوسفندی را به قصد بیرون رفتن از احرام ذبح کند.

* پس از آن تقصیر کند و با این دو عمل از احرام خارج می‌شود و طواف نساء نیز لازم نیست.

ص: ۲۱۲

بانوان معذور به عذر شرعی

اگر برای بانوان عذر شرعی پیش آید یعنی حائض شوند، دو مشکل برای اعمال عمره و حجشان پیش می آید:

الف) وارد شدن به مسجدالحرام و توقف در مسجد شجره برای احرام.

ب) به جای آوردن طواف و نماز طواف.

بنابراین نسبت به سایر اعمال هیچ مشکلی از این جهت ندارند، چون در آنها طهارت شرط نیست و اما وظیفه آنها نسبت به توقف

در مسجد شجره برای احرام:

* چنانچه بتوانند در حال عبور محرم شوند، همین گونه عمل کنند.

* اگر نتوانند در حال عبور محرم شوند، در بیرون مسجد، محاذی مسجد یعنی دو سمت راست یا چپ آن محرم می شوند.

* و نیز می توانند با نذر پیش از میقات، مثلاً در مدینه محرم شوند.

و وظیفه آنان نسبت به طواف و نماز طواف نیز بدین شرح است:

* اگر نتوانند باید صبر کنند تا پاک شوند و این اعمال را بجا آورند.

* و اگر نتوانند صبر کنند باید برای این اعمال نایب بگیرند و در برخی از موارد نیز وظیفه آنها از حج تمتع به حج افراد مبدل

می شود که تفصیل آنها در کتاب های فقهی آمده است.

۲- فراموشی برخی از اعمال و حکم اعاده یا قضای آنها

چنانچه عملی از اعمال عمره یا حج فراموش شود، اعمال بعدی بجای آورده شود، در برخی از موارد اعاده یا قضای همان عمل

کافی است، ولی در برخی از موارد، اعمال مترتبه نیز باید اعاده شود. لذا به زائران توصیه شود

ص: ۲۱۳

چنانچه عملی را فراموش کردند یا متوجه شدند باطل بجا آوردند، حکم آن را جویا شوند و به وظیفه خود عمل کنند.

۳- مستحبات مکه

ایام اقامت در مکه از فرصت‌های طلایی و ارزشمند عمر انسان محسوب می‌شود که نباید این فرصت را بیهوده گذرانند یا به کارهای بی‌ارزش یا کم‌ارزش مصروف داشت.

به جز اعمالی که جزو واجبات عمره و حج شمرده می‌شود، برخی از کارها در مکه مکرمه مستحب است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

الف) تلاوت قرآن که تأکید بسیار شده و ختم قرآن در مکه فضیلت بسیار دارد.

ب) طواف مستحب، با همان شرایطی که در طواف واجب گفته شد با این تفاوت که نماز این طواف لازم نیست پشت مقام بجا آورده شود.

طواف مستحب را می‌توان برای خود یا به نیابت از شخص دیگر، اعم از زنده یا مرده، یک یا چند نفر بجا آورد.

ج) طواف وداع؛ در آخرین لحظات اقامت در مکه و پیش از بیرون رفتن از آن مستحب است طواف ودعا بجا آورند.

د) زیارت قبور اولیاء الهی از جمله قبر حضرت ابوطالب و خدیجه در قبرستان حجون و مولدالنبی صلی الله علیه و آله نزدیک مسجدالحرام و نماز در مساجد معروف مکه مثل مسجد جن و مسجدالرایة و ...

ص: ۲۱۴

جلسه بیست و دوم: عمره مفرده**اشاره**

گاهی اوقات برخی از زائران پس از اتمام اعمال حج اقدام به انجام عمره مفرده می‌کنند، لذا در پایان این بحث مختصری از احکام عمره مفرده آورده می‌شود.

۱- تعریف عمره مفرده

عمره به معنای زیارت است و چون این نوع از عمره جدای از اعمال حج و خود به تنهایی اعمالی مستقل به شمار می‌رود آن را عمره مفرده نامیده‌اند.

۲- زمان عمره مفرده

عمره مفرده زمان خاصی ندارد و در طول سال هر وقت که انسان به مکه مکرمه مشرف شود می‌تواند عمره مفرده بجای آورد، ولی در برخی اوقات بجا آوردن عمره مفرده جایز نیست؛ مثل:

ص: ۲۱۵

- * پس از اعمال عمره تمتع و پیش از احرام حج، در فاصله تقصیر عمره تمتع و احرام حج.
- * پس از اعمال منی و پیش از اعمال مکه.
- * در فاصله کوتاه با عمره قبلی که تفصیل آن خواهد آمد.

۳- اعمال عمره مفرده

مجموع اعمال عمره مفرده هفت تاست و به این ترتیب بجا آورده می شود:

- * احرام؛
- * طواف عمره؛
- * نماز طواف عمره؛
- * سعی بین صفا و مروه؛
- * تقصیر؛
- * طواف نساء؛
- * نماز طواف نساء.

۴- تفاوت های عمره تمتع با عمره مفرده

نمایش تصویر

۵- استطاعت عمره مفرده (موجب یا استحباب)

کسی که استطاعت حج را ندارد، ولی استطاعت عمره مفرده را دارد، بنابر فتوای مشهور فقها بجا آوردن عمره مفرده بر او واجب نیست، یعنی لازم نیست به عمره برود و کسی که حج واجب بجا نیاورده و به نیابت از دیگری به حج رفته، احتیاط مستحب است پس از اعمال حج عمره مفرده بجا آورد.

۶- عمره مفرده تکراری و فاصله دو عمره

نسبت به فاصله دو عمره مفرده چند نظر فقهی وجود دارد:

الف) حداقل یک ماه باید فاصله باشد و در کمتر از این فاصله رجاء می تواند بجا آورد.

ب) حداقل باید ده روز فاصله باشد.

ج) اگر دو عمره برای یک نفر نباشد، مثلاً یکی را برای خودش و دیگری را به نیابت شخص دیگری بجا آورد فاصله شرط نیست.

د) بین دو یا چند عمره فاصله شرط نیست. (۱)

پی نوشتها

۱- محمد حسین فلاح زاده، دروس احکام و مناسک حج، جلد ۱، نشر مشعر - تهران، چاپ: ۱، تابستان ۱۳۸۷.

ص: ۲۱۷

- [۱] (۱). الفتاوی الواضحة، ج ۱، ص ۸۳
- [۲] (۱). گناه کبیره، گناه بزرگ است که بر آن وعده عذاب و آتش داده شده است؛ مانند: دروغ و تهمت، غیر آن را گناه صغیره گویند.
- [۳] (۱). برخی از مراجع تقلید، عدول از مجتهد زنده به مجتهد زنده مساوی را جایز می دانند.
- [۴] (۱). برخی از مراجع تقلید، مسح روی پا تا آخر آن را لازم می دانند.
- [۵] (۱). به فتوای برخی از مراجع تقلید مسح همزمان پاها اشکال ندارد.
- [۶] (۱). به فتوای برخی از مراجع معظم تقلید با غسل واجب، مثل غسل مس میت نیز می توان نماز خواند و وضو لازم نیست.
- [۷] (۱). به فتوای برخی از مراجع تقلید با غسل های واجب و برخی از غسل های مستحب نیز می توان نماز خواند و نیاز به وضو نیست.
- [۸] (۱). به فتوای برخی از فقها در تیمم بدل از غسل، یک بار باید دست بر زمین بزند و بر پیشانی بکشد و بار دیگر بر زمین بزند و بر دستها بکشد.
- [۹] (۱). یک درهم تقریباً به اندازه یک بندانگشت است.
- [۱۰] (۱). انعام: ۵۹
- [۱۱] (۲). انبیاء: ۸۷
- [۱۲] (۱). به جای جمله «أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي» می تواند حاجت دیگری از خدا بخواند.
- [۱۳] (۱). شك در رکعات نماز موارد دیگری نیز دارد، اما چون پیش آمدن آن موارد بسیار کم است، از بیان آنها صرف نظر شد. برای آشنایی می توانید به رساله توضیح المسائل، مسائل ۱۱۶۵ تا ۱۲۰۰ مراجعه کنید.
- [۱۴] (۱). به فتوای برخی از مراجع تقلید، عیدی و پاداش و هدیه و امثال آن اگر در طول سال استفاده نشود و تا سر سال خمس باقی بماند، خمس دارد.
- [۱۵] (۲). به فتوای برخی از مراجع تقلید، سرمایه کسب به مقداری که برای به دست آوردن مخارج زندگی لازم باشد، خمس ندارد.
- [۱۶] محمد حسین فلاح زاده، دروس احکام و مناسک حج، جلد ۱، نشر مشعر - تهران، چاپ: ۱، تابستان ۱۳۸۷.
- [۱۷] (۱). به فتوای برخی از مراجع تقلید، بخشش و جایزه و عیدی، اگر تا سر سال خمس استفاده شود و باقی بماند، خمس دارد.
- [۱۸] (۱). وافی، ج ۱۰، ص ۳۳
- [۱۹] (۲). جامع الاحادیث، ج ۹، ص ۴۹
- [۲۰] (۳). همان، ص ۲۹
- [۲۱] (۴). همان، ص ۵۴

ص: ۲۱۸

- [۲۲] (۱). به نماز چهارکعتی، نماز تمام گفته می‌شود در مقابل نماز دورکعتی.
- [۲۳] (۲). به نظر برخی از فقها، به قدری دور شود که اهالی آنجا او را نبینند.
- [۲۴] (۱). به نظر برخی از فقها، مسافر در تمام شهر مکه و مدینه می‌تواند نماز را تمام بخواند.
- [۲۵] (۱). به فتوای برخی از فقها، مراعات ترتیب در قضای نمازهای یومیّه لازم است.
- [۲۶] (۱). به فتوای برخی از فقها، قضای نماز مادر نیز بر پسر بزرگ او واجب است.
- [۲۷] محمد حسین فلاح زاده، دروس احکام و مناسک حج، جلد ۱، نشر مشعر - تهران، چاپ: ۱، تابستان ۱۳۸۷.
- [۲۸] (۱). ممکن است دختری بالغ باشد ولی خونریزی قاعدگی نداشته باشد چون وراثت و تغذیه و آب و هوا هم در این مسأله تأثیر دارد، چنانچه امروزه معمولاً نخستین خونریزی دخترها در سنین ۱۲ یا ۱۳ سالگی می‌باشد.
- [۲۹] (۲). به فتوای برخی از فقهاء، زنهای سیده و غیر سیده پس از ۶۰ سالگی یا سسه می‌شوند.
- [۳۰] (۱). شتر را مانند سایر حیوانات ذبح نمی‌کنند، یعنی نباید سر آن را برید و چهار رگ را قطع کرد، بلکه باید آن را «نُحِر» کنند، یعنی کارد یا وسیله آهنی تیزی در گودی گلوی او فرو کنند.
- [۳۱] محمد حسین فلاح زاده، دروس احکام و مناسک حج، جلد ۱، نشر مشعر - تهران، چاپ: ۱، تابستان ۱۳۸۷.
- [۳۲] محمد حسین فلاح زاده، دروس احکام و مناسک حج، جلد ۱، نشر مشعر - تهران، چاپ: ۱، تابستان ۱۳۸۷.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت بر اساس رهنمودهای مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه ای مد ظله العالی و با پیروی از اوامر بنیانگذار نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی قدس سره، عهده‌دار وظایفی از جمله نیازسنجی، هدفگذاری، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی خرد و کلان جهت تحقق حج ابراهیمی و زیارت مطلوب است.

اجرای طرح‌های فرهنگی، آموزشی و سیاسی برای ابواب جمعی حج و زیارت، پاسخگویی به نیازهای معنوی، معرفتی و مذهبی زائران بیت‌الله الحرام و عتبات به ویژه از طریق جذب، سازماندهی و اعزام روحانیون و همچنین ارتباط مستمر با زائران و مسوولان حج دیگر کشورها در موسم حج و عمره و زیارت عتبات به منظور معرفی اسلام، تشیع و انقلاب اسلامی و طرح مسائل جهان اسلام از دیگر اهداف حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت است.

از دیگر اهداف این مرکز می‌توان به ارتباط با محافل و مراکز علمی و مذهبی کشورهای اسلامی و عربستان، تهیه و انتشار کتب، نشریات و دیگر محصولات مکتوب سمعی و بصری و همچنین سازماندهی ارتباطات عمومی و اطلاع‌رسانی در حوزه نمایندگی ولی فقیه اشاره کرد.

همچنین پرتال حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت به عنوان نخستین پایگاه تخصصی حج و زیارت، علاوه بر اینکه پاسخگوی حجم قابل توجه نیازهای مسافران سرزمین وحی، عتبات عالیات و سایر سرزمین‌های مقدس و اماکن متبرکه است، یک مرجع محتوایی و آموزشی در حوزه‌های حج و زیارت برای کاربران اینترنتی است.

پایگاه اطلاع‌رسانی حج تمامی قابلیت‌های یک رسانه دیجیتال برای ارائه نکات آموزشی به زائران اماکن مقدسه و متبرکه را به میدان آورده است. از کتابخانه تخصصی حج می‌توان به عنوان بخشی از ظرفیتی نام برد که این پایگاه در فضای مجازی ایجاد کرده است.

کتابخانه تخصصی حج، مرجعی است که اطلاعات، کتاب‌های الکترونیکی و مجموعه مقالات دو دهه گذشته بعثه مقام معظم رهبری را در خود جمع کرده و پاسخگوی نیازهای مطالعاتی پژوهشگران دینی، زائران حرمین شریفین و عتبات عالیات و ... است. علاوه بر این آخرین اخبار اختصاصی مربوط به حوزه حج و زیارت نیز در پایگاه اطلاع‌رسانی حج منتشر می‌شود. این پایگاه اولین خبرگزاری تخصصی حج و زیارت است.

پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت، دارای بخش‌های مختلفی از قبیل خبرگزاری، کتابخانه، اماکن، نگارخانه، آموزش احکام و مناسک حج، بانک صوت و فیلم، نرم‌افزار، پاسخ به شبهات، مناسبت‌های روز، دانشنامه آزاد حج، وبلاگ و مواردی دیگر است که کاربران فضای مجازی به فراخور نیازها و سلیق خود می‌توانند از هر کدام از بخش‌های آن استفاده کنند.

"حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت" آدرس سایت www.hajj.ir

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می‌کنند

بنادر البحار- ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیت های گسترده مرکز:

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

www.hajj.ir

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

www.ghaemiyeh.com

